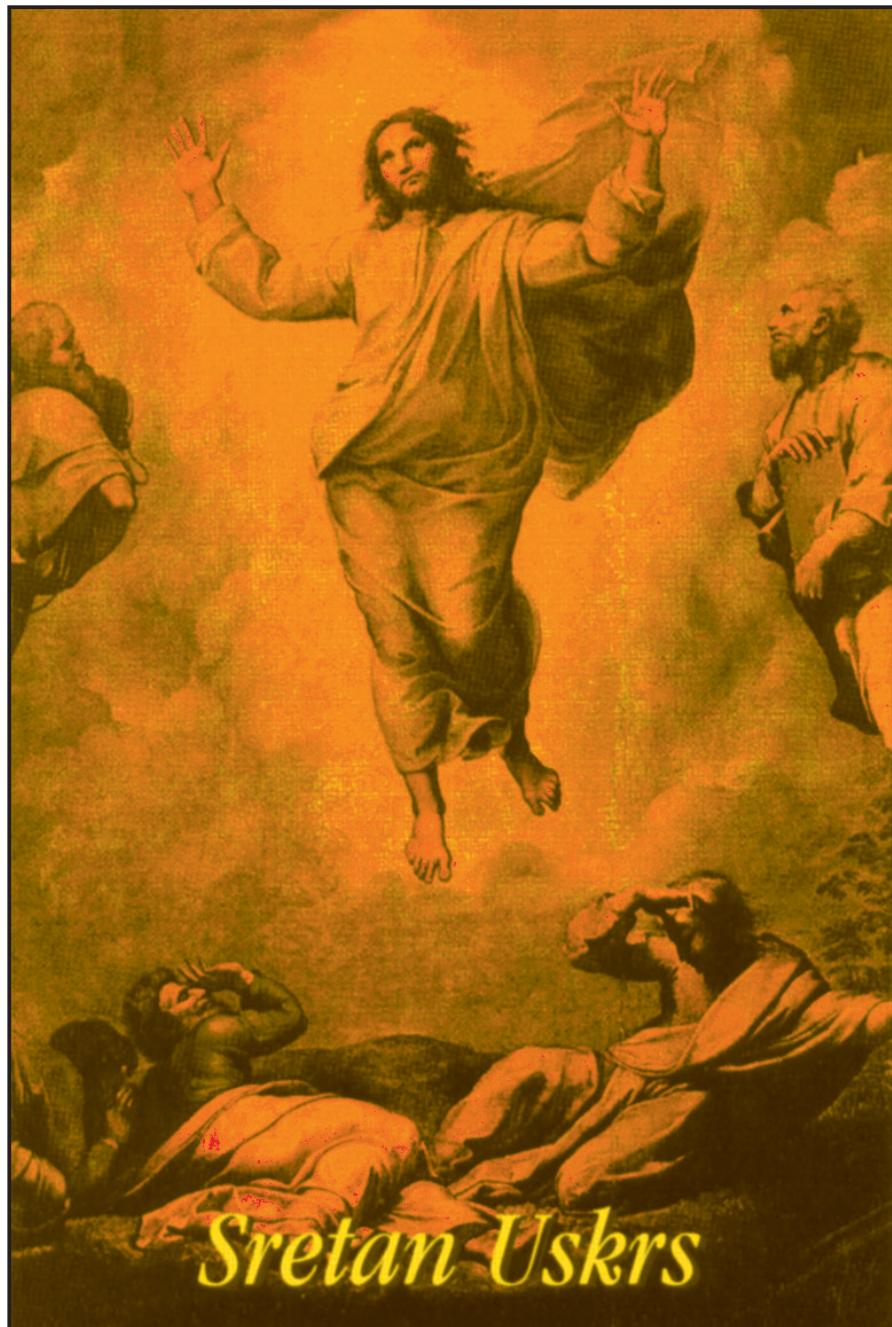

politički
ZATVORENIK

GODINA XVIII. - OŽUJAK 2008. CIJENA 15 KN

BROJ

192

**Pismo HDPZ-a
predsjedniku Vlade
Republike Hrvatske**

**Protiv totalitarizma:
međunarodni festival
u Pragu**

**Sustav nasilja i terora
u Kraljevini
Jugoslaviji**

**Duhovna i politička
previranja u Hrvatskoj
1935.-1945.**

**Dokumenti, sjećanja i
svjedočenja**

politički

ZATVORENIK

GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA

PREDsjEDNIK DRUŠTVA
Alfred Obranić

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Višnja Sever, Andrija Vučemil,
Ljubomir Brdar, Zorka Zane,
Jure Knežević

UREDNIK
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Vojnovićeva 15
tel: 01/46 15 437, 46 15 438
fax: 01/46 15 437
e-mail: hdpz-sred@hdpz.t-com.hr

PRIJELOM I TISAK
MINI-PRINT-LOGO d.o.o. Varaždin

CIJENA LISTA
Za Hrvatsku 15 kn

Godišnja pretplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: Europa 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valutu;
prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti
***

Žiro račun: 2503007-1100009317
kod Volksbank d.d. Zagreb
Devizni račun: **416446-7101** S.W.I.F.T.
Code **VBCRHR22** kod Volksbank d.d. Zagreb
***

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.
***

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima
***

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i preplatom tel.: 01/48 72 433
radnim danom od 11-13 sati.
***

ISSN 1331-4688
***

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn
***

<http://www.hdpz.t-com.hr>

GDJE NAM JE MJERA I DOSTOJANSTVO ?

Šport nije tematski blizak interesima naše udruge. Naše članove zanimaju više životna i domoljubna pitanja. No, kako se i športskim rezultatima prinosi slava naše domovine, onda se i mi na stranicama našega lista pridružujemo čestitkama onima koji su to izborili i radosti koja prožima čitavu naciju.

Ali športom i manifestacijama koje ga u pravilu prate, može se i našteti ugledu naše zemlje, pa smo u takvim situacijama s razlogom kritični. Kada se dogodi neprimjereni ponašanje navijača ili organizacija nekog natjecanja ispod razine i dostojanstva koje priliči Hrvatskoj, onda se općenite kritike svaljuju na narod ili vladu, dok pravi krivac čuči u klubovima, savezima ili medijima.

Spomenut ču dva nedavna događaja.

Skijaško natjecanje na Sljemenu za svjetski kup - Snježna kraljica - može se sažeto opisati u jednoj rečenici. Najsirošnija europska zemlja organizira najglamurozniju skijašku utrku u Europi s najvećim fondom nagrada. Dakle, to ne čine u bogatoj Austriji, Švicarskoj, Njemačkoj, Norveškoj ili Francuskoj gdje se takva natjecanja održavaju, već tradicionalno servilni europski podanici iz Hrvatske. Jasno, svi nas hvale: «nitko to ne može organizirati kao vi Hrvati» i mi bijednici činimo to već treću godinu zaredom.

I da je kojim slučajem Ana Jelušić i pobijedila u toj utrci, sjaj njezine pobjede bio bi nadjačan sjenom našeg udvorništva.

Drugi slučaj je ozljeda nogometnika Eduarda. Taj dan sve naše TV-postaje prvih deset udarnih minuta Dnevnika posvetili su tom događaju. Nakon toga poslali su TV-ekipe u London, otkuda su nas svaku večer izvještavali kako se Eduardo hrabro drži i oporavlja od ozljede, a slikom prikazivali prozor jedne londonske vile iza kojega se odvija ta nacionalna drama. Nakon deset dana boravka u Londonu, ekipa HTV-a uspjela se je probiti u Eduardov stan i snimiti razgovor s nogometnikom u krevetu. Da opravdaju svoj desetodnevni boravak u Londonu, te da i sebe predstave kao junake događaja, plasiraju javnosti kako bi engleske TV-kuće taj intervjup platile zlatnim polugama.

Pitam, kojemu su to poginulom ili ranjenom vitezu Domovinskog rata ti isti mediji posvetili toliko vremena, pažnje i, na koncu - novca? Niti jednom!

Blago Zadro, Andrija Matijaš Pauk, Marko Babić i stotine heroja koje ne mogu sve pobrojiti, bili su spomenuti na toj istoj HTV kao trećerazredni nogometari.

Kakav je to sustav vrijednosti uspostavljen u toj državi Hrvatskoj?

*Alfred OBRANIĆ,
predsjednik Hrvatskog društva
političkih zatvorenika*

ČEMU NAS UČI EPIZODA SA ZERP-om?

Hrvatska je odustala od primjene zaštićenoga ekonomsko-ribolovnog pojasa (ZERP) u odnosu na članice Europske unije. To znači, da slovenski i talijanski ribari i brodari mogu na Jadranu činiti što ih je volja, dok se ZERP i dalje primjenjuje na one dvije crnogorske barke i jedan albanski leut. Za utjehu, u Jadranu i dalje ne će neograničeno moći ribariti ni filipinski ni novozelandski ribari, a ni prema čileanskima, bogme, ne ćemo imati milosti.

A zapravo se najvažnija dimenzija čitave epizode svodi na to, da ona jasnije od svakoga drugog dokaza i svakog drugog ispitivanja razgoliće i sadašnju Hrvatsku i sadašnju Europsku uniju.

Iako Hrvatska, kao pomorska zemlja, prema međunarodnim konvencijama ima pravo i obvezu proglašiti gospodarski pojas odnosno njegovu varijantu, zaštićeni ekonomsko-ribolovni pojas, hrvatska se politička nomenklatura na taj korak odlučila kalkulirajući i tek nevoljko, zapravo kao pokušaj da se nekako anulira debakl s neukim i kapitulantskim parafiranjem hrvatsko-slovenskoga sporazuma («sporazuma Račan – Drnovšek»). Tadašnja oporba, predvođena Sanaderovom Hrvatskom demokratskom zajednicom, grmila je u jesen 2003. u prilog proglašenja ZERP-a i oštrot napadala tadašnju vladu zbog oklijevanja s njegovim proglašenjem. Europska unije niti može niti smije ucjenjivati Hrvatsku, koja se koristi ovlaštenjima što joj ih daje međunarodno pravo i kojima se poslužilo više od 130 država, upozoravao je tada s pravom prvak oporbe. Još tri godine kasnije, u jeku predizborne kampanje, Sanader je uvjeravao hrvatsku javnost, da će ZERP – «bez obzira na to koja vlada bila» - stupiti na snagu 1. siječnja 2008. za sve, pa i za zemlje članice EU.

Ta je predizborna retorika, nema sumnje, vladajućoj stranci priskrbila nemali broj glasova, i to upravo onih koji su joj bili potrebni da formira vladu u koaliciji s Hrvatskom seljačkom strankom, koja je neodstupnu obranu ZERP-a pretvorila u ključno pitanje svoje političke taktki. I onda, svega par mjeseci kasnije, nakon što su Italija i Slovenija instrumentalizirale EU radi oštrog pritiska na Hrvatsku, predsjednik Republike je odmah pokazao spremnost pokleknuti, izjavivši kako moramo odlučiti, želimo li ZERP ili Europsku uniju, jer oboje – po njegovu mudrom mišljenju – nije moguće imati. A predsjednik Vlade je kazao kako i njegova stranka brani nacionalne interese, «samo treba vidjeti koji je veći, a za HDZ je to EU». I tako je Hrvatska opet kapitulirala, obeskrnjepivši vlastite propise i ono u što se godinama zaklinjala.

Kapitulirala je pred Europskom unijom, koja je i u ovoj epizodi pokazala da nije никакvo idilično udruženje kojemu je svrha ostvarenje pravde, mira, blagostanja i ravнопravnosti zemalja članica, nego instrument gospodarske i političke ekspanzije (koja se u neka pristojnija vremena nazivala jednostavno *kolonializmom*). Pritisak na Hrvatsku urođio je plodom (budući da u Zagrebu stolju oni koji ustrajno prisežu da «nema te žrtve koju Hrvatska nije spremna podnijeti da bi postala članicom Unije»), a nitko u Bruxellesu ne tare glavu zbog toga što je taj uspjeh posljedica flagrantnoga kršenja međunarodnog prava.

Osvrćući se na ovu tužnu epizodu, nekima omraženi Ivan Zvonimir Čičak podsjetio je u jednome zagrebačkom dnevniku, da postoji još jedan aspekt toga protupravnog poнаšanja: EU ovakvim postupkom potiče političku korupciju u Hrvatskoj, jer faktično prisiljava političke stranke da odustanu od ključnih dijelova političkog programa i taklike na kojoj su doble izbore. Time se otvara prostor za neprincipijelne koalicije motivirane jedino sudjelovanjem u vlasti, a potkopava se povjerenje građana u politički sustav i političku elitu. Podsjećajući na to da je dvojba «ZERP ili EU» zapravo lažna dvojba, Čičak zaključuje: «EU jest primarni hrvatski nacionalni interes. Iznad kojega je samo jedan. A to su Hrvatska i njezini građani...». Tomu se zapravo nema što dodati.

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

DAN HRVATSKIH POLITIČKIH UZNICA	2
PISMO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA PREDSJEDNIKU VLADE REPUBLIKE HRVATSKE	3
KAINOVI VOJNICI	5
<i>Ivica PATRLJ</i>	
IMA LI HRVATSTVO BUDUĆNOSTI U BOSNI I HERCEGOVINI?	6
<i>Dr. Vjeko Božo JARAK</i>	
KOMUNIZAM – KRSTITELJ I PALIKUĆA:	9
<i>Jure KNEZOVIĆ</i>	
MENE TEKEL: PROTUTOTALITARNI FESTIVAL U PRAGU	11
<i>mr. Renata KNEZOVIĆ</i>	
ŽRTVE OPĆINE CESTICA U RATNIM I PORATNIM STRADANJIMA XX. STOLJEĆA (II.)	15
UZ TUŽALJKE BRUNA ZORIĆA: HDPZ NIJE NI ZAKONODAVAC NI USTAVNI SUD	18
<i>Jure KNEZOVIĆ</i>	
MENTICID U KAZNENO-POPRAVNOM DOMU STAROG GRADIŠKA (III.) .	22
<i>Drago SUDAR</i>	
O ZLOČINIMA I TERORU U KRALJEVINI JUGOSLAVIJI	24
DUHOVNA I POLITIČKA PREVIRANJA U HRVATSKOJ 1935.-1945	32
<i>Tomislav JONJIĆ</i>	
POVIJESNO NEZAPAMĆENO! ...	42
<i>Damir BOROVČAK</i>	
IN DIESEM HEFT	47
IN THIS ISSUE	48

DAN HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA

30. travnja 2008. godine

K R K

Nakon što smo nekoliko godina pohodili gradove Zrinskih, ove godine proslavljamo Dan hrvatskih političkih uznika opet u jednome gradu, kojeg su povjesno obilježili knezovi Frankopani, srednjevjekovni vladari otoka i grada Krka.

Program

- 11,00 - katedrala Marijina Uznesenja, misu predvodi preuzvišeni biskup Valter Župan
- 12,00 - Frankopanski kaštel (u slučaju lošeg vremena dvorana OŠ F. K. Frankopana)
- Himnu izvodi klapa «Kaštadi»
- Pozdravna riječ - gradonačelnik g. Dario Vasilić
- Klapa «Kaštadi»
- Pozdravna riječ - predsjednik HDZ-a Alfred Obranić
- Dječji zbor «Mići boduli» - potpourry primorskih pjesama

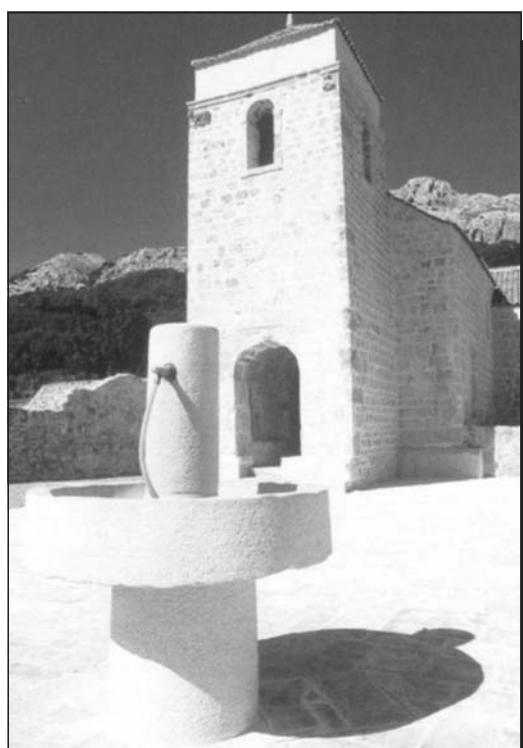
Povjesni osvrt na Frankopane knezove krčke dr Andelko Mijatović

Folklorni društvo «Vrh» iz Vrha – krčki plesovi

13,30 - Ručak uz zidine Kaštela

Grad Krk je atraktiv za razgledavanje i to prvenstveno stari dio grada unutar gradskih zidina – Katedrala Marijina Uznesenja, Crkva Sv.Kvirina, Frankopanski kaštel, Šesterokutna kula bastion, riva i prostrana luka.

Osim znamenitosti samoga grada, na cesti prije ulaza u Bašku, u Jurandvoru se nalazi crkvica sv. Lucije, gdje je nađena Baščanska ploča, starohrvatski spomenik pisani glagoljicom iz 1100. godine. Uz jezično i književno, ploča ima povjesno značenje zbog prvog spominjanja vladareva imena na hrvatskom jeziku – hrvatskoga kralja Zvonimira. •

Crkva sv. Lucije u Jurandvoru

Panorama Krka

PISMO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA PREDSJEDNIKU VLADE REPUBLIKE HRVATSKE

U cijelosti objavljujemo pismo, koje je predsjednik HDPZ-a **Alfred Obranić** 11. ožujka 2008. uputio predsjednik Vlade, **dr. Ivi Sanaderu**:

«Poštovani gospodine predsjedniče Vlade,

Narod i država koji ne raščiste mračne stranice svoje povijesti, ne mogu ići naprijed, jer ih povijest uvijek iznova sustiže. Sudbina hrvatskog naroda u XX. stoljeću, a osobito u doba Drugoga svjetskog rata, bila je iznimno teška i traumatična. Zbog ideološkoga, a ne objektivnog, znanstvenog pristupa tom razdoblju, u desetljećima nakon rata, bili smo optuživani i kao narod i kao država, a ponegdje se i ponekad to događa još i danas. Nerijetko se može vidjeti da su i među nama samima još uvijek duboke podjele, koje svoje korijene imaju u događajima prije šest-sedam desetljeća.

Svijest o potrebi objektivnog sagledavanja tih događaja dovela je svojedobno do utemeljenja Komisije za utvrđivanje žrtava rata i porača, koju je utemeljio Hrvatski sabor. Još krajem prošlog desetljeća rad te Komisije je zamro, a uskoro je ona i formalno raspuštena. U susjednoj Sloveniji, međutim, čija su stradanja i traume neusporedivo manje i blaže, rad Vladine Komisije za rješavanje pitanja zatajenih grobišta svakim je danom sve intenzivniji. Prema Reutersovoj vijesti od 22. listopada 2007., ta je Komisija, na čelu s povjesničarom dr. J. Dežmanom, do sredine listopada 2007. registrirala 540 masovnih grobnica na području Republike Slovenije, dok ih je 2002. bilo registrirano svega 40.

Općepoznato je, da većinu pobijenih i pokopanih u tim grobnicama čine Hrvati. Kako se radi o hrvatskim žrtvama, mi bismo trebali imati inicijativu u istraživanju i konačnom rješenju takvih prostora Nažlost, inferiorni smo slovenskoj strani koju predstavlja Komisija za prikrivena grobišta Vlade Republike Slovenije, dok na hrvatskoj strani nema odgovarajućeg partnera. Bivša komisija je ugašena, a nova ili nekakvo drugo tijelo nije imenovano – vjerojatno namjerno da se opstruiraju istraživanja, koja bi bivši komunistički režim mogla predstaviti u pravom svjetlu.

lost, inferiorni smo slovenskoj strani koju predstavlja Komisija za prikrivena grobišta Vlade Republike Slovenije, dok na hrvatskoj strani nema odgovarajućeg partnera. Bivša komisija je ugašena, a nova ili nekakvo drugo tijelo nije imenovano – vjerojatno namjerno da se opstruiraju istraživanja, koja bi bivši komunistički režim mogla predstaviti u pravom svjetlu.

tatur), kojoj je zadaća sustavno znanstveno istraživati uzroke i posljedice rata i stradanja, budući da je općenito prihvaćeno stajalište, da je to najbolji način za prevladavanje baštine diktatura i tragedija koje je proživio i njemački narod.

Svi narodi u Europi, a osobito oni koji su, osim pod nacizmom i fašizmom, dio 20. stoljeća proživjeli pod komunizmom, imaju takve institucije koje servisiraju svoje državno vodstvo vjerodostojnim podacima i znanstveno utemeljenim stajalištima za svoj narod. Hrvati, koji su samostalnost i slobodu stekli na najteži način, uz najveće žrtve od bilo kojeg naroda u Europi, nemaju takve institucije.

Apeliramo na Vas, poštovani gospodine predsjedniče, da se založite za formiranje slične ustanove, povjerenstva ili zaklade i u Hrvatskoj, koja bi imala slične ciljeve. Ti bi se ciljevi mogli ostvarivati organiziranjem znanstvenih skupova, stipendiranjem studenata, postdiplomske studije, osvremenjem muzejskih postava i sl.

Smatramo kako je krajnji trenutak da se napokon, svi zajedno, okrenemo budućnosti, ali to ne će biti moguće, ako traume iz prošlosti iznova pokušamo prebrisati i sakriti. Jedini način jest suočiti se njima i prepustiti da o njima sude objektivni istraživači, znanstvenici, a ne političari i politikanti.

S poštovanjem,

**Predsjednik
Alfred Obranić»**

HRVATSKO DRUŠTVO POLITIČKIH ZATVORENIKA

HDPZ-ZAGREB-VOJNOVIĆEVA 15 • HR-10000 ZAGREB
VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
Predsjednik dr. Ivo Sanader
Trg sv. Marka 2
10000 Z A G R E B

Zagreb, 11. ožujka 2008.

Poštovani gospodine predsjedniče Vlade,

Narod i država koji ne raščiste mračne stranice svoje povijesti, ne mogu ići naprijed, jer ih povijest uvijek iznova sustiže. Sudbina hrvatskog naroda u XX. stoljeću, a osobito u doba Drugoga svjetskog rata, bila je iznimno teška i traumatična. Zbog ideološkoga, a ne objektivnog, znanstvenog pristupa tom razdoblju, u desetljećima nakon rata, bili smo optuživani i kao narod i kao država, a ponegdje se i ponekad to događa još i danas. Nerijetko se može vidjeti da su i među nama samima još uvijek duboke podjele, koje svoje korijene imaju u događajima prije šest-sedam desetljeća.

Snijegost o potrebi objektivnog sagledavanja tih događaja dovela je svojedobno do utemeljenja Komisije za utvrđivanje žrtava rata i porača, koju je utemeljio Hrvatski sabor. Još krajem prošlog desetljeća rad te Komisije je zamro, a uskoro je ona i formalno raspuštena. U susjednoj Sloveniji, međutim, čija su stradanja i traume neusporedivo manje i blaže, rad Vladine Komisije za rješavanje pitanja zatajenih grobišta svakim je danom sve intenzivniji. Prema Reutersovoj vijesti od 22. listopada 2007., ta je Komisija, na čelu s povjesničarom dr. J. Dežmanom, do sredine listopada 2007. registrirala 540 masovnih grobnica na području Republike Slovenije, dok ih je 2002. bilo registrirano svega 40.

Općepoznato je, da većinu pobijenih i pokopanih u tim grobnicama čine Hrvati. Kako se radi o hrvatskim žrtvama, mi bismo trebali imati inicijativu u istraživanju i konačnom rješenju takvih prostora Nažlost, inferiorni smo slovenskoj strani koju predstavlja Komisija za prikrivena grobišta Vlade Republike Slovenije, dok na hrvatskoj strani nema odgovarajućeg partnera. Bivša komisija je ugašena, a nova ili nekakvo drugo tijelo nije imenovano – vjerojatno namjerno da se opstruiraju istraživanja, koja bi bivši komunistički režim mogla predstaviti u pravom svjetlu.

U civiliziranim državama, skrb o grobištima vojnika i civila preuzima država. Lijep primjer za to daje SR Njemačka, koja ulaže veliki trud i sredstva, da obilježi i održava grobišta svojih vojnika diljem Hrvatske. U SR Njemačkoj je, također, u sklopu programa za savladavanje posljedica diktatura, ustrojena zaklada za savladavanje posljedica diktature SED-a (*Stiftung zur Aufarbeitung der SED-Diktatur*), kojoj je

HDPZ-ZAGREB-VOJNOVIĆEVA 15 • HR-10000 ZAGREB-TEL/FAX: (01) 4615 437, 4615 438
E-mail: hdpz-cred@hdpz-i.com.hr, MB: 3485218; Žiro račun: 2503007-100009317 kod Volksbank d.d. Zagreb
Debitni račun: 416446-7101 kod Volksbank d.d. Zagreb, SWIFT: VBCRHR22

U civiliziranim državama, skrb o grobištima vojnika i civila preuzima država. Lijep primjer za to daje SR Njemačka, koja ulaže veliki trud i sredstva, da obilježi i održava grobišta svojih vojnika diljem Hrvatske. U SR Njemačkoj je, također, u sklopu programa za savladavanje posljedica diktatura, ustrojena zaklada za savladavanje posljedica diktature SED-a (*Stiftung zur Aufarbeitung der SED-Diktatur*),

SIMBOLIKA NAVIJAČKOG PROSVJEDA

Grafiti koji su dočekali hrvatske navijače u Vukovaru

Na niz protuhrvatskih ispada, provokacija i izgreda u Vukovaru posljednjih mjeseci, hrvatska je mladež odgovorila na primjeren i dostojanstven način: u ned-

skupina iz Bosne i Hercegovine, pokazali su da i simbolički i stvarno mogu nastupiti ujedinjeno i složno kad je potrebno

demonstrirati u prilog vrijeđnostima koje su više od navijačkih strasti.

Jer, kako je uoči skupa na Hrvatskoj televiziji kazao predstavnik Bad Blue Boysa, **Ivan Šagud**: događaji u Vukovaru posljednjih mjeseci pokazuju da svjedočimo nedopustivoj i neoprostivoj pojavi, pojavi da je u Hrvatskoj (opet!) opasno biti Hrvat.

A činjenica da se zlostavljanja i ponižavanja Hrvata događaju upravo u Vukovaru, mitskom mjestu otpora srpskoj agresiji i simbolu stradanja Hrvatske vojske i civila, još dramatičnije nas upozorava na ozbiljnost problema. Nema nikave dvoj-

be, da njega neće riješiti demonstracije navijača. Međutim, čini se da je teško i zamisliti vjerođostojniji i dragocijeniji odgovor; odgovor koji pokazuje da unatoč svim pokušajima rastakanja i obezvrijedivanja

Ćirilične provokacije

nacionalnog osjećaja i ponosa, Domovinskog rata i hrvatskih branitelja, hrvatska mladež te vrline i dalje smatra višima i

Dostojanstvena povorka na vukovarskim ulicama

jelju, 2. ožujka 2008. u Vukovaru je mirno prosvjedovalo oko tri tisuće navijača hrvatskih nogometnih klubova. Nakon mimohoda povijesnom jezgrom grada na Dunavu, navijači su s pjesmom i razvijenim hrvatskiom zastavama došli do spomen-križa na ušću Vuke, te se pješice

Skup je protekao praktički bez incidenta

Pohod 3000 navijača iz cijele Hrvatske okupilo se u Vukovaru

Navijački prosvjed u Vukovaru bez izgreda

Nisu svi mediji izvještavali korektno

vrjednjima žrtve, od bilo kakvih otrcanih i jeftinim fraza političara i politikanata, koji defiliraju nad još nepokopanim kostima... (T. J.)

Navijačko priznanje žrtvama palim za slobodu

KAINOVI VOJNICI

Svi oni, koji danas sumnjaju u djelotvornost hrvatske politike i vjerodostojnost političara, označeni su biljegom nazadnjaka, skeptika, fobista. Ne tako davno jedan je bivši zastupnik u Saboru izjavio, da u Hrvatskoj ima puno političara, dok joj nedostaje državnika. Ta tvrdnja je djelomično točna.

Naime, hrvatska politika gotovo da nema političara, ali ima jako mnogo politikanata, spletarka, opsjenara. Oni koji traže državni među «političarima» najčešće na moralne karikature sakrivenе iza manje ili više dobro odglumljenih kazališnih komada. Ova naša politička tržnica obiluje svakojakim proizvodima «genetski modificirane» ideologije. Trebate li nekog «neo-» ili običnog socijalista, internacionalista, demokršćanina, konzervativca, samo poželite i oni već hitaju po svojim ravnim, cvjetnim stazama, obasipajući vas mnoštvom komplimenata, zanimljivih anegdota, obećavajućih programa. Kako će vam oni lijepo pričati o značenju revolucije, evolucije, državotvornosti, uloge kršćana u politici, zastat će vam dah. U nekim od njih ćete prepoznate utjelovljenje prošlih ili aktualnih velikana, više ili manje vjernih replika. Njihovom mimikom, položajem ruku, držanjem glave, steći ćete dojam kao da su njihova braća ili neka čudesna «reinkarnacija».

Ipak, kopija je uvijek samo sjena originala, ona je izraz manjka vlastitog identiteta, ona je priča koja završava u tragičnom susretu svijesti sa svojom prolaznošću.

Ako vam se i dogodi da najluje političke rivale zateknete na privatnim druženjima, obiteljskom piknicima, ako pripadaju zajedničkim klubovima, nemojte se zabrinuti, jer oni će vam to objasniti «višim interesima», političkim pragmatizmom, svojim širokim obzorjima.

Dakle, nemojte se iznenaditi ako govorljive liberalne zateknete u zagrljaju s najrigidnijim konzervativcem, ili ako zadrti državotvorci prigrle internacionalnu, jer njihovo konvertitstvo se dade objasniti duhom vremena, koje uvijek puše u leđa i

Piše:

Ivica PATRLJ

goni niz vodu. Toliko suprotnosti u njihovu liku i djelu, kao kod **Tita**, koji je živio kao komunist, a ni zvijezde na grobu nije imao, predstavlja se za proletera a živio poput kralja, držao se kao Božanstvo a činio Demonska djela.

Tako i ovi aktualni politički veleumjetnici jedno misle, drugo govore, a treće čine.

Oni ne pripadaju idejama, oni ne stvaraju ideje, oni su moderni farizeji, sljedbe-

sve želje. Onda nije teško shvatiti ljubavni četverokut **Sanader-Banac-Mesić-Pusić**, kao ni Stanimirovića kao najpoželjnijeg partnera hrvatske vlade (po toj analogiji sutra će **Rade Leskovac** osvatući kao ministar policije ili obrane).

Oportunizam je potpuno izgurao moral iz političkog života, ta dijabolična inverzija postaje tumor koji iz dana u dan izjeda zdrave stanice hrvatskoga nacionalnog bića. Uistinu, ništa nije čudno u ovoj političkoj močvari, osim duboke narodne šutnje.

Današnjicu je prije svega označila nestaćica ljudi na visoko odgovornim

nici makijavelizma, koji nadmašiše učitelje u naukovajući i političkom promišljanju kako «cilj ne bira sredstva».

Dok su hrvatski iseljenici materijalno podupirali obranu domovine, Hrvatska se kao najjeftinija prostitutka ponudila novim povlaštenicima sustava, novih-starih „partija“. Očito da iseljena Hrvatska po nekima nije sposobna stvarati „dobro“, jer oni ne razumiju ideal najgoreg oblika totalitarizma utjelovljenog u «novome svjetskom poretku»!?

Biti dionikom njihove moći, znači otvorena vrata u cijelom svijetu; hoćeš li London, Rim, Madrid, Moskvu, Washington, Beograd, ili želiš li popiti kavu na Pantovčaku, ploviti u luksuznoj jahti s veleposlanikom SAD-a negdje oko Cavtata, ili pak pridružiti se Bushu u molitvenom doručku, samo reci, i ta ti zlatna ribica ispunja

mjestima u svim sferama društvenog života, što je omogućilo vladavinu političke oligarhije, formalne demokracije, jednoumlja, diktature pera. Dominantna je ideologija moći, novca, hedonizma koja su ovladali najvišim političkim sineukurama, sve pod motom demokracije, višestranačja i pluralizma.

Ovo je vrijeme koje vapi za ljudima, ne ljudima kao naličjima, nego ljudima uobičljeni u troplet Bogoljublja, Domoljublja i Čovjekoljublja.

Samo oni mogu biti pravi političari, i samo iz njih se rađaju državnici!

„Ako mi, u koje gleda narod, ostanemo uspravni u svome dostojanstvu, teško ćemo stradati, ali ćemo sačuvati narod. Ako li pak popustimo, spasit ćemo sebe, ali ćemo izgubiti narod.“
(Bl. Alojzije kard. Stepinac)

IMA LI HRVATSTVO BUDUĆNOSTI U BOSNI I HERCEGOVINI?

I.

*Piše:***Dr. Vjeko Božo JARAK**

Uvjeran sam kako je naše vidno polje suženo. Premalo znamo o sebi i o svome narodu u rodnome kraju, o prošlosti kao i o najnovijim zbivanjima. Povrh toga živimo u ozračju što je preplavljen i nadalje se svakodnevno preplavljuje *vjestima i zaključcima, prosudbama i osudbama* što nisu utemeljeni na istini. I što je još gore: mnogo ih je građeno na poluistinama. To je veoma pogibeljno! Naime, što je građeno na potpunoj neistini, lakše ga je u njegovoj neistinitosti prepoznati; što je pak građeno na poluistini, teže je otkravati, jer ima privid istine. Zamislite se nad tim samo kratko: javno bude iznesena neka *prosudba* što je u svojoj jezgri neistinita. Nu ona biva potkrpeljivana poluistinama što, možda, s tom temeljnom *prosudbom* i nemaju neke povezanosti, ali joj ipak daju privid istine. Tako nastaju smutnja i pomutnja.

Budući je naša prošlost neproučena, a mi *nedostatno* znamo i ono što je proučeno (a to vrijedi i za najnoviju zbivanja!), to nam je pristup istini vrlo mukotrpan, put do nje neprohodan. A sve se to prenosi i unosi i u najosjetljivije uzajamne odnose, pa i oni bivaju otežani, ako ne i više od toga: zatrovani ili posve prekinuti!

Napadački i osvajački rat doživjeli smo potpuno nespremni, posebice gledom na oružje i strjeljivo. Nu narod se, u tuzemstvu i inozemstvu, duhom digao, pa je svim protivnostima unatoč, uključujući i međunarodnu zabranu nabavke oružja, priskrbio dostatno i oružja i strjeljiva, mogli bismo kazati u *izobilju*.

I rat je okončan blistavom pobjedom! Sad bi bilo po sebi razumljivo: *zahvaljivati Bogu i svima koji su nam tu pobjedu omogućili*, posebice onim u inozemstvu. To je uglavnom izostalo, a mi smo preplavljeni sumnjama i optužbama o tzv. *pronevjeri* i novca i oružja! Govori se: nitko nije kriv dok mu krivnja ne bude dokazana, ali unatoč tomu *iz svih se truba trubi* o pronevjerama, a o blistavim primjerima nesebične žrtve malo ili nimalo.

Što je posljedica? Narod u tuzemstvu i u inozemstvu počinje sumnjati u se, dobiva "kompleks manje vrijednosti"! Svi koji u tome sudjeluju, čine zločin!

U tom sklopu navest ēu još jedan "neobičan" primjer i zamoliti Vas: razmislite

malo o njemu, a onda pokušajte odgovoriti na dva pitanja što ēu ih postaviti!

Tijekom Drugoga svjetskog rata Bosnom i Hercegovinom krstarile su razne vojske:

- Nijemci i s njima, ponegdje posve samostalno, njihove pomoćne postrojbe sastavljene od Čerkezâ (to su njemački zarobljenici što su se dragovoljno javili u njemačku vojsku kako ne bi morali živjeti u logorima).

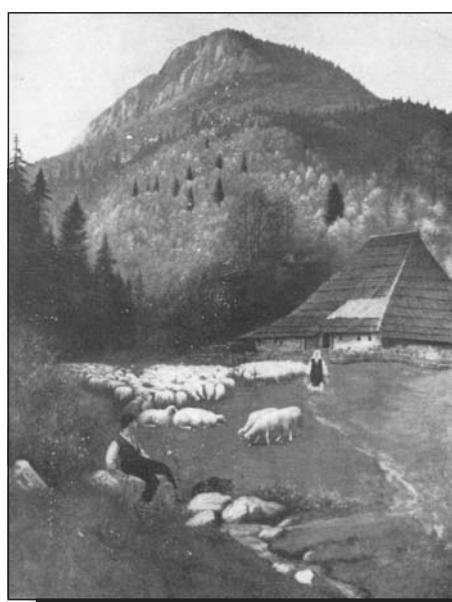
- Talijani koji nisu podnosili hrvatske postrojbe na područjima što ih oni bijahu zaposjeli. To je važno istaknuti, jer su talijanske postrojbe čuvali samo sebe, a ne pučanstvo i teritorij izvan svojih uporišta.

- Četnici, domaći i oni iz Srbije i Crne Gore.

- Partizani.
- Hrvatske postrojbe ustaša i domobrana.

Malo je bilo naših prostora gdje je pučanstvo moglo mirno spavati. Na mnogim su se tim područjima rečene postrojbe smjenjivale. Doslovce: dopodne jedne, popodne druge! I tako pune četiri godine. Sad dolazi moj primer!

Na područje naše župe Rama-Šćit kod Prozora provalili su četnici te, 8. i 9. listopada 1942., poubijali oko 500 muškaraca civila!

Jurkić: Prizor iz Bosne

Komunističke vlasti nisu dopustile po-dignuti na tom području bilo kakvo obilježje toga tako kognoga događaja. Ni-kad nitko, do danas, nije za taj zločin od-govarao. Sad moja dva pitanja:

Prvo: u prepostavci da je tada na tom području bila samo jedna satnija ustaške vojske (Talijani su bili u Prozoru i nije ih zanimalo što se tada zbivalo s hrvatskim pučanstvom u blizini Prozora!) bi li se ta-ko nešto moglo dogoditi?

Drugo: pod prepostavkom da je ta hrvatska postrojba na tom području ostala do svibnja 1945., što bi s tim vojnicima bilo po dolasku partizanskih postrojbi, Ti-tove vojske?

Narodu dostupni prikazi zbivanja u do-ba Drugoga svjetskog rata bijahu svi od-reda pisani tzv. crno-bijelom tehnikom: jedne su vojne postrojbe bile poput nebeskih anđela, a druge više ili nešto manje zločinačke! Iz takvih su prikaza proistekle i trajno na djelu bile posve određene posljedice! Nikad se i nigdje nije javno spomenuo bilo koji zločin što ga bijahu počinili partizani, a komuni-stičke vlasti nisu prestajale progonti pri-padnike druge strane ukoliko netko od njih bijaše uopće preživio. Ni nedostatak bilo kakvih dokaza (ako su uopće tra-ženi!) nije mogao pomoći, najčešće ništa nije pomogao!

Sad imamo mogućnost ozbiljna proučava-vanja bliže i daljnje prošlosti. *Tu moguć-nost nismo shvatili ozbiljno.* Druga strana je! Kako naša davna tako i neposredna povijest pišu se i *iskriviljuju!* Istina, tu i tamo pojavi se i poneki ozbiljan rad, ali to je nešto poput kapi vode što padnu na suho i kamenito tlo. Nu i takvim se znanstvenim radovima ne omogućuje da postanu dos-tupni većem broju čitatelja.

Nedavno su objavljena dva rada iz neposredne prošlosti. Jedan obrađuje temu *jugoslavenstvo*, a drugi *ustaštvo*. Prvi sam rad pročitao i držim kako je do-bar. Drugi nisam pročitao, ali sam pročita-o prikaz iz kojega se jasno vidi kako je pi-san crno-bijelom tehnikom! Bilo bi zanimljivo čuti što bi pisac tog rada odgo-vorio na moja dva pitanja! A kako je o na-šoj prošlosti teško pisati, moguće je vidjeti iz sljedeće pripomene: pisac studije o *jugoslavenstvu* ne postavlja sebi pitanje, je li bilo političkog, tj. "politikantskog" uključivanja u redove tzv. Jugoslavena?

Treba uzeti u obzir kako su pri podjeli važnih društvenih položaja uzimani u obzir i oni, Jugoslaveni! Išlo se po ključu: Hrvat, Srbin, Musliman, Jugoslaven. Što je značio Jugoslaven na ključnom položaju, ako je bio "politikantski" predviđen?

To bi mogao biti dostatan poticaj za razmišljanje o prijekojoj potrebi *proučavanja povijesti* "sine ira et studio". Potkrijepit će to s još dvama primjerima.

Nakon Praškoga proljeća Rusi su u Čehoslovačkoj smijenili i promijenili sve profesore povijesti na srednjim školama i sveučilištima! Možda netko i nije bio zamijenjen ukoliko je i ranije bio u službi njihove ideologije!

Kod nas se mnogo govori kako je BiH ostala bez Hrvata krivicom prvoga hrvatskog predsjednika **dr. Franje Tuđmana** odnosno njegove stranke. Moje pitanje glasi: je li to proučeno i dokazano, i tko je odgovoran za odlazak Hrvata iz BiH od 1945. do 1990., njih oko 250.000?

Sve ovo što dosad iznesoh ili na što upozorih, samo je uvod što bi ga trebalo odmah savladati kako bismo mogli postaviti ono *bitno-kršćansko pitanje*: Što mi (pojedinačno i zajednički) možemo i trebamo sad učiniti?

Sva su pitanja, bila ne znam kako i koliko važna, ipak sporedna u usporedbi s ovim pitanjem: *što ja sad mogu, pa sljedbeno tome, i moram učiniti za svoj narod u BiH?*

II.

Osobno mi se često nametala ova usporedba:

Na području Male Azije, zatim Egipta i Sjeverne Afrike nekoć bijaše cvjetalo kršćanstvo. Danas ga na tim prostorima uopće nema: podleglo je pred najezdom islama!

U BiH je islamska vlast vladala oko 400 godina. Kršćanstvo je opstalo! Kako? Na to pitanje nije moguće ukratko odgovoriti. Jedan je čimbenik zacijelo postojao i odigrao važnu ulogu: vjernici-katolici u BiH bijahu svjesni i gledom na druge vjeroispovijesti, *uvjereni u prednost svoga osvijedočenja*! Nisu klonuli duhom, a pred nasilnicima, kojih je bilo, mogli su se skrivati. I skrivali su se: povlačili su se u brda i nastojali živjeti što dalje od prometnica.

Sad su pripadnici drugih naroda gledom na civilizaciju i školstvo, a pogotovo gledom na prirodnji prirast pučanstva, u nedostiznoj prednosti. Naši se pak ljudi ne mogu više skrivati po nepristupačnim predjelima. Oni su klonuli duhom!

Župna crkva na sarajevskom Stupu

Promatramo li - malo površno! - smjer kretanja od 1945. pa nadalje, upadno je kamo tko ide:

- Muslimani osvajaju radna mjesta i uzrad se školiju, a zatim se sve više i sve uspešnije obrazuju.

- Srbi osvajaju položaje (B. Ćopić: *Osmi ofanziva*).

- Hrvati bježe iz Bosne.

Ponavljam: to je slika u grubim potezima, ali je dobrim dijelom istinita i *mnogo govor*!

Imajući to u vidu, bilo bi veoma pogibeljno pomisljati kako - zanemarujući uzroke i ispuštajući iz vida vlastitu odgovornost - možemo olako prebaciti krivnju na drugoga i time olakšati brz preporod. Ništa ne bi bilo praznije i poraznije od takva shvaćanja, od takva držanja, stava i rasploženja!

Jedno je očigledno: komunistima je uspjelo umrtviti u nama svijest poslanja! Oni su nas potisnuli u crkvu i u sakristiju, isključili nas iz svih oblika društvena djelovanja, a mi smo se - htijući i ne htijući - s time pomirili. Jedna je posljedica očigledna: premalo smo bili zaposleni, uljenili smo se, komotno smo živjeli. Time je zamrla svijest poslanja koja u sebi nosi živu želju, upornost u pronalasku novih puteva i novih načina djelatnosti.

Kao kratka potvrda toj prosudbi neka posluže sljedeći podaci: prije Drugoga svjetskog rata u Sarajevu nije bilo sveučilišta. Bila je Učiteljska škola, 3 srednje škole (gimnazije) i nekoliko pučkih škola.

Na tim je školama djelovalo 9 službenih kateheti (vjeroučitelja). Poslije rata školstvo je (kao i pučanstvo) raslo poput gljiva poslije kiše: 100 srednjih škola, 12 fakulteta, 8 visokih škola... a niti jednoga službenog vjeroučitelja (nije presudno je li taj ili nije mogao djelovati u školskim prostorima). Franjevcima je u samostanu i crkvi sv. Ante na jedvite jade uspijevalo tijekom nekoliko godina održati jednoga katehetu (preprekom ne bijahu komunističke nego crkvene vlasti)!

Je li takav misaoni sklop nestao u nepovrat? Teško bismo to mogli ustvrditi!

III.

Sad smo svi, katoličko pučanstvo i crkveni ustroj, veoma oslabljeni. Govorimo li o samome Sarajevu, onda crkveni ustroj i nije oslabljen. Nu ne smijemo izgubiti iz vida ovo: u trenutku opće ugroženosti, sveukupne naše radne snage, uključujući i materijalna sredstva, moraju biti izuzetno dobro raspoređeni i iskorišteni. A to nije tako!

Pokušat će to potkrijepiti dvama primjerima:

- Naš tisak! Ima ga na pretek! Njegova je kakvoća veoma upitna. Oscilacije se veoma velike, ali u cjelini prevladavaju manje vrijedni tekstovi, a i oni se, zar ne plaćaju! Nije moguće ništa badava tiskati. Bilo bi prijeko potrebno smanjiti tiraž (u smislu naslova) i podignuti kakvoću, vrsnoću. Morali bismo se urazumiti i izdavati mnogo manje, ali daleko kvalitetnije.

- Naše školske ustanove! Franjevcu su prije Drugoga svjetskog rata shvatili potrebu katoličkog sveučilišta u Sarajevu. Sve su se redodržave ujedinile i postavljeni su zdravi temelji. Provedbu zamisli omeo je rat. Tko to danas brani?!

Raspolažući oskudnim sredstvima, umjesto da promislimo i premislimo kako ih što bolje upotrijebiti, odlučili smo se za otvaranje srednjih škola. To su škole u kojima je najteže raditi i u kojima se s najvećim naporom malo što postiže! A i inače: što znači jedna Katolička gimnazija među 10, 20, 50 ili više drugih srednjih škola? Kapljica u moru. Mi bismo se moralni okrenuti mladim obiteljima i maloj djeci! Naš dolazak u pučke škole zakašnjeli je potez! Ili pak: okrenuti se visokome školstvu: otvarati fakultete čiste filozofije, povijesti, psihologije ... gdje je moguće *biti boj* za duhovnu orientaciju i *formaciju*!

Pritom bi bilo dobro i potrebno prisjetiti se ugleda naših gimnazija u Visokom i na

Širokom Brijegu, posebice nastavničkoga kadra na širokobriješkoj gimnaziji!

S tim u svezi jedno podpitanje: Visočka ustanova stoji pod zaštitom kršćanskoga bogoslova i filozofa Bonaventure. Trajno me uznemiruje pitanje: kako to? O tome nikada i nigdje nikakva društvena znaka! Kako se to - primjerice - njegov blagdan nije u narodu uvriježio pa da naši ljudi iz Bosne jednom godišnje hodočaste sv. Boni u Visoko?

To je samo jedan od mnoštva upita koji mnogo toga dotiču, što bi trebalo trajno dodirivati ne bi li se nešto pokrenulo!

IV.

Ima po neki izuzetak, ali velika većina onoga što Katolička crkva u BiH pokušava učiniti moguće je svrstati pod pojmom *restauracija*! Nažalost, ili na radost, *restauracija* nikad i nigdje u povijesti nije donijela trajna ploda. To su u svojoj biti besplodni pothvati!

Jedan od zornih primjera je gradnja crkava! Sve jedna gora od druge, samo s pokojim izuzetkom, a i njih se naknadno pokušava unakaziti (=nagrđiti)!

Jednako je i s propovijedanjem. Tek tu i tamo pokoji izuzetak, ali prevladava osrednjost i ono što je ispod osrednjosti. Pri suvremenom tisku, televiziji, radiju, internetu ... to je ili postaje "smiješnom rabirom"!

Zaključak:

Ovo je povjesni trenutak u kojem su sve ustanove, uključujući dobrim dijelom i crkvene, zatajile: *one su postale svrhom samima sebi*, skrbe o sebi, osiguravaju sebe! Nisu istinski u službi čovjeka, pogotovo ne u službi čovjeka pojedinca koji bi, kad bi imao zbiljsku potporu, svome narodu mogao više koristiti!

Sto nam je činiti?

Mi smo malen narod. Nije teško njegovati uzajamno poznanstvo, povezanost, potporu. Uzmimo primjerice hodočašća: kamo hodočastimo? U svoja svetišta! A uzvraćaju li ta svetišta posjete? Podu li hodočašća iz Marije Bistrice, Međugorja i drugih svetišta u naša *ugrožena mjesta* ... u Posavinu, u Vukovar, u Knin, u Srebrenicu??

Njegujemo li rodbinske i svojbinske veze, kumstvo i poznanstvo, prijateljstvo? U tome je snaga. Kad smo, 1941., moja obitelj i mnogi naši ljudi bili izgnanici, nije bilo ni Crvenoga križa ni Caritasa, ali su bili prijatelji!

Ovo je doba hrabrih pojedinaca koji se poznaju, povezuju i postaju prijateljima te zajednički odvažno nastupaju.

Nemojmo jadikovati nad onim što se dogodilo! Ni uspjeh ne jamči bolju budućnost kao ni neuspjeh goru. I jedan i drugi ishod stoje pod upitnikom: *kako ih ljudi prime - primaju?* Uspjeh je, i to lako, moguće proigrati i pretvoriti u poraz, neuspjeh je, s naporom ali vrlo uspješno, moguće preokrenuti u neslućenu pobjedu! To ovisi o *hrabrim pojedincima* koji su vezani prijateljstvom a poneseni željom *raditi za svoj narod!*

Da je stanje u BiH ostalo kakvim je bilo 45 poslijeratnih godina, od 1945. do 1990., mi bismo završili s nekoliko malih enklava - ugasili bismo se, tiho i nečujno, neprimjetno.

Sad smo dobro *potreseni*, to će reći: *probudjeni* pa možemo razmišljati i smisljati što nam je činiti. Jedno je posve izvjesno: *treba se trgnuti i napustiti lagodan, komotan način života*. Taj je sam po sebi veoma pogibeljan za pojedinca, za obitelj i za narod. - Jedan od najpoznatijih svjetskih antropologa, **Gordon Allport** (1897-1967), svoju je djelatnost na sveučilištu završio riječima: "Ne znam da je ikad igdje ikome lagodan život pomogao da bude čovjekom".

Ako nam neka ustanova može pomoći, to je Hrvatska država i to su crkvene ustanove u kojima vjernici moraju raspirivati kršćanski duh ne očekujući dok to učine svećenici!

To je osobito važno za naše školstvo i potomstvo.

Potomstvo želim posebice istaknuti! Na sve se strane čuje: *oskudica, oskudica, oskudica!* Ima oskudice! Nu to nije glavnim razlogom zašto nemamo djece. Kad bi to bio glavni razlog, morali bismo pitati: *zašto ih onda nemaju imućni ljudi*, a mi imamo mnogo imućnih ljudi?!

Glavni je razlog *javno mnjenje!* Dali smo se otrovati *javnim mnjenjem!* To je zao duh koji je u nas ušao, a koji se samo postom i molitvom izgoni, ali onom molitvom što *probija nebesa!* Treba zvoniti na sva zvona, trubiti u sve sionske trube! Hrabri pojedinci, mladi roditelji trebaju ponosno i diceći se svojom djecom nastupati u javnosti! U tome je to!

Prvi blagoslov u Bibliji blagoslov je *mlade* kojoj njezina braća prije udaje žele: „*Sejo naša, budi mati nebrojenim tisućama...*“ (Post 24, 60)! •

JA I HRVATSKA

*Ona me gleda
Ona me ne da
Ona me prati
Ona moje patnje pozlaćuje
I suze zlati
Ja i Hrvatska
Kao mati
Sin i mati*

Bruno ZORIĆ

TRANSPARENTNO

*Transparentno, transparentno...
To vam je,
kad se sabornici kradu,
kad manjine sastavljaju Vladu.*

*Transparentno je
kad Pupovac postavlja uvjete Vladu
gdje će koji Srbin da radi.*

*Transparentno je
kad se Tanković,
s lijeve na desnu stranu svrsta
i kad mu Sanader veli:
Svi muslimani samo su tvoji,
nemoj da koji neošišan ostane,
pa da drugi vjernik postane.*

*Uvijek se transparentnim postane,
kad se više ne može,
kad vas ogole do kože,
kad se predsjednik i premijer slože.*

*Na Zapadnom Balkanu je sve
transparentno,
čak i kad vas dave -
jer je Hrvatska rođena
"uzvodno od toka Save".*

Ivan DUJMOVIĆ

KOMUNIZAM – KRSTITELJ I PALIKUĆA: GRADOVI, SELA I TOPOONIMI KOJIMA SU NAKON SLOMA KOMUNIZMA PROMIJJENJENI NAZIVI (II.)

II. PREIMENOVANJA U AZIJI

INDONEZIJA

Puntjak Sukarno (1963.-1967.) - Puntjak Jaya, najviša gora na Novoj Gvineji
Sukarnopura (1963.-1967.) - Jayapura

IRAN

Bandar e-Khomeini (1979. nadalje) - Bandar Šahpur
Pahlavi (1925./41.-1979.) - Bandar-e Anzali

KAMBODŽA

Sihanoukville (do 1970, 1992-nadalje) - Kâmpong Saôm

KOREJA (Sjeverna)

Kimch`aeck (1951. nadalje) - Songdžin

MONGOLIJA

Čojbalsan (1941. nadalje) - do 1921. Sanbejse, 1921.-1941. Bajan Timen
Süchbatar (1943. nadalje) - od utemeljenja 1923. do 1943. Cagaanereg
Ulanbatar (1924. nadalje) - Urga (mongolska riječ ulan znači "crveni")

VIJETNAM

Than Pho Ho Či Min (Ho Ši Minov grad, 1976. nadalje) - Saigon

III. PREIMENOVANJE U LATINSKOJ AMERICI

ARGENTINA

Eva Peron (1952.-1955.) - Bahía Blanca

BRAZIL

Joao Pessoa (1930. nadalje) - Paraíba

DOMINKANSKA REPUBLIKA

Ciudad Trujillo (1936.-1961.) - Santo Domingo

PARAGVAJ

Puerto Presidente Stroessner (utemljen 1957.-1989.) - Ciudad del Este

IV. PREIMENOVANJA U AFRICI:

UGANDA

jezero Idi Amin (1971.-1979.) - Kyoga

ZAIRE (Kongo Kinšasa)

jezero Mobutu Sese Seko (1966.-1998.) - Albertovo jezero

Priredio:

Jure KNEZOVIĆ

V. PREIMENOVANJA NA PODRUČJU BIVŠEGA SSSR-a (osnovni podatci)

Na području SSSR-a preimenovali su komunisti preko 850 mjesta. O tome postoje knjige, pa čak i doktorske disertacije. U eri destalinizacije (Hruščov) doživjelo je preimenovanje 38 mjesta.

Tražeći preimenovane topomime na području bivšega SSSR-a, našao sam da je carski režim još od 19. st. prakticirao kolonijalističku praksu preimenovanja etničkog nazivlja na ruski. Tako je npr. gruzijski grad Tbilisi postao u 19. st. Tiflis i tek mu se 1936. vraća narodni naziv. Kazahsko naselje Alma-Ata, prema tamošnjoj vojnoj postaji Vernoje, utemeljenoj 1854., postao 1867. Vernij, a 1921. naselje ponovno dobiva stari naziv Alma-Ata. Armensko mjesto i kasniji glavni grad Armeniske SSR Erevan postaje Jerivan. Na zapadu Ruskoga carstva mnoga mjesta dobila su rusku varijantu svojega imena, pa je rus. Tallin zamjenio estonski Tallinn, ukrajinski gradovi dobivaju rus. Kiev za ukr. Kiiv (čit. Kyjiv), ili rus. L'vov za ukr. L'viv (čit. Lviv)

Za učvršćenje kolektivnog identiteta nove ideologije, boljševicima se kroz nove simbole komunizma, kao što su pjesme, zastave, oblačenje i drugo, najboljim sredstvom ukazala promjena naziva mjesta. Tako je već 3. ožujka 1917. Gradsko duma u Jekatarinoslavu naredila promjenu imena glavnog trga u ime Rodžjanko, kako se zvao predsjednik Dume. Unatoč korjenizaciji, na koncu su, provodeći rusifikaciju, završili na carskoj praksi.

Za Lenjinovo ime (mjesta, institucije i sl.) vezan je prestiž, status, moć i financijska sredstva. Zato su se mnogi natjecali da bi im se dodijelilo njegovo ime, pa je 1924. godine Sveruski centralni izvršni komitet od podnesena 162 zahtjeva odobrio samo 11, a već 7. veljače 1924. zabranio je samoinicijativno preimenovanje po Lenjinu, te dodjelu uvjetovao po „posebnim revolucionarnim zaslugama“, što je potaklo borbu za političku premoć. Preimenovanja po Lenjinu bila su u svakom mjestu i česta, čak su si neki odrasli ljudi mijenjali osobno ime po Lenjinu. Imena mjesta kao Lenjinsk, Lenjino, Lenjinskoje, Lenjinskij, Lenjinogorsk ili jednostavno Lenjin, nisu nosila samo pojedinačna mjesta, nego je potvrđeno mnoštvo tih imena.

Navodimo neka, najpoznatija preimenovanja:

Alekseevsk u **Svobodnj**, prvo je mjesto koje su boljševici 10. travnja 1917. preimenovali

Bogorodskoje (Kirovska oblast) - Lenjin 1917.

Petrograd – Lenjingrad (1924.)

Svinarev (Rostovska oblast) - Lenjin (1917.)

«Korjenizacija»

Kalinin - Tver 1931. – 1990.), Ruska Federacija

Kaliningrad – Königsberg (1946.), RF

Kalininabad - Kalai-Mirzabaj u Tadžikistanu (1936.)

Kirov – Vjatka (1934.), RF

Kirov - Pesčnja (Kaluga Oblast), (1936.), RF,

Kirov most u Vicebsku, Bjelorusija

Sovjetski vojnici u okupiranom Berlinu

Kirovabad - Đandža odnosno Jelizavetpolj u Azerbajdžanu (1935.).
Kirovabad - Saraj-Komar u Tadžikistanu (1936.)

Kirovakan - Karaklis u Armeniji (1935.).
Kirovgrad - Kalata, Ukraina (1935.),
Zinovjevsk - Jelisavetgrad (1924.), UA
Kirovo - Zinovjevsk (1934.), UA
Kirovgrad - Kirovo (1939.), UA
Kujbišev - Samara (1935. – 1991.)
Kujbišev - Kainsk (Novosibirska oblast) 1935.
Kujbišev - Spask (Tatarska ASSR) 1935.
Lenjinabad - Hudžand u Tadžikistanu (1936.)
Lenjinakan – Aleksandropolj (prije Đumri), Armenija, 1924.

Lenjinavan – Marguševan, Azerbajdžan (1924.)
Lenjingori – Ahalgori, Gruzija
Lenjinkent i Lenjinkend u Dagestanu 1924.
Ordžonikidze - Enakievo (od 1928. do 1935. Rykovo) u Doneckovskoj oblasti u Donbasu, Ukraina
Ordžonikidze – Vladikavkaz, Sjeverna Osetija, 1931.
Ordžonikidze – Haragouli, Gruzija, 1949.
Ordžonikidzeabad – Jangibazar, Tadžikistan, 1936.
Ordžonikidzegrad - Bežica (1936.)
Sverdlovsk - Jekaterinburg (mjesto pokolja carske obitelji), od 1924.
Vorošilov - Nikolsk-Usurijskij, 1935.
Vorošilovgrad - Lugansk 1935.

Staljinovo ime u komunističkom panteonu ima posebno značenje:
Bobriki (na području Tule) - Staljinogorsk (1934.),
Chinvali, u Južnoj Osetiji - Staljiniri (1934.)
Dušanbe - Staljinabad (glavni grad Tadžikistana) 1929.

Izlučistaja - Staljindorf, Ukraina (1928.)
Juzovka je već 6. lipnja 1924. preimenovana u Staljin, a onda devet godina kasnije u Staljino.

Staljingrad (1925.) u eri destaljinizacije postaje Volgograd (Ruska Federacija), 1961. tada Staljinovo ime gube i neki drugi toponimi:

Stalinsk - Novokuzneck, 1961.
Staljinabad - Dušanbe (Tadžikistan), 1961.
Staljiniri - Chinvali (Južna Osetija), 1961.
Staljino - Doneck (Ukraina), 1961.
Staljino - Kommuna (Ruska Federacija) 1963.
Staljino – Malinovka, 1963. •

OTPOR RESTAURACIJI KOMUNIZMA: TKO, AKO NE MI?

«...Ipak je važno, da nam se i u budućnosti ne radi samo o obeštećenju i priznanju naše žrtve i odricanja. Time bi se pravednost samo djelomično zadovoljila. **Mi smo obvezni nastaviti svoju političku borbu: za slobodu i ljudska prava, za demokraciju i pravednost, protiv ekstremizma s lijeva i s desna i protiv preziranja ljudskoga dostojanstva, ma gdje se ono dogodilo.**

Ta borba u uvjetima naše demokratske pravne države ima drugačije oblike nego u doba komunističke tiranije, ali je ipak potrebna. Ona nam mora ostati na srcu sve dotele, dok se bilo gdje u svijetu gaze ljudska prava ili se u našoj domovini komunistička ideologija štedi i iznova čini podobnom (*salonfähig*).

Ta «sablast komunizma», o kojoj je prije 160 godina u svome «Manifestu» pisao Karl Marx, još uvijek tumara Njemačkom i svijetom.

Ta sablast, koja je u 20. stoljeću uništila više od 80 milijuna ljudskih života, ostavljujući za sobom nepregledni trag patnje i bijede, stječe novi utjecaj i novi ugled. Kad ju brane neki političari, intelektualci, pa čak i crkveni velikodostojnici, oni time ugrožavaju antitotalitarni konsenzus našega društva. Tada se moramo javiti za riječ i pružiti otpor. Koliko su stvari ozbiljne, pokazuju događaji u posljednje doba: na primjer, kad u danskome Odenseu bivši kapetan Stasija Jürgen Strahl žrtve režima SED-a i borce otpora protiv nacionalsocjalizma naziva 'izdajicama', nije riječ o Freudovu sindromu, nego o novoj demonstraciji i prisezi komunističkih usrećitelja svijeta. Malo nakon toga, u jednome se novinskom razgovoru regionalna biskupkinja Erfurta nije ustezala pridati iste etičke vrijednosti kršćanstvu i marksizmu.

Cini se također, da zainteresirana strana institucije i zastupstva žrtava svjesno oštećeju ili ih isključuju iz javnosti, a za to se koristi različitim sredstvima.

U takvoj nas situaciji više ne čudi, kad profesor Klaus Schroeder priopći rezultate znanstvenog ispitivanja provedenog među 2400 gimnazijalaca: *'Većina učenika ne zna baš ništa o DDR-u, pri čemu Istočni Berlinjani pokazuju još više neznanja od Zapadnih'.*

Kao ljudi, koji su na vlastitom tijelu iskusili nasilni komunistički aparat, mi ni u

Piše:

Rainer WAGNER

budućnosti ne smijemo šutjeti pred činjenicom da neprijatelj slobode puzači preuzima vlast. Mi ne smijemo šutjeti ni onda, kad se nastupajućeg ljeta budu održavale Olimpijske igre u srcu najveće diktature ovoga svijeta, u crvenoj Kini. **Bilo je sramotno, kako je svijet 1936. pružio nacionalsocijalističkim vlastodršcima prigodu da se pokažu u naj-**

boljem svjetlu. I danas će biti sramota, ako se slična prigoda ponudi kineskim komunistima. Sablast komunizma se u Sjevernoj Koreji, u Vijetnamu, u Laosu i na Kubi služi svim represivnim sredstvima pod kojima smo i mi patili. Ona i u našoj domovini kuša zaglupiti ljude i prokrijumčariti svoju pravu narav, koja duboko vrijeđa ljudsko dostojanstvo.

Ostaje naša zadaća, da kao žrtve i oponenti iz doba nasilne komunističke vladavine, i u 2008. i u budućim godinama upozoravamo na taj sustav, i da se hrabro suprotstavimo njegovim pobornicima. Ne smijemo slabiti svoj položaj međusobnim prijeporima. **Jer, ako mi ne istupimo protiv te stravične sablasti, tko će?»** (Rainer Wagner, «Wer, wenn nicht wir?», *Der Stacheldraht: Für Freiheit, Recht und Demokratie*, Nr. 1/2008., 1., s njemačkog preveo T. J.)

MENE TEKEL: PROTUTOTALITARNI FESTIVAL U PRAGU

U glavnome gradu Češke Republike uspješno je po drugi put održan Međunarodni festival protiv totalitarizma pod biblijskim nazivom Mene Tekel. Festival se održavao pod pokroviteljstvom predsjednika Senata Parlamenta Češke Republike dr. Přemysla Sobotke, gradonačelnika glavnoga grada Praga dr. Pavela Béma, rektora Karlova Univerziteta prof. dr. sci. Václava Hampla, praškog biskupa mons. Václava Malýa te međunarodnog pokrovitelja predsjednika Inter-Asso Jure Knezovića.

Na Festivalu su iz inozemstva sudjelovale Hrvatska, Latvija, Madžarska, Njemačka i Slovačka, dok je mnoštvo čeških sudsionika ovdje praktično nemoguće nabrojati. Ipak ne bi se smjelo ne spomenuti institucije koje su sudjelovale na Festivalu, a to su: Univerzita Karlova v Praze (Karlov sveučilište u Pragu), Ústav pro studium totalitních režimů a Archiv bezpečnostních složek Ministerstva vnitra ČR (Zavod za studij totalitarnih režima i Arhiv sigurnosnih sastavnica Ministarstva unutarnjih poslova ČR), Senát Parlamentu ČR (Senat Parlamenta ČR), Arcibiskupství pražské (Nadbiskupija praška), Stálá komise Senátu Parlamentu ČR pro krajany v zahraničí (Stalna komisija Senata Parlamenta ČR za Čehe u inozemstvu), Etnologický ústav Akademie věd ČR, v. v. i. v Praze (Etnološki zavod Akademije znanosti ČR u Pragu), Kabinet dokumentace a historie VS ČR (Kabinet dokumentacije i povijesti VS ČR), Pražský akademický klub 48 (Praški akademski klub 48), ASUD (Asociacija učitelja povijesti), Národní filmový archiv (Nacionalni filmski arhiv), Městská knihovna v Praze (Gradska knjižnica u Pragu), Český rozhlas (Češki radio), MAFRA, a.s., Česká televize – Studio Ostrava (Češka televizija – Studio Ostrava).

Glavnina od četrdeset akcija za oživljenje sjećanja i upozorenje na nove oblike narastanja zla u društvenim sustavima sadašnjosti, odvijala se na više mjesta. Posebno bismo spomenuli vernisaž, koji su u Karolinumu Karlova univerziteta uspješno priredili mr. Jan Rericha

Piše:

mr. Renata KNEZOVIĆ

i mr. Michal Kuchta. Na toj međunarodnoj izložbi pod nazivom „Totalitarizam u kontekstu europskih zemalja“, zahvaljujući Hrvatskomu društvu političkih zatvorenika, predstavila se i Republika Hrvatska. Hrvatski pano pod nazivom „Hrvatske žene u komunističkim logorima“ prezentirala je mr. Renata Knezović, obrazlažući zainteresiranom gledateljstvu patnje ne samo hrvatskih žena, nego i cijelokupnoga hrvatskog naroda pod komunističkim režimom u bivšoj Jugoslaviji, koja među narodima iza tzv. željezne zavjese, pa tako i među Česima, slovi kao demokratska država u kojoj nije bilo političkih uznika. Da to nije bilo tako, nego da je, za razliku od Češke i Slovačke, u Jugoslaviji sve do prvih demokratskih izbora bilo političkih uznika, uspješno je mr. Knezović objašnjavala posjetiteljima izložbe. Inače je izložba, posebno zbog savladane jezične barijere i češkog teksta ocijenjena vrlo pozitivno.

Na Gradskome trgu s povijesnog balkona palače Kinský, s kojega se 25. veljače

1948. oglasio Klement Gottwald i proglašao komunistički puč, oglasili su se ovoga puta predsjednica češke udruge političkih uznika dr. Nadežda Kavalírová, gradonačelnik grada Praga dr. Pavel Bem, predsjednik vlade Češke republike Mirko Topolánek, predsjednik Ekumenskog vijeća crkava dr.th. Pavel Černy opominjući na opasnost još uvijek mogućeg povrata totalitarizma, posebno komunističkoga i predsjednik Inter-Asso Jure Knezović, koji je na češkom rekao: „*Zloduh onoga vremena javio se s ovoga balkona i navijestio vašem narodu, kao posljednjem u civiliziranoj Europi, da dolaze strašni dani. Komunistički režimi u Evropi ne postoje, ali strahote zabluda su još žive, sjetimo se Bjelorusije i od danas Cipra. Internacionala asocijacija bivših političkih uznika ne može zaboraviti, da se na svijetu i sada događaju strahote protiv čovječnosti, od velike Kine do male Kube. Ipak želim izraziti olakšanje razvojem ovdje u Češkoj Republici, za koji možemo biti sretni i zahvalni gradu Pragu, koji postaje centrom boja protiv povratka k totalitarizmu.*“

Poslije primanja u Gradskoj vijećnici, Predsjednik Republike Václav Klaus i Konfederacija bivših političkih uznika

Češke Republike priredili su u Rothmayrovoj sali na Praškom gradu spomen-susret prigodom 60. obljetnice događaja iz veljače 1948., na koji su pozvani bivši politički uznici, sudsionici kongresa i uzvanici. Događanje i govor prenosila je Češka televizija uživo.

Idući dan, 26. veljače, nastavljene su priredbe i predavanja među kojima se isticala znanstvena međunarodna konferencija „Totalitarizam u kontekstu europskih zemalja, uzroci i posljedice“. Njezini sudsionici podsjećali su na princip funkciranja totalitarnih režima i upozorili na „neobuzданo zlorobljenje slobode“ što je prema njima prijetnja demokraciji. Pokroviteljem Konferencije bio je predsjednik Senata Parlamenta Češke Republike dr. Přemysl Sobotka. Konferenciju je moderirao povjesničar dr. Tomáš Grullich, senator u Parlamentu ČR. On je u svom predavanju govorio o povijesnom

Hrvatska na festivalu Mene Tekel

Povijesni balkon s kojega se 1948. i u Češkoj oglasio komunistički zloduh

ekskursu do početka totalitarnih režima u Europi poslije Prvoga svjetskog rata, pojavi komunizma u Rusiji, nacizma u Njemačkoj, o Drugome svjetskom ratu, denacifikaciji i nastupu komunizma u „sovjetskoj zoni“ Europe. Ne samo ovo predavanje, nego i izlaganja ostalih predavača na ovoj Konferenciji, zaslužuju, unatoč ograničenosti prostora, biti barem u kratkim crtama prikazani. Ogledom na kulturnu pustotu koju je komunizam ostavio, a koju na svakom koraku u bivšim komunističkim zemljama susrećemo, ne možemo ne reći nekoliko reči o izvrsnom predavanju prorektora Karlovoga sveučilišta u Pragu, **prof. dr. Mojmira Horyna**. On u svojoj znanstvenoj temi „Izobrazba i izobraženi u totalitarnim režimima“ opisuje svoje starije profesore i njihovo nastojanje da kod svojih studenta izazovu zanimanje i ljubav za predmete izučavanja. Konstatira da je komunistički režim u cijelosti istisnuo iz udžbenika čitanje antike. Govori o komunističkoj učiteljici, koja je došla podučavati a nije imala nikakvu ideju, odnos ni konkretnu predodžbu, što će učenike učiti. Kad su ju o tom pitali, odgovorila je da će studente učiti ono što ona zna. Vrlo mu je žao, da današnji pedagog nije gorljiviji u svom poslu i da mu apsolutno nije stalo da studente uvede u problematiku predmeta. Ustvrdio je da će još puno vode proteći dok dosegnemo to, da se makar dio današnjih pedagoga izravna s pedagozima iz predkomunističkog doba.

Zamjenica gradonačelnika grada Praga, **ing. Marie Kousalíkove**, u svom preda-

vanju „Škola i obitelj – tvorci etičkih prioriteta djeće duše“ zorno je govorila o cjelodruštvenim posljedicama komunističkog odgojnog sustava. **Dr. Pavel Žáček**, ravnatelj Zavoda za studij totalitarnih režima govorio je na temu „Gdje počinje kolaboracija, moralni zakon u nama“, a zašto je komunizam zločinački, govorio pod naslovom „Totalitarizam u bivšim komunističkim zemljama u Europi“, predsjednik Inter-Asso Jure Knezović:

„Prigodom proslave 20-te obljetnice Listopadske revolucije izjavio je Staljin: „Mi ćemo svakoga ovog neprijatelja uništiti, pa makar bio stari boljševik, mi ćemo njegov rod, njegovu kompletну

Klement Gottwald

obitelj uništiti“. (1) Iz Pospelovog izvješća za godine 1937./38. proizlazi, da su većina žrtava bili „obični sovjetski građani“. Presude su većinom izricane na temelju kvota za uhićenje i strijeljanje koje su po područjima odredili Staljin i njegov narodni komesar za unutarnje poslove Nikolaj Ježov. Tako je u toj jednoj godini uhićeno preko 1,5 milijuna ljudi (1.548.366) a strijeljano skoro 700.000 (681.692). (2)

Politbiro Komunističke partije SSSR-a donio je 2. srpnja 1937. odluku „O antisovjetskim elementima“, a idući dan CK donosi uputstva kako se treba ophoditi sa ženama, djecom i roditeljima ljudi osuđenih na smrt odnosno na prisilni rad. Već 9. srpnja 1937. ležali su na stolu CK prijedlozi mjesnih funkcionera za strijeljanje 12.335 osoba. Prema zapovijedi br. 00486 od 15. kolovoza 1937., trebalo je uhititi i osuditi sve žene, čak i rastavljene žene uhićenih narodnih neprijatelja. Djeca preko 15 godina imala su biti uhićena skupa s majkom. I za njih je već bilo određeno vrijeme zatvora i vrsta kazne: najmanje 5 do 8 godina prisilnoga rada. Djeca ispod 15 godina išla su u domove ili na usvajanje. Veliku većinu koje je progonio komunizam može se dakle s pravom zvati „žrtvom“. To se u prvom redu odnosi na masovna ubijanja dobroćudnih i nemoćnih ljudi, na masovne progone, kao što je to bilo s baltičkim narodima, Krimskim Tatarima ili Povolškim Nijemcima. Ili, jedan daljnji primjer, o onima koji su zbog namjerno izazvane gladi za vrijeme prisilne kolektivizacije, a posebno u Ukrajini, morali umrijeti. Naravno da se to odnosi i na sve one nebrojene koji su bez ikakve krivnje i povoda bili uhićeni i osuđeni.

U zametku komunizma genocid. Bilo bi pogrešno svu krivicu svaliti samo na Staljina. Kod komunista je teror bio već u zametku. Tako su Karl Marx i Friedrich Engels još 1848. u Neue Rheinische Zeitung, posebno sa slavenofobijom, opetovan pozivali na genocid a brisanje cijelog naroda s lica zemlje zvali progressom. (3)

Teror i ubijanja. S Lenjinom i Staljinom dogodilo se da državnu vlast ima skupina koja je do tada bila teroristička sekta. Sad se nisu morali samo partijski drugovi, nego se partijskoj disciplini morao podvratiti cijeli narod, koji se ima pokoriti ili likvidirati – a vrlo često se događalo oboje, jedno za drugim. Naravno, prije

Revolucije moglo se partiji dragovoljno priključiti, dok je partija i njeno vodstvo sada nasilno vladalo cijelim društvom, koje nije pitala. Zbog toga se povećala teroristička aktivnost partije ne samo kvantitativno, nego je poskočila i kvalitativno, jer je načelo tajnosti sada vrijeđilo za cijelo društvo. Organiziranom neslobodom i zahtjevom na vodstvo, htjelo se ne samo drugove, nego i građane prisiliti na poslušnost ili ubiti.

U ubijanju su bili majstori, jer Lenjin je rekao: „Naš moral izvodimo iz interesa proleterske klasne borbe“, a komunizam se nalazio u stalnoj borbi, najprije protiv neprijatelja a na koncu protiv vlastitoga naroda.

Logori. Kao konkretnu posljedicu primijenjenog komunizma treba imenovati, među prvim, logore u kojima su milijuni mrtvih te doživotno tjelesno i duševno oštećenih. Počelo se odmah nakon tzv. Liskopadske revolucije sa Solovjetskim otocima u Ledenu moru, a kao slijed spominjem samo dva imena: Karaganda u Kazahstanu na jugu i Vorkuta sjeverno od polarnog kruga. Između je vrijedila Lenjinova zapovijed njegovim latvijskim strijelcima, da svoju municipaliju ne troše na strijeljanje vrana, jer će ju trebati za ljudе.

Deportacije. K logorskom sustavu dolaze nasilna preseljenja i deportacije cijelih naroda kao Krimskih Tatara ili Polovčkih Nijemaca u Workutu, deportacije baltičkih naroda koji su imali iskustvo i s nacional-socijalizmom, i koji ustanovljuju da su ih nacisti porobili ali su ih ostavili u domovini, dok su ih komunisti porobili i deportirali iz domovine u daleki Sibir i područja oko polarnog kruga.

Genocid na vlastitom narodu. I konično, ovdje spadaju i genocidne akcije na vlastitom narodu. I ovdje imenujem samo neke: masovna ubojstva u Jugoslaviji pod maršalom Titom, u Kambodži pod režimom Pol Pota i milijunske žrtve za vrijeme kineske kulturne revolucije pod Mao Zedongom. One ni iz daleka nisu razjašnjene, a posebno ne ove u posljednjim desetljećima u Sjevernoj Koreji i Kubi, koje su se dogodile ili se događaju.

Otpor. Komunizam je sam sebi stvorio svoje neprijatelje i bilo bi izrugivanje svih

Renata Knezović uz hrvatski pano

onih, koji su ustali protiv komunističke strahovlade, a njih je bilo od samog početka. Ovdje imenujem samo Kronstadski ustanak 1921. god, prelazim preko mnogih drugih akcija otpora, i onda: 1. lipnja 1953 u Plzenju u Čehoslovačkoj, 17. lipnja 1953. veliki ustanak u Njemačkoj, srpanj/kolovoz 1953. u Workuti, Madžarska 1956, Čehoslovačka 1968. U osamdesetim godinama prošloga stoljeća počela je erozija komunističke vladavine – u SSSR-u kroz postupno objavljivanje prijašnjih komunističkih zločina, ali najuspješnije u Poljskoj, Madžarskoj i u baltičkim državama.

Sve se to dogodilo u ime komunizma, a tko bi pomisli da je to bila zloroba u biti dobre ideje, taj bi se u najmanju ruku morao upitati, zašto je upravo ta ideja iziskala svugdje nepregledno mnoštvo mrtvih i bijedu.

Upravo radi ove manipulacije s „dobrom idejom“ trebaju žrtve i slobodoljubivi ljudi stalno podsjećati, prije svega mladež, na nedjela počinjena u ime ove ideje. Ovakve manifestacije kao Mene Tekel su pravi put za zaštitu mlađe generacije od zabluda djedova i baka.“

U Gradskoj knjižnici 28. veljače održan je kolokvij na temu „Žene zatvorene totalitarizmom“. Prikazan je dokumentarni film iz Kanade „Izgubljena mladost“. Film govori o gospodi Edy Ottovoj, rođenoj 1931., čija je krivnja bila da su njeni roditelji imali više zemlje, nego što su to komunisti mogli podnijeti. Autentično govori o uhićenju brata Aloisa, kojega su kratko po tom i ubili. Živo opisuje sudski proces i sprovođenje nje i majke od zatvo-

ra do zatvora. Na koncu se gledatelj zamisli, o komunistima kojima nije bilo dosta da su uništili dva nevina mlađa života, nego su svoje zvjerstvo potvrdili i zatvaranjem majke.

Poslije ovog filma slijedilo je predavanje dr. Jane Švehlove, koja je završila studij političke psihologije na Fakultetu društvenih znanosti Sveučilišta George Washington, u SAD-u. U svojim radovima istražuje i analizira međugeneracijski psihološki utjecaj na djecu žrtava u bivšoj komunističkoj Čehoslovačkoj. Ona je dijete političkog uznika, a kao jedina bavi se istraživanjem osjećaja i patnji djece političkih uznika. Zorno prikazuje kako psihološke posljedice zatvaranja imaju nemali utjecaj na čovjeka koji je bio zatvoren, ali i u velikoj mjeri na sve njegove socijalne sveze.

Najveći lom nastaje u obiteljskim odnosima, a u velikoj mjeri ima neugodan utjecaj i na kćeri političkih uznika. Njezino predavanje nosilo je naslov „Kćeri državnog neprijatelja“. Predavačica je sama priznala da je to neistražena tema, a da bi ju mogla znanstveno obraditi, morala se poslužiti metodologijom obrade istraživačkih rezultata iz holokausta.

U raspravu se uključio i predsjednik Inter-Asso Jure Knezović koji je, premda i sam politički uznik, ujedno i dijete političkog uznika, te je ukratko govorio o svom usudu djeteta „državnog neprijatelja“. Prisjetio se, da mu je bilo pet godina kad su mu 1947. zatvorili oca, a da kao državni neprijatelji nisu dobili točkice ni bonove, te da im je sudskom presudom oču konfiscirana imovina. Ostala je mati sama sa sedmoro malodobne djece. Da bi obitelj mogla preživjeti, mati i sestra su nadničarile, a on i njegov brat morali su prositi po susjednim selima, jer ih je bilo sram u svojem selu. Govorio je da je bio sluga, da bi mogli po tuđim strnjama kupiti klasje, naravno bosí. Da mu je kao šesnaestogodišnjaku zabranjen pristup u plesnu dvoranu, jer da je državni neprijatelj. Govorio je i o svojim najbližima, koje je jugoslavenski komunistički režim i narodni odbor pobio ili zatvorio. Iz njihove cijele obitelji komunisti su nemilosrdno i bez suda u rujnu 1947. ubili

četvero, a tijekom trajanja Jugoslavije zatvorili sedam, većinom mlađih, članova njihove obitelji. Njegovo izlaganje je vidno dirnulo slušatelje, koji nisu mogli pojmiti, da se je takvo nešto događalo u Jugoslaviji. Prihvaćena je i primjedba da komunističkim terorom nisu pogodjene samo kćeri.

Festival Mene Tekel nosi biblijsku poku „Mene, mene, tekel, ufarsin,“ koja znači odbrojavanje i odvaganje grijeha. Te su riječi posvećene iskreno i s poštovanjem onima, koji su se uspjeli oduprijeti moći zla, a ujedno je to i poziv da se zamislimo nad komunističkim režimom kao takvim. Zato sadašnje slobodno društvo ne bi smjelo zaboraviti na one, koji su se žrtvovali za demokraciju i slobodu. Važno je zamisliti se i nad uzrocima, koji podržavaju zlo i nasilje, pod kojima se totalitarni režim rodio i ima izvrsne uvjete za širenje.

Ako se zamislimo nad komunističkim režimom, dolazimo do zaključka koji nam ukazuje da je taj režim bio gori od nacizma. Komunizam se nije samo potpisao u negativnom smislu pod 100 milijuna žrtava, nego je, ako izostavimo rasne zločine nacizma, dokazano bio prema obiteljima političkih uznika okrutniji od nacizma. Smišljeni i ciljani način komunističkih vođa bilo je narušavanje i likvidiranje čvrstih obiteljskih i socijalnih sveza upravo posredstvom zatvaranja. Uhićenjem nepodobnih i imućnih ljudi, ali i onih koji nisu bili suglasni s njihovim postupcima, pokušali su uništiti mnoge ljudske živote i istodobno likvidirati sve socijalne sveze. Nakana im je bila tom likvidacijom sveza postići potpuni nadzor ne samo nad konkretnim političkim uznikom, nego i nad cijelom njegovo obitelji i okolinom. Posljedice uništenja tih sveza bile su katastrofalne, jer su se najviše manifestirale nakon izlaska iz zatvora.

S obzirom na nasilja i okrutnosti koje je izvodio komunistički režim, nedvojbeno je nužno da tu problematiku obrađuju ne samo povjesničari, od koji je dio još uvijek pod utjecajem toga režima, nego s punom odgovornošću svi smjerovi znanstveno-istraživačkih djelatnika. Potrebno je da bi predavanja stručnjaka akademske zajednice bila ugrađena u sustav učenja osnovnih, srednjih i visokih škola. Mora se postići ne samo to, da se ta tematika obrađuje na znanstvenoj bazi, nego i to, da ona uđe u udžbenike povijesti, da se predaje i da ju podrobnije istražuju stu-

Jure Knezović govori u Senatu Parlamenta Češke Republike

denti i budući diplomanti, magistri i doktorandi.

Svrha je festivala Mene Tekel, da se upozori na nove oblike zla za društvene sustave i upozna široka ali i stručnu javnost sa zločinima komunizma. Festival je počeo 25. veljače, završen je 3. ožujka 2008. ekumenskim bogoslužjem u katedrali sv. Vida na Praškom gradu. „Bio je to nasilnički policijski režim, koji je progonio svoje državljanе, koje je ograničavaо, okradao, zatvaraо a na koncu smicao. Bio je to režim, koji je deformirao ljudske osobnosti, pustošio gospodarski razvoj zemlje i u kojem je sud stalno kršio ljudska prava“ rekao je predsjednik Ekumenskog vijeća crkava Pavel Černý, koji je skupa s kardinalom Mislavom Vlkom služio službu Božju.

Do 9. ožujka bit će u praškom Karolinumu javnosti dostupna međunarodna izložba „Totalitarizam u kontekstu europskih zemalja“, na kojoj je zastupljena i Hrvatska.

Bilješke:

1. Wladisaw Hedeler, Sippenhaft im „Großen Terror“ 1937/38, Verbrechen im Namen der Idee, str. 192 (iz dnevnika G. Dimitrova, unos za 7. 11. 1937.)
2. Nicolas Werth, Der Stellenwert des „Großen Terrors“, Verbrechen im Namen der Idee, str. 270.
3. "Neue Rheinische Zeitung", br. 194 od 13. siječnja 1849. •

O SREĆI

*Relativan pojam
postala je sreća,
nekom puna kapa,
nekom puna vreća!*

RECEPT JEDNOG EURO-OČAJNIKA

*Plati kol'ko treba, nije važna svota,
nacionalni ponos, obraz ni sramota,
jer izvan Europe, nema nam života.
Pravda il' nepravda, kome išta znaće,
ako treba skini i gaće i hlače,
kad ti kažu puzi, ili se naguzi,
na koljena padni, sve što traže dadni!*

NEKI NOVI "IZAM"

*Propao je najprije fašizam,
ista sudba snašla komunizam,
al' nam prijeti sad još gori "izam"
novo sranje, zvano globalizam!*

PITALICA

*Tko je to?
Ima plaću takvu kakvu hoće,
o državnom trošku i ždere i loče,
radi il' ne radi koliko ga volja,
zadnja mu je briga narodna nevolja!
(Saborski zastupnik!)*

**Blaž PILJUH,
iliti**

JURCAN Vlado

ISPRAVAK

U veljačkome broju *Političkog zatvorenika* potkralo se i nekoliko krupnih tehničkih propusta. U članku **To-mislava Jonjića** «Po čemu to Komazec nije Hrvat?» (str. 12.) ispala je posljednja riječ, čime je i članak postao teško razumljiv. U potpisu fotografije s predstavljanja knjige **Andrije Vučemila** (42.) previdom je izostavljeno ime **dr. Milorada Stojevića**, koji se nalazi između **Stipe Čuića** i **Tita Bilopavlovića**. Ispričavamo se suradnicima i čitateljima. (Ur.)

ŽRTVE OPĆINE CESTICA U RATNIM I PORATNIM STRADANJIMA XX. STOLJEĆA (II.)

Tako je za poginulog **Gjuru Lazara** iz Križovjana Radovečkog izdan sljedeći dokument – izvadak: u gornjem lijevom kutu piše Z.vl.br. (zemaljska vlada): - 21.114-1915, a u drugom je zapisano T. Br. Izv. (tekući broj izvadka). Nakon toga u sredini piše - Izvadak, iz imenika u ratu palih i u povodu rata preminulih hrv. slav. pripadnika kr. ug. Zagreb, 25. domobranska pješačka pukovnije. Ispod toga nalazila se tabela u koju su uneseni sljedeći podatci: «Cin – pučki ustaša, Ime i prezime Gjuro Lazar, Mjesto rođenja Križovljani Radovečki, kotar i županija Varaždin, zemlja Hrvatska i Slavonija, godina rođenja 1878. godine. Vjeroispovijest: rimokatolička, zanimanje ratar, zavičajna općina Križovljani Cestica.» Zatim se nalaze podatci o suprugi: Ime i porodično prezime žive, rastavljene ili preminule supruge. Upisano je: **Tereza Lazar**. Zatim se nalaze podatci o žrtvinim roditeljima, pa je upisano: **Lazar Izidor i Bara**, zanimanje ratari, s prebivalištem u Babincu. U posljednjem, donjem dijelu Izvatka, piše: Kada i gdje je preminuo. U gornjem dijelu nalazi se upisano: pod pao - Umro 4. prosinca 1914. godine uslijed hitca u glavu. Pokopan - Jevremovac u Srbiji. U dnu izvatka je pisalo; U Zagrebu, dne 2. srpnja 1918. godine.

Za župu Sv. Barbara Natkrižovljana evidentirane su 24 žrtve i postoje 24 izvadaka, a iz župe Križovljana bilo je 36 žrtava. Za naselje Dubrava Križovljanska (u sklopu naselja i zaselak Dubrava Breg, op. a.), koje je i danas, a i nekad je bilo u sastavu slovenske župe Zavrč, koja je pod upravom Mariborske biskupije (pod upravu župe Zavrč naselje Dubrava Križovljanska nalazi se od 1832. – strana 9, spomenice župe Zavrč – Ivan Pucko „Župnija Zavrč in njenih 550 let“, obj. 1980., op. a.) knjige umrlih i matice prenesene su iz župe u matični ured koji je u sklopu ureda opće uprave susjedne države.

Ostali su popisani na temelju rješenja suda, rješenjem o proglašenju umrlim i na temelju upisa u matice umrlih za ratno razdoblje. Tako je za pokojnoga, stradalog **Josipa Furjana** izdano rješenje Općinskog suda u Varaždinu u „vanparničnom predmetu proglašenja umrlim Furjan Josipa iz Selci kbr. 43, nakon provedenog

Piše:

Franjo TALAN

postupka dana 24. prosinca 1964. godine“, sud je riješio da se Josip Furjan, sin Martina i Terezije r. Kralj, rođen 23. veljače 1881. godine u Selcima, s posljednjim prebivalištem u Selcima, proglašuje umrlim, a kao dan njegove smrti utvrđuje se 16. svibnja 1946. godine“. U obrazloženju se dalje navodi: - Predlagatelj Stjepan Furjan, sin nestalog Josipa Furjan podnio je prijedlog суду да се Furjan Josip проглаши умрлим, jer је nestали pozvan 1914. godine u rat, te se nije vratio niti se ikada i kome javio. Navode predlagatelja potvrdili су и svjedoci te је na temelju donesene odluke izvršen, 14. travnja 1965. godine, upis u maticu umrlih kod Matičnog ureda Cestica.»

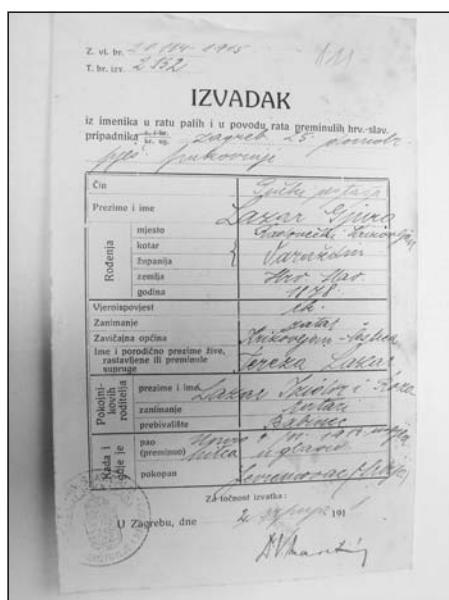
Drugi svjetski rat, početak sukoba i žrtve ideologija

Iz povjesnih knjiga i udžbenika učili smo da je Drugi svjetski rat započeo 1. rujna 1939. napadom Njemačke na Poljsku. Poljska je vojska ubrzo pod slijedom napada bolje opremljene Hitlerove vojske i kapitulirala. Ono što povjesne knjige rijetko spominju, a ni učitelji povijesti nisu godinama smatrali za važnim spomenuti, jest to da je, malo nakon njemačke agresije, s istoka u Poljsku ušla

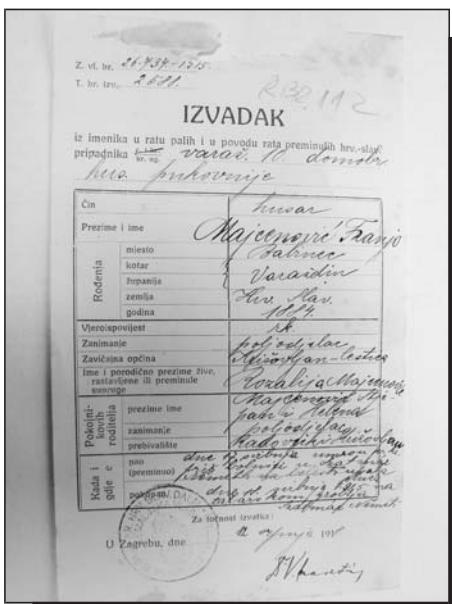
i Crvena armija, kojoj je na čelu stajao drug **Staljin**. „Složna“ braća bratski podijeliše susjednu zemlju koja ubrzo nestade sa zemljovida, a progoni stanovništva ubrzo nastupiše.

I dok su nacisti za progone i likvidacije koristili rasne zakone, komunisti se na zakkonsku regulativu i prihvaćene međunarodne konvencije i sporazume nisu previše ni osvrtni i prvo su poubijali zatrobljene časnike poljske vojske. I dok je Zapad zbog upada njemačke, nacističke vojske na područje samostalne i suverene susjedne države navijestio rat napadaču, što se dogodilo već 3. rujna 1939., kad su rat Njemačkoj navijestile Velika Britanija i Francuska, dotle se za upad i zauzimanje istočnog dijela Poljske komunističkomu SSSR-u nije ni priprijetilo, baš kao što ni uvjeti za sklapanje „pakta“ o pomoći baltičkim državama (Estonija, Letonija i Litva) nisu zavrijedili veću pažnju Zapada i rijetkih demokratskih sila svijeta. Jednako je bilo u slučaju napada Sovjetskog Saveza na susjednu Finsku, koji je uslijedio 30. studenoga 1939.

Ako danas, s malo veće povijesne distance, promatramo napad na Poljsku u rujnu 1939., a znajući za ugovor o nena-padanju, što su ga Njemačka i Sovjetski Savez, nacisti i komunisti, sklopili 23. kolo-voza 1939., tj. osam dana prije napada na susjednu državu, ostaje nam razmišlja-ti, nisu li se dvije najveće totalitarne sile unaprijed dogovorile o slijedu događaja i diobi pljačkaškog kolača. Prema dostup-ноj literaturi (npr. **prof. dr. Gunnar Heinsohn**) dvojica vođa najvećih dikta-torskih sila, Sovjetskog Saveza, i Hitlerove Njemačke, odgovorni su za smrt preko 63 milijuna ljudi. Do razmimoila-ženja dvojice „velikih“ došlo je relativno brzo, a idejni začetnici milijunskih likvi-dacija i klanja, kada su valjda spoznali i uvidjeli da su dovoljno savladali tehnike terora i ubijanja, krenuli su sami, svaki za sebe. Tako se i njihov savez raspao i prestao postojati 22. lipnja 1941., napadom Njemačke na dotad „priateljski“ Sovjetski Savez. Vjerojatno ni Hitler ni Staljin nisu mogli predvidjeti ni slutiti da će se taj datum desetljećima još slaviti kao državni praznik u nekoj suverenoj državi svijeta.

Izvadak o smrti Đure Lazara iz 1918.

Izvadak o smrti Franje Majcenovića iz 1918.

Ratni sukob svjetskih razmjera završio je 1945. Ratne rane dugo godina su liječene, a nad tijelima milijuna mrtvih svijet je nastojao izgraditi bolji i humaniji društveni poredak. Jedni su to nastojali učiniti razvojem demokracije, a drugi su bolje i pravednije društvene odnose tobože činili po diktatu partije i smjernica nositelja vlasti. Koliko se u tim promjenama i nasilnom uvođenju komunističkoga društvenog poredka izgubilo ljudskih života, danas je teško utvrditi. Prema „Crnoj knjizi komunizma – zločin, teror represija“, objavljenoj u Parizu 1997., govori se o 95 milijuna žrtava. U istoj knjizi navodi se da je za tri i pol godine u Kambodži na najužasniji način, od opće gladi i torture ubijena četvrtina populacije. Možda je potrebno uvesti novi međunarodni praznik, Dan žrtava totalitarnih ideologija, Dan na koji bismo se sjećali svih žrtava stradalih i ubijenih od terora bilo koje strane, i crnog i crvenog terora i nasilja. Možda bi se Dan žrtava totalitarnih ideologija mogao slaviti baš na 22. lipnja, a možda postoji i koji pametniji datum, možda, tko zna?

Drugi svjetski rat na području općine Cestica

Već 10. travnja 1941. njemačka je vojska ušla na područje općine Cestica, a ostaci starojugoslavenske vojske postavili su liniju obrane na potezu Drava, Gornje Vratno. Jedna skupina vojnika, izvidnica, dočekala je njemačku vojsku već u Cestici, gdje je izbio i

prvi sukob, a u okršaju je stradalo desetak vojnika i civila. Jedan poginuli njemački vojnik pokopan je bio u vrtu obitelji **Marčec** u Cestici (kasnije su Nijemci tijelo ekshumirali i otpremili u Njemačku, op. a.), a tijela mrtvih vojnika bivše države pokopana su na groblju u Cestici (poginuli su konjanički kapetan **Branko Popović** iz Smedereva, potporučnik **Ladislav Pečarić** iz Fužina kod Delnice, te **Tomaš Belcer** iz Brestja kod Ptuja i ostali). Ranjenici u sukobu u Gornjem Vratnu otpremljeni su u bolnicu u Varaždinu.

Od puščane paljbe u sukobu su stradali i civili Tako su u Gornjem Vratnu poginuli **Franjo Horvat**, rođen 1906. i otac mu **Antun Horvat**, rođen 1872., Antonija Špernjak (1927.), **Marija Leskovar** (1920.), **Franjo Roškar** (1907.), a u raciji njemačke vojske ubijen je župnik **Ivan Mađarić**. Sprovod je na groblju u Cestici 12. travnja vodio franjevac **dr. Leander Deduš**, profesor.

Prema podatcima zabilježenima u Spomenici DVD-a Križovljani Cestica stoji zapisano o sukobu u Cestici: „Razvila se odmah kod Cestice bojna, jer se uz potok Cmrečak koji vodi od križovljanskog farofa do državne ceste Varaždin – Dubrava ušančio dio 5 i 6 konjičkog puka bivše jugoslavenske vojske s mitraljezima. U međusobnom kreševu koje je trajalo oko 1 i pol sata palo je 11 jugoslavenskih vojnika, dok je od strane Nijemaca ostao samo jedan mrtav i taj je odmah zakopan na vrtu gde Jelke Marčec, gdje je 21. rujna iskopan i odmah otpremljen na varaždinsko groblje. Ranjenih od jugoslavenske vojske moglo je biti 5-6 koji su drugi dan autom crvenog križa iz Varaždina prevezeni u Varaždinsku bolnicu. Svi ranjenici bili su smješteni privremeno u vatrogasnem domu. Broj ranjenih njemačkih vojnika (ako ih je i bilo) ne zna se, jer su ih Nijemci u pripremljenim sa-

movožima odmah dalje otpremili. Tom zgodom, tj. 10. travnja između 3 i 4 sata poslije podne ubijen je po njemačkim vojnicima i župnik u Križovljani Ivan Mađarić, navodno zato što je kod sebe držao, a njemački vojnici našli su kod njega ubojito oružje (samokres). Ubijen je na dvorištu **Stjepana Milec** iz Cestice kamo je po Nijemcima doveden. Lješine i župnika Mađarića i poginulih vojnika kupljene su 11. travnja po jednom odredu domaćih vatrogasaca koji su požrtvovno preuzele službu saniteta. Vojnici zakopani su na župnom groblju 11. travnja u jedan zajednički grob, a župnik Mađarić u subotu 12. travnja uz veliko učešće ljudi, u poseban grob“. (Župnik je ubijen kod Stjepana Mileca ali u Križovljani, danas ulica Antuna Mihanovića, dok se groblje danas zove Mjesno groblje Cestica, op. F. T.).

U spomenici župe Križovljani o smrti župnika je zapisano: „Kada je bila pregažena već sva Slovenija, srpski su se oficiri još uvijek nadali da će napredovanje njemačkih trupa zaustaviti. Suprostavljali su se osobito u selima Križovljani i Vratno. To je bilo 10. IV. 1941. godine. Budući selo nije bilo ispraznjeno podrumi su bili puni ljudi. Na župskom dvoru sklonio se u podrum župnik Ivan Mađarić, rodom iz Vratišnica (Međimurje) 31. god. star, njegova braća i učiteljstvo. Župnik je imao kod sebe mali revolver, što ga posudio. Inače on sam nije bio nikada vojnik, niti je po svojoj blagoj čudi i nevjerojatno mirnoj naravi bio kadar da upotrijebi oružje protiv koga. Kad su njemački vojnici došli do župnog dvora, izašli su oni koji su bili u podrumu pred župni dvor. Vojnici su pitali za oružje – i počeli su ih pretraživati. Kod nijednoga nijesu ništa našli, jedino župnik im je sam pokazao revolver. Svi su dignuli ruke u zrak da se predaju. Vojnici su ga odveli na Cesticu na dvorište obitelji Milec – čitavim putem je župnik držao ruke u zrak – i tamo ga neki vojnik strojnom puškom ustrijelio. To je bilo 10. IV. 1941. poslijepodne. Izmrcvario mu je prsi i probio lice. Kraj gnojista je tako ležao čitavu noć (između velikog četvrtka i petka, 10.-11. IV.), a ujutro u petak je bio prenesen na župni dvor. Sprovod je bio na veliku subotu poslije podne, vodio dr. Leonard Deduš, franjevac iz Varaždina. Poslije sprovoda bilo je Uskrsnuće!“

(nastavit će se)

Križovljani 1929. - pogled na crkvu, školu i općinsko središte

SJEĆANJE NA POGINULE HRVATSKE VOJNIKE

U pougarskom selu Vukovići kod Jajca, svečano će se 14. lipnja 2008. obilježiti Dan hrvatskih branitelja iz Vukovića. Ovaj projekt je nastavak obilježavanja prošlogodišnje 15. obljetnice pogibije hrvatskih branitelja iz Vukovića u Domovinskom ratu, koja je izazvala veliko zanimanje hrvatskih domoljuba, o čemu je izvjestilo i više medija. Naime, tada je između ostalih aktivnosti napravljeno spomen-obilježje peginulim braniteljima. U projektu je sudjelovao veliki broj hrvatskih domoljuba. Povjerenstvo je tom prigodom objavilo posebni bilten, u kome su između ostalog i imena svih donatora. Također, u spomen na 15. obljetnicu, početkom 2008. objelodanjen je i DVD koji, osim snimaka vezanih za 15. obljetnicu, sadržava i veliki broj fotografskog, video i audio zapisa od prije posljednjeg rata.

Pored svećenika-fratra rodom iz ovoga sela, u

Piše:

Ivo AŠČIĆ

Povjerenstvu su svи ostali dragovoljci i hrvatski branitelji iz Domovinskog rata koji su bili u ratnim postrojbama HVO-a i HV-a te politički zatvorenik, također sudionik Domovinskog rata.

Na ovaj dan se želi pozvati ne samo mještane ovoga kraja već i domoljube iz ostalih dijelova BiH, Hrvatske i drugih zemalja, da uveličaju veliku svečanost. Također, i ovom gestom se želi pomoći siromašnim povratnicima te time pokazati da nisu zaboravljeni niti ostavljeni.

Kao i prošlogodišnja obljetnica, i ovaj Dan se financira isključivo od dobrovoljnih priloga domoljuba, a cijelokupan rad nadzire Povjerenstvo.

Program i aktivnosti:

- obilazak seoske kapelice Srca Isusova koja u 2008. bilježi 70 god. postojanja;

- misa zadušnica za poginule hrvatske branitelje;

- izgradnja i blagoslov spomen-obilježja za 12 poginulih hrvatskih branitelja iz Vukovića u Drugome svjetskom ratu i za jednu civilnu žrtvu;

- polaganje vijenaca i paljenje svijeća na spomen-obilježju poginulim hrvatskim braniteljima iz Vukovića u Domovinskom ratu;

- ručak;

- prijateljsko i športsko druženje;

Treba napomenuti kako je tijekom Drugoga svjetskog rata, prema istraživanjima hrvatskog branitelja, političkog zatvorenika i velikoga hrvatskog domoljuba **Ive Tubanovića**, na području Pougarja poginulo više od 150 hrvatskih vojnika. Najveći broj njih je poginuo 1945. godine i na Križnom putu. Više informacija o ovome događaju mogu se dobiti na telefon 098 476 299 i putem e-pošte, na adresi: pougarje@yahoo.com •

Spomen-obilježje braniteljima iz Vukovića, palima u Domovinskom ratu

Kapelica Srca Isusova u Vukovićima iz 1938.

UZ TUŽALJKE BRUNA ZORIĆA: HDPZ NIJE NI ZAKONODAVAC NI USTAVNI SUD

U veljačkom broju *Političkog zatvorenika* objavljeno je pismo predsjednika naše podružnice iz Zadra, **prof. Bruna Zorića**, u kojem on s pravom ističe da je položaj hrvatskih političkih zatvorenika nezadovoljavajući. Međutim, s nepravom za to optužuje Društvo. Radi toga bih htio odgovoriti na njegove optužbe.

1. Naši će se članovi i čitatelji sigurno sjećati, da smo si u našoj borbi za poboljšanje položaja hrvatskih političkih uznika često postavljali pitanje, kako je moguće, da hrvatska vlada u proračunu osigurava četiri milijuna kuna za srpsku zajednicu, čiji su pripadnici u pretežnoj mjeri kovali lance (da ne kažemo: ratovali protiv Hrvatske), a za hrvatske političke zatvorenike, koji su radi Hrvatske u te lance bili okovani - ni kune. To je bilo u vrijeme **Račanove** vlade. Danas, kad vidimo sastav hrvatske vlade i predsjednika države s njegovim *saradnicima* na jednoj strani, i položaj hrvatskih branitelja, hrvatskih izbjeglica i njihov povratak, te skrb za hrvatsku dijasporu na drugoj strani, trebalo bi nam biti jasno, zašto je bivšim i sadašnjim hrvatskim političkim zatvorenicima upravo tako, kako jest.

2. Da nepravda boli, to smo često i bolno osjećali. Radi toga ne bismo smjeli i mi nepravedno optuživati, kao što to čini naš prijatelj Zorić, tvrdeći: „Na parničenje ih je nagovorilo samo Društvo i ostali su praznih rukava.“ Iz činjenice, da je za niz bivših hrvatskih političkih uznika podnošenje tužbi radi isplate obeštećenja imalo negativne posljedice, ovdje se hoće sugerirati negativna djelatnost Društva i insinuirati, da je Društvo nagovaralo svoje članove na nešto što nije imalo izgleda na pozitivan ishod. To je bolno i netočno.

3. Kao što znademo, Zakon o pravima bivših političkih zatvorenika u redakciji iz 1998. nije predviđao nikakvu obročnu otplatu obeštećenja. Hrvatski Ustav jasno i izričito propisuje, da se zakonske odredbe ne mogu izmijeniti propisima nižeg ranga (uredbama, naputcima i sl.). Unatoč tomu se faktično dogodilo, da Ministarstvo financija svojim naputcima izmijeni (i to na štetu političkih zatvorenika) zakon koji je donio Hrvatski državni

Piše:

Jure KNEZOVIĆ

sabor. Drugim riječima, dužniku (državi) tim je napucima – protivno zakonu i Ustavu – omogućeno da svoju obvezu prema vjerovniku (političkim uznici) podmiri kad on sam hoće, u iznosu koji sam odredi i bez ikakvih kamata. Ne treba biti pravnik, da se shvati kako je takvo rješenje bilo i nezakonito i nepravično. Također, svi mi, pa i B. Zorić, znamo što je to u praksi značilo za tisuće hrvatskih političkih uznika u poodmakloj dobi: izgledi da dočekaju isplatu svedeni su na malu mjeru.

4. U doba Račanove vlade krenulo se korak dalje: pripremljen je načrt Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika (ZID ZPBZ), koji je – prvi put – u zakonodavstvo unosio ovlaštenje vladi, da obeštećenje isplati u obrocima. To je značilo, da je Račanova vlada svjesna nezakonite dosadašnje prakse i da tu nezakonitu praksu

hoće ozakoniti i tako ovjekovječiti. Usporedno s tim, te su izmjene dirale u pravo na naknadu za vrijeme nezaposlenosti i dokidale su prava djece bivših političkih uznika.

5. Šutke trpjeli takvu nemoralnu, tipično balkansku nakanu Račanove vlade, bilo bi nedostojno hrvatskih političkih uznika. Već u 105. broju *Političkog zatvorenika*, nakon što je Sabor usvojio prvi proračun koji je predložila Račanova vlada, Društvo je pozvalo na borbu za prava političkih zatvorenika i zaštitu postojećih. To je bilo u vrijeme kada se nije ni sanjalo da će godinu dana kasnije doći do još gorrega nasrtaja na nas, tj. do opisanoga drastičnog kresanja prava političkih zatvorenika. Također se treba prisjetiti, da se tada Društvo obratilo svakom zastupniku u Hrvatskom saboru, da je apeliralo na njihovo rodoljublje i osjećaj za pravdu, i da je podatke o njihovu skandaloznom glasovanju o ZID ZPBZ-u objavilo u *Političkom zatvoreniku*.

6. Šteta je što B. Zorić u svojoj optužbi previđa, da je toga 29. novembra 2001.

Ustavni sud Republike Hrvatske

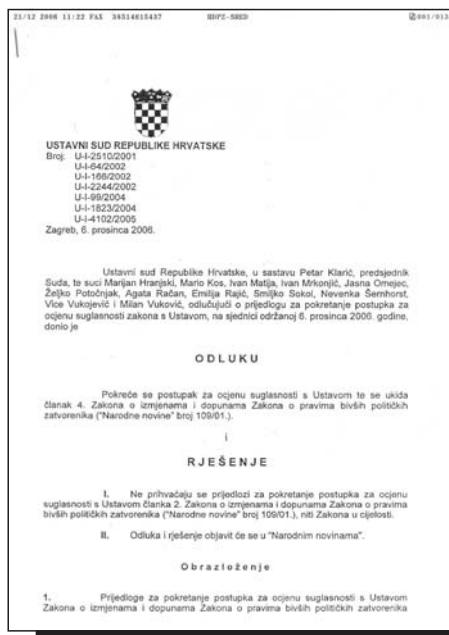
(tako je, naime, datiran saborski zapisnik!), iz javnoga poimeničnoga glasovanja saborskih zastupnika bilo lako utvrditi, da su neki zastupnici HDZ-a i HSP-a glasovali protiv interesa hrvatskih političkih uznika ili su – da se ne zamjere vlasti – izbjegli glasovanje. Neki su od njih tada, kao što je poznato, bili „na janjetini s Đukićem“, a drugi se smucali po Saboru, ne sudjelujući u glasovanju. Takav je Sabor donio ZID ZPBZ, a Zorić ipak hoće, da je HDPZ kriv za takvo stanje stvari!

7. Onaj tko hoće raspravljati činjenica, morat će, dakle, priznati, da su vlada i Sabor stvorili prepostavke, da se politički uznici pomire s nepravdom, ili da zaštitu svojih prava potraže pred sudovima. S obzirom na ustavnu i zakonsku normu, da se na pravne odnose primjenjuju propisi koji su vrijedili u vrijeme njihova nastanka (tj. da se naknadno donesenim propisima ne može retroaktivno dirati u stečena prava), tužbe na isplatu imale su realne izglede na uspjeh, ako su podnesene do prosinca 2001., tj. do stupanja na snagu novoga, izmijenjenog zakona.

8. Usporedno s tim, HDPZ se obratio Ustavnom суду, tražeći da se izmjene zakona proglaše protuustavnima i ukinu. Poseban problem predstavljala je činjenica, da su odredbe Zakona o parničnom postupku priječile izjavljivanje revizije (izvanrednoga pravnog lijeka, o kojem odlučuje Vrhovni sud) u svim onim predmetima, gdje vrijednost spora ne prelazi 100.000 kuna. U praksi to znači da oni politički uznici, koji od države potražuju više od 100.000 kuna, imaju mogućnost обратити se i Vrhovnom sudu, dok oni s nižim zahtjevom (dakle, i nižim kaznama), to pravo nemaju. U Zorićevim je predodžbama HDPZ, vjerojatno, kriv i za postojanje tog propisa, koji grubo vrijeda jednakost građana i njihovo pravo na pristup судu.

9. U parničenju koje je uslijedilo idućih godina, nemali je broj političkih uznika dobio parnice, a istodobno je država bila pritisnuta, pa je ubrzala obročnu otplatu. Te pozitivne posljedice Zorić, nažalost, previđa. No, točno je i to, da ima nemali broj političkih uznika, koji su parnice izgubili. Njih ne valja trpati u jedan koš. Ima, recimo, onih koji su već u tužbi zatražili da se primijeni naputak Ministarstva financija, te su tako na samom početku postupka postupili na vlastitu štetu, jer su

upravo ti naputci predviđali obročnu isplatu. Ti su, dakle, već na prvom koraku «programirali» vlastiti neuspjeh u parnici. Ima, nadalje, onih koji su odustali od parničenja nakon nepovoljne prvostupanske odluke, ne znajući ili ne želeći znati, da postoje sudovi drugoga i trećeg stupnja. Ima nemali broj i onih, koji su ignorirali postupke koj su sami pokrenuli, krivo misleći da je Društvu dopušteno i moguće zastupati ih pred sudom. Takvi bi se probudili tek onda, kad su dobili poziv da podmire pristojbu i sudske troškove. A to je značilo da je parnica već pravomoćno okončana.

10. U citavoj toj nevolji ne smije se zanemariti ni nedosljedno i neuredno, često puta neprofesionalno postupanje hrvatskih sudova. Kao što smo vidjeli i iz ilustracija u veljačkom broju *Političkog zatvorenika*, isti sud koji je prije nekoliko godina Zorićevu tužbu odbio, prije par mjeseci je usvojio tužbu druge tužiteljice. Zorić ipak smatra, da je za takvu nedosljednu primjenu jednih te istih propisa odgovoran ne sud, nego – HDPZ!

11. Inače, u *Političkom zatvoreniku*, koji je redovito izvještavao o stanju glede tužbi, moglo se vidjeti da sudovi prihvataju argumentaciju iz prijedloga HDPZ-a, ali se mogla pročitati i smetenost hrvatskog sudstva (kao u predmetu Pauline Štanfel iz Osijeka, gdje se u istom spisu donose dijametalno suprotne odluke, v. PZ, br. 140). Jedini koji je tu sudska praksu mogao ujednačiti, Vrhovni sud, u tu situaciju zapravo nije ni doveden, bilo zbog inertnosti političkih uznika, bilo zbog

činjenica da visina njihova tužbenog zahtjeva nije omogućavala izjavljivanje revizije.

12. No, u tom je kompleksu karakteristično i to, da se ogromna većina bivših hrvatskih političkih uznika, kad je dobila svoj novac – bilo nakon povoljnih presuda, bilo povodom njih – ni na koji način nije sjetila Društva. Nisu tada pohvalili HDPZ, niti su dragovoljnim prilogom mogli njegov opstanak i djelatnost. To je i inače poznat fenomen: ja sâam sam zaslužan za uspjeh, dok su za neuspjeh uvijek krivi – drugi.

13. Teško je shvatiti, da prof. Zorić tvrdi kako je Ustavni sud odbacio zahtjev HDPZ-a i «ocijenio ga neustavnim». To jednostavno nije istina. Odluka Ustavnog suda objavljena je u *Narodnim novinama*, br. 2/2007 od 4. siječnja 2007., kao i u *Političkom zatvoreniku* br. 178. Tamo je objavljen i zahtjev HDPZ-a. Svi koji znaju sva slova, lako mogu vidjeti, da zahtjev HDPZ-a nije ni «proglašen neustavnim» niti je «odbačen», nego je u velikoj mjeri usvojen. U njemu je Ustavni sud stao na stanovište, da se moraju primijeniti propisi koji su bili na snazi u vrijeme podnošenja tužbi. Sporna odredba zakonske novele (ZID ZPBZ-a) je ukinuta, što se sve mora reflektrirati na sve one postupke koji su tada i danas u tijeku, bez obzira na to pred kojim se sudom nalaze. Problem je s onim postupcima koji su pravomoćno okončani i kod kojih revizija nije izjavljena (ili, zbog male vrijednosti spora, nije ni mogla biti izjavljena). Također je problem s onim ovlaštenicima, koji zbog tko zna kakvih razloga, tužbu nisu uopće podnijeli.

14. Svim tim problemima je Ustavni sud doskočio na tipično balkanski način, time što je odluku dostavio podnositelju (HDPZ-a) 21. prosinca 2006., tj. točno **pet godina i dva dana nakon što je ZID ZPBZ stupio na snagu**, a u *Narodnim novinama* je objavio još dva tjedna kasnije. (Kao što znamo, trgovački lanci su sličnu odluku istog suda čekali ne pet godina, nego nepuna dva tjedna!) Opći zastarni rok i rok za ponavljanje parničnog postupka iznosi – pet godina. To znači, da se ne može tražiti ponavljanje postupka, niti naknadno podnesene tužbe imaju izgleda na uspjeh. Prof. Zorić i sâam može zaključiti, jesu li tih pet godina i dva dana slučajan ili smislen potez, i je li za tu slučajnost odgovoran HDPZ!

15. Najbolnije mi je bilo uočiti zdjelost prijatelja Zorića, uslijed koje mi je pao na um stih S. S. Kranjčevića: "Mrijeti ti ćeš, kada počneš u ideale svoje sumnjati." Zbog čega smo robijali pita se on. Ja mislim da se Ona, za koju smo robivali, nikako ne može približiti ni poistovjetiti s materijalizmom, jer Ona nam je bila ljubav, čežnja na dohvatu ruke između uma i Neba, a bili smo gladni, poniženi, obespravljeni i nismo se pitali zašto robujemo – Hrvatska je bila naše božanstvo, naša neuzvraćena ljubav, pa neka takva ostaje. Mislim da ju je tako i prijatelj Zorić video. Robiju nam nitko ne može i ne treba platiti. Nisu nam platili ni prisilni rad. Da nas nigdje nema i da ne sudjelujemo u vlasti ne leži na Društvu, nego na pravilima i samoj biti demokracije. Jer, političke su stranke subjekti političke borbe i vlasti, a nisu to interesne zajednice. Da su bivši politički uznici bili u vlasti, znano je od prvoga hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana do oporbenih zastupnika i dalje. Naš problem, kao uostalom u svim postkomunističkim državama, biološke je naravi; sve i kad bi nam se sva vrata otvorila, mi bismo mogli biti samo promatrači. Kreatori mogu i trebaju biti mladi, a to što su krivi ljudi na pravome mjestu, nije odgovorno ni Društvo ni politički zatvorenik, to je hrvatska tragedija – ponovno. Zbog toga biološkog problema ugasila se podružnica u Čakovcu i Pazinu a članstvo se pridružilo najblžim podružnicama, onima u Varaždinu odnosno u Rijeci. To se može smatrati normalnim. Nenormalnim se, doduše, može smatrati stanje u splitskoj podružnici, jer ona postoji, ali bez ikakvih aktivnosti. Moglo bi se reći: predsjednik je u zrelijim godinama, ali - kad usporedimo dubrovačku podružnicu sa splitskom - onda je lako zaključiti, da je problem u angažmanu predsjednika. Taj bi problem ovih dana trebao biti riješen, pa se očekuje oživljavanje te naše velike podružnice, a Šibenik je već u dobrim rukama. Tako, eto, nije sve baš tako mračno.

16. A "opravданo pitanje", što član koji plati članarinu ima od toga, po mome je mišljenju krajnje neumjesno. HDPZ nije trgovačko, profitabilno društvo, nego interesna skupina u koju su se učlanili ljudi prema Statutu. U tome dokumentu nigdje ne piše, da će za uplaćenih 100 kuna naplatiti dvostruku ili neku neodređenu sumu. Osim toga, treba biti pošten pa priznati, da su članovi dobili, zahvaljujući

isključivo Društvu, sto puta više nego što je članarina koju bi uopće mogli platiti. Članarina se plaća, da bi to društvo koje okuplja istomišljenike moglo organizirano živjeti, te bi članovi međusobno trebali biti solidarni i pomagati jedni drugima, a ne očekivati da im netko treći služi, jer su mjesečno uplatili 8,33 kune (kutija cigareta stoji bar 15 kuna!). Prema tome, svaka podružnica može i trebala bi sama brinuti o svojim članovima, organizirati posjete i starati se solidarno. To ne može, pa i kad bi htio, nitko izvan podružnice. Svaki politički zatvorenik ima takvu mirovinu da može sudjelovati u potpori solidarnosti bilo svojih surobaša ili raznih aktivnosti u svojoj podružnici.

17. Mirovine su uvijek bile kamenom spoticanja, jer je najveći broj političkih uznika u mirovinskoj dobi. A sjećam se vremena prije 1998., kad su noviji umirovljenici bili u daleko povoljnijem položaju na one starije, nego što je danas slučaj u obratnom smislu. Usporedba dva slučaja, navedena u Zorićevu pismu, ukazuje na nepravilnosti, ali razlika je takva, da kad bi se zatražila i provela neka zakonska promjena, vrlo vjerojatno bi se to iskoristilo za kresanje stečenih prava, a ne za njihovo poboljšanje. Zbog toga je zahtjev pod 3) iz Zorićeva pisma potencijalno opasan, on je „buđenje lava“. Mislim da je kod usporedbe trebalo voditi računa i o tome, koliku mirovinu imaju umirovljenici s istim stažem, odnosno uplatama, a koji nemaju status političkog zatvorenika. Tada bi slika bila prilično jasnija. Radi toga predlažem prijatelju Zoriću, neka takvu usporedbu načini i podastre svome članstvu. Nakon toga će tomu istom članstvu moći postaviti pitanje, koliko su dobili za svojih 100 kuna godišnje, i gdje im je osjećaj solidarnosti.

18. Na koncu, zahvalio bih se prof. Zoriću na prijedlozima da se vrate političkim zatvorenicima njihova oduzeta prava, da se osigura prioritet kod primanja u domove za starije osobe i oslobođanje od participacije. No, ne bih podržao prednost kod liječnika, jer to podsjeća na partizančine, koji su svadje imali to pravo, a narod ih je zbog toga mrzio. Kad je čovjek kod liječnika, onda je bolestan i vrlo mu teško pada da netko tko je došao kasnije, ide preko reda, pa makar to pisalo i u zakonu, jer ovaj ima osjećaj drugorazrednosti. Mi to ne trebamo izazivati, nego prakticirati solidarnost!•

CAJTI PREHAJAJU

Totek je Vuzem
zlatnimi
kotači.

V kujne
diši:
pajcek
i
kolači.

V cirkvi
orgulni
piski
brenčiju
popevka
zvoni.
Tateka
vre
ni.

Cesta
je
nova
po nje
španceraju
sečkovi
ludi.

Falaček
rova
vuz glogovu
živicu,
črlene cigle
sekut
ležiju.

Naj cajti
prehajaju
Hrvatska fest
sedi znutra,
nigdo je nemre zvleći
ni danes
ni zutra.

Višnja SEVER

KOMEMORACIJA ZA ŽRTVE BLEIBURGA

Dragim priateljima, zainteresiranim!

Srdačno vas pozivamo da svojom nazočnošću uveličate komemorativno okupljanje u znak vječnog sjećanja na stradanja ljudi čiji su nevini životi smrvljeni komunističkim nasiljem, na Bleiburgu, teškim križnim putevima, okrutnim i nepoštednim egzekucijama.

Upriličit ćemo ovdje, u Zagrebu tradicionalno spomen-okupljanje, ovog puta sa sadržajem

PISMA IZ BEZDANKE

Poruka stradalnika koji su se prije smrti uspjeli
javiti svojim obiteljima

U PONEDJELJAK, 21. TRAVNJA 2008. U 20 SATI
U HRVATSKOME GLAZBENOM ZAVODU
Zagreb, Gundulićeva 6

Pisma će interpretirati dramska umjetnica, a u glazbenom dijelu programa nastupit će glazbeni umjetnici: Vuktor Vidović, gitara; Josip Lešaja, bariton; sestra Cecilija Pleša mezzosopran te Konstelija Nikolić, glasovir.

Molimo vas da se odazovete u što većem broju iz pileteta našim žrtvama, a ujedno vas molimo, da što prije naručite ulaznice po cijeni od 40 kuna (za pokriće troškova).

Pozdravljamo vas, a vašem se dolasku iskreno veselimo.

KRUG: Maja Runje, Zdravka Bušić, Biserka Cetinić, Jelica Krpan, Nada Livljanić, Srna Matijević, Zorica Rukavina, Jasna Šunjić i Zorka Zane.
Obavijesti: Tel. 014668137, 091957 89 69 (Maja Runje); 098772217 (Biserka Cetinić); Zagrebačka podružnica HDPZ Masarykova 22/IV, tel. 4872433, Središnjica HDPZ tel. 4615437

MENTICID U KAZNENO-POPRAVNOM DOMU STARA GRADIŠKA (III.)

Ujutro, nakon mrtve šetnje, došao je pomoćnik „upravnika“ i šef Udbe **Nikola Cimeša**. Pozvao je nas sedmorici koji smo došli iz Istre, da izademo iz nastupa – kako bi nas mogao vidjeti. Zatim je jednom stražaru rekao da nas uključi u „prijevoznu“, u kojoj ćemo ostati sve dotele dok ne zamolimo da nas primi na „razgovor“, dok ne reknemo da smo odlučili „revidirati stav“.

„Prijevozna“ se sastojala od duge dvoredne kolone koja je u kolicima („tačkama“) vozila zemlju iz tzv. „Albanije“ za nasipe izvan starogradiških zidova, a otuda nagomilane gomile starih opeka u treći odjel i iz trećega odjela opet natrag. Kada nismo vozili to, odvozili smo iz „Albanije“ zemlju na obalu Save i opet natrag, a kako je često Savom dovožen pijesak za gradnju novih stambenih zgrada izvan starogradiških zidina, prevozili smo pijesak, a zemlju opet natrag, tako da nikada kolica nisu bila prazna. Kako je korito Save ispod ceste, kao i „Albanija“, gurali smo kolica uzbrdo.

Sa sjeverne i južne strane ulaz je u treći odjel, pa je kolona na ulazu prestrojavanja iz dvoreda u jedan red, a kako oni koji su bili na čelu nisu smjeli stajati, oni iza njih su u ponovnom prestrojavanju u dvorede morali požurivati. Kako svi to nisu mogli izdržati, padali su od iscrpljenosti i premorenosti, a zatvorenici koji su obavljali lakše poslove kuda je kolona prolazila, poljevali bi ih vodom, kako bi, kad se malo osvijeste, ponovno bili uključeni u kolonu. Toga je ljeta kao za inat bila velika vrućina, pa nas je mučila nesnosna žed.

Taj smo posao radili svakog dana od sedam sati ujutro do tri poslije podne, a nakon kratkog odmora, još dva sata prekovremeno. Stariji i oni slabijega zdravlja obolijevali su najviše od srčanih bolesti, dok su mnogi koji to više nisu mogli izdržati, molili stražara da javi pomoćniku „upravnika“ kako su odlučili „revidirati stav“.

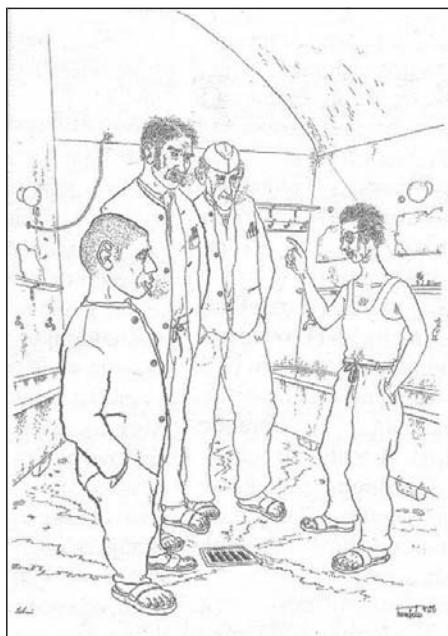
Zloglasna «soba 51»

Nakon dva mjeseca provedena u „prijevoznoj“, došao je poslije radnoga vremena u našu sobu Nikola Cimeša. Nakon uobičajenog ciničnog upita „je li vruće, ljudi“, rekao je **Jozi Dugandžiću** i meni, da uzmemmo svoje stvari i idemo za njim. On je išao ispred nas, a mi za njim. Njegov je sporedni ured bio u zgradi u ko-

Piše:

Drago SUDAR

joj su samice i u kojoj je bila soba br. 51, koja se sastojala od nekoliko bivših samica kojima su srušeni zidovi, pa je tako ta soba imala dvije prostorije, ali s jednim ulazom. A u toj se sobi obavljalo „revidiranje stava“, dok su mnogi na koje je vršen slabiji pritisak pisali svoje „ispovijedi“ i u drugim prostorijama. Kad smo došli pred ured, Cimeša je rekao Dugandžiću da on uđe prvi, a meni da pričekam. Kad je Dugandžić izašao, upitao sam ga kamo ide, a on mi je rekao – u sobu 51. Je

D. Trumbetaš: Iz Stare Gradiške

li se na to odlučio svojom voljom ili je bio poslan, to ni poslije nisam doznao. Bit će prije da je bilo ovo drugo.

Kad su se za Dugandžićem zatvorila vrata sobe 51, Cimeša me je pozvao na „razgovor“. Rekao mi je da sjednem, ponudio cigaretu, što sam odbio, rekavši mu da ne pušim. Zatim je sjeo za stol i upiljio pogled u me, poluzatvorenim bizantinskim očima. Kad se uvjerio da će to izdržati, svrnuo je pogled na drugu stranu, ustao sa stola, vratio se natrag u isti položaj i upitao, koliko godina imam i koliko dugo sam u zatvoru. Iako je to dobro znao, rekao sam da imam 22 godine, da sam u zatvoru četiri godine i da moram izdržati još sedam godina.

- Puno - procijedio je kroza zube, i dodao:

- Imaš li ti majku?

- Imam!

- Eee, tu nisi u pravu! Nemaš je, tvoja je prava i jedina majka naša Partija. Ona ti jedina može pomoći, samo ako ti to želiš! Inače ćeš kosti tu ostaviti, a još si mlad!

Premda sam iz iskustva znao da je to tek uvod u ono što slijedi, donekle me je čudilo što toliko oklijeva dok konačno nije izustio:

- Hoćeš li revidirati stav?

Na Cimešinu zavodljivu ponudu kako će u Staroj Gradiški ostaviti kosti ako ne „revidiram stav“, što od mene zahtijeva „narodna vlast“, koja mi jedina želi dobro, rekao sam da je to nov, meni nejasan, pojam o kojemu sam u posljednje vrijeme dosta toga čuo, ali da svejedno ne znam što uistinu znači – on se ustao, prošetao prostorijom i, kao da se u mislima vratio u ulogu partizanskoga političkog komesara, kazao kako će mi on to objasniti. Govorio je kako u dotičnoj zgradi postoji soba br. 51 za revidiranje, da je u njoj sobni starješina **Stjepan Kordovan**, osuđen za isto djelo kao i mi u Gospicu (zagrebačka skupina), da će mi Kordovan dati dosta čistoga papira, jer da „narodna vlast“ ni u tome ne škrtri. Imat će posebni stol na kojemu će napisati sve što smo zatajili u istražnom zatvoru, a zatim sve što se u mojoj nazočnosti govorilo protiv spomenute vlasti i njezinih *rakovodioce* od moga dolaska u Staru Gradišku do odlaska u raške rudnike u Istri, što se tamo govorilo, kao i nakon povratka iz Istre. Trebam napisati i sve što sam ja govorio, a ako bih pokušao nešto zatajiti, a on o tomu ima podatke, ili tko od mojih prijatelja i istomišljenika to napiše, sve će mi biti uzalud. Zato ništa ne smijem prešutjeti. To je općenito. A posebno moram napisati što su govorili moji „zemljaci“ iz Gospicu i okolice: prof.

Grga Pejnović, učitelj **Nikola Grošić**, viši željeznički službenik za vrijeme NDH **Mirko Zdunić** i dr. **Krsto Trgovčević**. U sobi br. 51 imat će bolju hranu, slobodnu šetnju dvaput dnevno, bit će mi ukinuta zabrana primanja paketa i posjeta, otici će na vanjski rad, a kad za Novu godinu bude pomilovanje, na njegovu će preporuku možda biti pušten na slobodu.

(nastavit će se)

IZ HRVATSKE IZBJEGLIČKE KRONIKE: OTMICA ZAVORENIKA IZ TALIJANSKE TAMNICE U FERMU – SPAŠAVANJE IZ ENGLESKE TAMNICE «REGNA ELENA» U RIMU (II.)

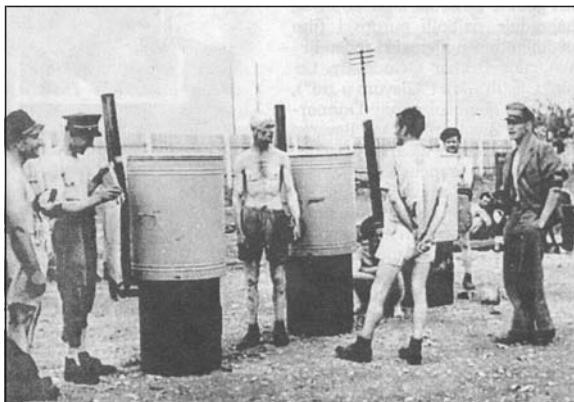
Vijest, da se prof. Crljen nalazi u Fermenu, elektizirala je vojničku skupinu. Još je tu, na dohvatu ruke, još nije sve izgubljeno. Nešto se mora poduzeti, a tko [je] u tom pogledu pozvaniji od njih? Oni su vojnici, to spada na njih. To je njihova briga i dužnost. Mnogi naši ljudi mogu zahvaliti njihovoj hrabrosti, da su ostali na životu, a tolika je bila hajka na Hrvate, da je svako spasavanje bila smrtonosna avantura. Potjecali su iz svih hrvatskih pokrajina, izbjegli – tko zna kojim čudom ili slučajem – iz raznih kolona smrti, s raznih stratišta i zajedničkih grobova, predstavljali su ostatke ostatka svih rodova i činova hrvatske vojske. Otrgnuti od doma i domovine, teže su od ikoga podnosili prazninu izbjegličkog života. Povezani tragičnom prošlosti, praznom, neizvjesnom budućnosti, lutali su izbjegličkim putevima i logorima Europe, tražeći preživjele drugove, da se svi skupe u Fermenu, koji je bio isključivo hrvatski logor. Bili su nemirni, buntovni, očajni. Borili su se za slobodu svoga naroda, a sada bespomoćno gledaju kako mu lome kičmu. Nosiли су svijetom svoju istinu, tražili pravdu, a sretale su ih «crne legende», kojima je balkanski monstrum ciganio svoju pobjedu. Hrvatska im je bila iznad života i smrti, gdje se je pokazala mogućnost, da za nju nešto učine, nije im manjkala ni spremnost, ni hrabrost.

Već kod prvih podataka o smještaju prof. Crljena bilo je isključeno svako spašavanje iz karabinjerske postaje. Ćelija se nalazila u unutrašnjosti zgrade, a oprez karabinjera je bio očit. Bilo ih je dvadesetak, većinom čarkara, manje više dvadesetih godina, koji su jedinu mogućnost spasavanja vidjeli na cesti, koja vodi od Ferme prema Porto San Giorgio. Iste su večeri napravili svoj plan i prve izvidnice odaslali u Fermenu. Cesta se vijuga kroz obronke Apenina, nije odviše prometna, a na mjestima je dosta uska i usječena u klisure, upravo prikladne za njihov pothvat. Tu će, na pomno odabranom mjestu, organizirati zasjedu i prepad na engleski djeep, te oteti uhićenika. Uzdali su se u svoju spremnost i brzinu, a ostalo, dakako, mnogo veći dio prepustili su dragom Bogu. No, to je bila jedina prilika,

Piše:

Anka RUKAVINA,
Buenos Aires, Argentina

koja se nije smjela propustiti. Onoga časa, kad uhićenika odvedu iz Ferma, sve je propalo. Uskoro će ga gledati izmučena, iznemogla pred «narodnim sudom», a iz njegovih će se usta slušati nesuvllosti, koje će mu paklenom okrutnosti ulijevati u njegov isprani mozak.

Logor na zagrebačkom Kanalu 1945.: i onima u savezničkim logorima prijetila je smrt

Ovom su se vratolomnom planu suprotstavila braća Vidović. – «Usijane glave!» – govorio je Iva – «Ne može se goloruk na strojnicel! Prof. Crljen ne će ni do granice stići, kad ćemo morati kopati raku za sve vas!» – Vidio je u ovom planu smrtnu opasnost za sve, koji bi u njemu sudjelovali, i teške posljedice za sve pripadnike logora.

Već su kružile vijesti o slijedećim uhićenjima i strah je lebdio nad logorom. Englezi nisu imali skrupula u izručivanju Hrvata. Sam pokušaj, bez obzira na ishod pothvata, iskoristili bi, da pokažu, kako se: «s Hrvatima ne može»; pohvatali bi ljude, a žene i djecu razmjestili po drugim logorima. Iva je odbio svaku suradnju i potporu u ovom planu i predlagao, da se prof. Crljena proglaši bolesnim, i da se sve poduzme, da ga se premjesti iz zatvora u bolnicu, odakle bi spasavanje bilo lakše i neopasnije. Iva je po dobi bio nešto stariji od ostalih, po karakteru sređen, razborit, promišljen; među vojnicima se držalo do njegove riječi. Razgovori nisu tekli glatko, a vodili su se u njegovu paravanu, uz sve moguće mjere opreza, jer ih

samo tanko platno dijeli od ostalih stanovnika nastambe, koji o svemu ne smiju ništa naslutiti, a, osim toga, nikad se ne zna, iz kojega zakutka viri budno oko do ušnika.

Toga posljepodneva, iza našeg drugog posjeta prof. Crljenu, žurile smo se u logor, jer je već bilo skrajnje vrijeme, da Đurđica podigne mlijeko za Jadranku. Svaka je majka morala osobno doći po mlijeko za svoje dijete, i Đurđica nije mogla biti iznimka. Od njezine nastambe

do dječe kuhinje trebalo je preći s jednog kraja logora na drugi. Išla je brzim korakom, pognute glave, nastojeći izbjegći susret i razgovor s ljudima. Nije joj uspjelo izbjegći susret s jednim nepoznatim mladićem, koji ju je u stopu slijedio, salijetao pitanjima, rekavši joj na koncu, neka se ništa ne boji za muža, treba samo imati povjerenja u njih, oni će to «ustaški riješiti», oni će pobiti Engleze, koji ga budu sprovodili i njega oslobođiti. Shvatila je ovu izjavu kao neozbiljnost jedne usijane glave i požurila prema nastambi, da se oslobodi njegove neugodne pratrje. – «To je ludost, to je nemoguće!» – ponavljala je sama sebi, no nije mogla suzbiti sve veće razaranje nemira i straha. Bila je nesigurna i zbunjena. Što se, zapravo, krije iza izjave toga čovjeka? Radi li se, uistinu, o jednoj usijanoj glavi, koja ne zna što govori, ili o jednoj nesreći, koja bi mogla obuhvatiti cijeli logor?

Nije se mogla oteti bojazni, da bi iza ove izjave mogli stajati oni isti čarkari, koje smo toga jutra sretale po ulicama Ferma. Bojala se njihove naglosti, nepomišljenosti, njihove prevelike smjelosti, i kolikogod se je toga jutra obradovala njihovo prisutnosti, vidjevši, da još netko brine njezinu brigu, da nije u nevolji sama, toliko je sada u njoj naslućivala opasnost nepredvidljivih razmjera i dosega. Bojazan, da bi tragedija njezina muža mogla zahvatiti još nekoga, posve ju je izbacila iz duševna mira. Odlučila je stoga izložiti cijeli događaj braći Vidović, eda bi oni svojim razborom i uplivom među vojničkom skupinom sprječili svaki pothvat, iz kojega nije isključen i najmanji rizik.

(nastavit će se)

O ZLOČINIMA I TERORU U KRALJEVINI JUGOSLAVIJI

(III: kako su stvarane prepostavke za ratna krvoprolīća)

Bez uvida u prošlost nemoguće je shvatiti sadašnjost. Kad god razgovaramo o zbijanjima u Domovinskom i u Drugome svjetskom ratu, treba imati na umu, da je tim događajima nešto prethodilo, i da je to stvorilo prepostavke za mržnju, osvetu i nasilje. Koliko god nas to sililo da razlikujemo uzroke i posljedice, one koji napadaju i one koji se brane, to je istodobno i ujedno pouka, da spiralu nasilja i osvete valja zaustaviti...

Radić: Izbatinano je i zatvoreno 30.000 hrvatskih seljaka!

«...Vaše Kraljevsko Visočanstvo!

...Od 1. prosinca 1918. do danas sveukupni hrvatski narod, tj. hrvatsko seljaštvo, bez iznimke, s velikom većinom hrvatske inteligencije ne samo što se ne smatra oslobođenim nego se smatra tako potlačenim kako nije bio još nikada u svoj svojoj prošlosti. (...) ...Počevši od 1. XII. 1918. pa do dana današnjega vojska i oružništvo Vašega Kraljevskog Visočanstva izvršuje danomice najsramotnije nasilje, tj. batinanje, i to ne možda poradi pljačke i radi krađe ili radi bjegstva iz vojske – što je također po hrvatskim zakonima nedopustivo i kažnjivo kao zloupou-

raha uredovne vlasti – nego radi republičanskoga mišljenja i uvjerenja...» (Stjepan Radić, «Poruka zastupničke republikanske većine regentu Kraljevine Srbije Aleksandru, od 11. veljače 1921.», u: S. Radić, *Politički spisi*, Zagreb, 1971., 349.)

«...Ali to se ne zaboravlja da je 30.000 seljaka bilo izbatinano i zatvoreno samo radi republikanizma i da su naše žene, naši starci i naši mladići i djeca batinani, to

se neće nikada zaboraviti. Nikad više neće se naći čovjek u našim redovima koji će reći da smo mi i Srbi jedan narod. Krvnik i njegova žrtva nisu jedno.» (Stjepan Radić, «Govor na skupštini HRSS održanoj na borongajskim livadama 15. IV. 1923.», u: S. Radić, *Politički spisi*, Zagreb, 1971., 419.)

«Glavnjača kao sistem»

Prvih deset godina jugoslavenske države: «24 političke smrtne osude, 600 političkih

Grobovi hrvatskih domobrana pobijenih 5. prosinca 1918. na Jelačićevu trgu

Grob Marka Zovke, za čije je ubojstvo s leđa Berislav Andelinović nagrađen mjestom izaslanika za tisak u poslanstvu u Washingtonu

ubojsavala, 30.000 političkih uhapšenja, 3.000 političkih emigranata i bezbrojna masa političkih izgona. Kada se batinaju politički kažnenici u masama, kad se siluju uhapšene žene, a nepopustljive kad se proglašavaju službeno 'prostitutkama', kada se djeca zatvaraju s provalnicima i kada se iskazi pišu krvavim zubalom, onda se to zove - Objavljenje naše rasne Svečovečanstvenosti: gesta Dei per Jugoslavenos! Pred našim očima ubijaju se politički uhapšenici i nestaju netragom iz zatvora; tuberkulozni ljudi zatvaraju se u betonske samice pune vode, vlasti se groze Dunavom, ljudi se dave, biju batinama, vrećama punim pijeska, žilama, kundacima i bokserima, ljudi se vežu naglavce i zatvaraju u dimnjak, po četiri čovjeka žive na prostoru od jednog kvadratnog metra i to traje već punih deset godina...» To stanje «koje govori svojim krvavim ciframa» predstavlja «neoboriv argument, kako je već krajnje vrijeme» za

obranu «minimalnih ustavnih Građanskih i Čovječjih Prava». (Miroslav Krleža: «Predgovor knjizi Rajka Jovanovića *Glavnjača kao sistem*», u: *Deset krvavih godina*, Zagreb, 1957., 612.-614.

Bezobzirno kršenje kaznenih propisa

«...Policjske su vlasti počele 'spontano' provadjeti organizaciju svih danguba, besposličara, razbjijača i izgonaša pod imenom 'Mlade Jugoslavije'. Svi su oni na policijskom isplatnom arku, sve ih oboružala teškim batinama, bokserima i samokresima, a zadaća im je, da se oduševljavaju za diktaturu i da teroriziraju poštene hrvatske rodoljube. Koji se je hrvatski omladinac usudio, da se tim oboružanim kraljevskim plaćenicima suprotstavi, policija ga je uhapsila, isprebijala na mrtvo ime, a kada je ozdravio, bio je interniran. Na taj su način moralno i materijalno upropastene hiljade i hiljade najboljih hrvatskih mladića, čija je jedina krivnja, što su Hrvati. (...)

Na optuženičkoj je klupi bio Marko Hranilović, rođen 11. prosinca 1908., Matija Soldin, te još dvadeset i jedan hrvatski omladinac, sumnjivi, da su osnovali hrvatsku terorističku organizaciju...

Na policiji su bili zatvoreni ravnata tri mjeseca, i ako bi po tada još postojećem hrvatskom kaznenom postupku bili morali biti predani sudu za dvadeset i četiri sata, a u najgojem slulaju najzad i bezuvjetno za osam dana. Tamo su mrvareni na način, koji se ne da opisati, no neka nam se ne zamjeri, ako dademo samo ovaj primjer: mladom profesoru dru Mili Starčeviću su detektivi Njegova Veličanstva opetovano vezali za mošnju ciglu, tešku preko dva i pol kilograma i s njime se tada igrali nogomet, bacajući ga između sebe kao loptu! Dr. Starčević je rođen u Gospicu, glavnom mjestu hrvatske pokrajine Like, a tada je bio star 26 godina.

Ovo je pred sudom utvrđena činjenica. Optuženi trgovac Stjepan Javor, rodom iz Brinja, takodjer u Lici, star 39 godina, morao je pretrpiti muke prvihi kršćanskih heroja samo da optuži sebe i neke svoje prijatelje, koje bi policija Njegova Veličanstva bila rado dobila na optuženičku klupu. Kada usprkos najužasnijih muka nijesu od njega mogli ništa iscijediti, zatvorili su mu gospodju i obje kćerke, jednu od 14, drugu od 9 godina i doveli ih, da vidi, izmučene, ponižene i upropastene.

Sprovod Stjepana Radića u kolovozu 1928.

On je kod toga suočenja bio hrpa mesa, koju su razbojnici pokrili gunjevima, da nesretna žena i nejaka djeca ne vide te grozote. Istom je tada stjepan Javor priznao, da tako spasi djecu iz toga pakla, da je doista podijelio pet revolvera...» (Mile Budak, *Hrvatski narod u borbi za samostalnu i nezavisnu državu Hrvatsku*, Youngstown, Ohio, SAD, 1934., 138.-139., 145.)

Prosvjed Alberta Einsteina i Thomasa Manna u povodu ubojstva M. pl. Šufflaya (travanj 1931.)

«Mi ne možemo propustiti, a da Međunarodnu ligu za ljudska prava ne upozorimo na događaje, koji su dne 18. veljače o. g. [1931.] doveli do umorstva hrvatskoga učenjaka dr. Milana Šufflaya. Kada je ovaj učenjak spomenutoga dana išao kući, bio je u Zagrebu na cesti iza leđa napadnut i, prema našem izvještaju, željeznom motkom umoren. Slijedećega dana on je ovim težkim ozljedama podlegao i dne 22. veljače je na Mirogoju pokopan uz hrvatske mučenike.

Profesor Milan Šufflay bio je poznat po svojim brojnim znanstvenim djelima i radnjama. zagrebačke novine nisu međutim smjele izvješćivati o djelovanju ovog učenjaka, čak i je i osmrtnica zaplijenjena, a brzjavne sažalnice nisu smjele biti odpremane. Nije bilo dozvoljeno objaviti vrijeme pogreba, a zabranjeno je bilo izvjesiti žalobnu zastavu na zgradu Sveučilišta. Školsku mladež, koja je prisustvovala sprovodu, policajne vlasti izagnaše iz Zagreba, a hrvatske narodne

trobojnice, kojima su vijenci bili urešeni, odstraniše.

(...) Poznato je, da je umorstvo dogovreno u noći od 11. do 12. veljače u stanu zapovjednika grada generala Belimarkovića. Kod toga dogovora sudjelovali su članovi organizacije "Mlade Jugoslavije" Brkić, Godler, Marćec i ubojica Zwerger. Zagrebačka policija unatoč tome službeno objavljuje dne 19. veljače, da je počinitelj nepoznat.

Ubojstvu profesora Šufflaya prethodile su sljedeće činjenice:

1. Povodom posjeta kralja Srbije u Zagrebu mjeseca siječnja dostavljena su nizu najuglednijih ličnosti - tako vođi Hrvata dr. Vladku Mačku, dr. Anti Trumbiću, dr. Mili Budaku, sveučilišnim profesorima dr. Filipu Lukasu, dr. Davidu Karloviću, dr. Milanu Šufflayu i drugima - prijeteća pisma s podpisom "Za kralja i otadžbinu", u kojima ih se čini odgovornim i vlastitom glavom i životom njihovih obitelji, bude li za to vrijeme kraljeva boravka u Zagrebu ikakvih protesta ili demonstracija.

2. Ovoj terorističkoj organizaciji, koja javno nosi ime "Mlada Jugoslavija" odražao je kralj Aleksandar javni govor, u kojem je progovorio o odstranjivanju po narodu izabralih hrvatskih narodnih zastupnika, što je proveo. Riječima: "Ja sam odstranio poslanike", on je sam dao poticaj odnosno nalog da se od njegova formalnog odstranjivanja iz parlamenta imade prići na fizičko, to jest konačno odstranjenje. Kao uzor ima vrijediti 20. lip-

nja 1928., kada su u beogradskom parlamentu umoren hrvatski vođe.

Iza toga slijede u vladinoj štampi javni pozivi na umorstva vođa hrvatskoga naroda. Tako piše vladin list "Naša Sloga" na Sušaku dne 18. veljače: "čelenke će prskati..." Istoga dana uvečer umoren je u Zagrebu prof. Šufflay. Drugi primjer otvorenoga poziva na umorstvo objavljen je 28. veljače u splitskoj "Zastavi", daljnji poziv, u mariborskom "Jugoslavenu". Neki članovi država "Mlada Jugoslavija", koji su imali izvesti umorstva Hrvata u inozemstvu, uhapšeni su dne 12. ožujka kod umorstvenih priprema u Beču te predani bečkim sudovima na postupak.

Delegacija Hrvatskoga narodnoga zastupstva još je dne 25. siječnja 1930. predala Ligi naroda u Ženevi memorandum, koji je istodobno odaslan vladama i organizacijama svih kulturnih država, upozoravajući na stanje u Hrvatskoj. Ovim se memorandumom pred cijelim čovječanstvom diže obtužba protiv absolutističke vladavine kralja Srbije kao i protiv užasa i strahota, što ih vladavina nad hrvatskim narodom počinja. Kako činjenice dokazuju, ove su strahote od onoga doba samo još veće.

S obzirom na ovo strašno stanje mi vas molimo, da Međunarodna liga za ljudska prava poduzme sve da se ovoj bezkrajnoj nasilnoj vladavini stane na kraj.

Ne smije se trpiti da se umorstvo upotrebljava kao sredstvo za postizavanje političkih ciljeva.

Ne smije se trpjeti da se ubojice veličaju kao narodni junaci.

Držimo da je samo po sebi dužnost Međunarodne lige za ljudska prava da apelira na sve one koji cijene slobodu i ljudska prava naroda, da se proti strahovladi koja gospoduje u Hrvatskoj, digne najsvećaniji protest. Sve zemlje, naročito Francuzka, Njemačka, Poljska, Austrija, gdje postoje grane Međunarodne lige za ljudska prava, imadu dužnost da se postave kao štit pred ovaj mali miroljubivi i visoko prosvijećeni narod.

Mi očekujemo vašu odluku i pozdravljamo vas.

Njemačka liga za ljudska prava.
Albert Einstein
Heinrich Mann
Travanj 1931., Berlin»

Memorandum zagrebačkog nadbiskupa dr. Antuna Bauera knezu Pavlu (svibanj 1935.)

«...Zato me je naročito bolno dirnuo događaj, koji se zbio dne 19. svibnja 1935. u mojoj župi Kravarsko. Tamo su žandari poslijed crkvene svečanosti otvorili vatru na pučanstvo, te su ubili seljaka **Duru Vireku** i seljakinju **Antoniju Jambriš**, a teško su ranili **Franju Kanceljaka** iz Novog Čića, **Stjepana Čekovića** i **Franju Vireku** (sina ubijenog), koji se nalaze u bolnici, dok su lakše ranili velik broj seljaka. Kako me vjerodostojni svjedoci uvjeravaju, uslijedila je upotreba ubojitog

išao iz Đurđevca u Podravske Sesvete kod općine. Do sada još nismo suđeni. Ovo Vam pišem samo zato, da Vam javim, što rade od nas. U Pitomači su nas tukli pendrekom, rukama i nogama tako, da su nas poslije polumrtve poljevali vodom i nosili iz podruma u štagalj. Kada su nas u četvrtak dotjerali u Đurđevac, vodili su nas jednoga po jednoga na preslušavanje, te su nas pristav i žandari tukli šakama i komadom drveta tako, da neki od nas neće preboljeti.'

Žandari su u istom Đurđevcu istukli mladiće od 14 godina po rukama tako, da su bili nesposobni za svaki posao. Stanovit se broj ljudi razbježao po okolnim šumama, pa od straha pred žandarima ne dolazi u svoje kuće. Čitavo se mjesto Đurđevac nalazi u plaču i jauku. Sreski se načelnik **Urlić Jovanović** grozi još gorim mjerama. Isprebijane su ljude iz zatvora nosili kući, te je do ovoga časa još nepoznato, što će biti s njima.

Mrcvaranja i kundačenja sa strane žandarmerijskih organa vrše se općenito. Tako mi iz Male Erpenje nedaleko Krapinskih Toplica (u pregradskom kotaru)javljaju, da je od žandara isprebijan trgovac **Viktor Šoštarić**, kojem je cijelo tijelo u povojima. Nadalje su u tom kotaru isprebijani: **Šoštarić Otokar**, **Juranić Mirko**, **Juranić Makso**, **Stjepan August**, **Juranić Juraj**, **Kordej Andro**, **Svećnjak Makso**, **Svećnjak Stjepan**, **Golubić Makso**, **Golubić Rudolf** i **Golubić Slavko**. Nadalje su isprebijani: **Mihel Josip** 70 godina star, **Mihel Janko** 20 g., **Mihel Vilim** 40 g., **Belin Florijan** 60 g., **Rušek Franjo** 35 g., **Kos Franjo** 50 g. i **Štengl Vjekoslav** 25 g.

U Zaboku (krapinski kotar) je isprebjana sva sila seljaka. Kao primjer navodim seljaka **Šepeca**, koji je orao na svojoj livadi, gdje ga je mlatilo pet žandara. Isto tako su žandari isprebijali **Ivana Borovčaka** i **Mirka Bivola**. – U Vojnom Križu (čazmanski kotar) vrše teror nad mirnim narodom žandari, koji su isprebijali **Danijela Magdića**, **Franju Ciglenečkoga** i **Franju Krivačića**. U Sesvetama kod Ludbrega su žandari ispremlatili 14 seljaka. U Bizovcu (u valpovačkom kotaru) je žandarski narednik **Vasilije Dimić** uapsio **Stjepana Kiša**, kojega je u stražarnici ispremlatio na mrtvo ime. Isti je narednik izmatio **Andriju Peroševića**, kojega je nogama udarao u želudac i u rebra tako, da je isti po odredbi liječnika morao poći

Marko Hranilović je obješen s Matijom Soldinom 25. rujna 1931.

oružja bez opravdanog razloga, jer niti je narod bio oboružan niti je integritet državnih organa bio u opasnosti.

Ovakvo je bezrazložno ubijanje u potpunoj opreci s moralom, koji je odredio točne norme, kada se smije nekomu oduzeti život. Isto tako mi je iz sela Selnice (u kotaru zlatarskom) javljeno, da je od žandara 11. svibnja 1935. iz zasjede ubijen seljak **Franjo Šoštarić** tako, da mu je – prema liječničkom nalazu – kugla prebila s lijeva na desno prsni koš, te je prošla kroz pluća i kroz desnu ruku izašla van.

(...) U Đurđevcu su uapšeni i mrcvareni članovi katoličkog društva 'Zrinski'. Što se događa u sreskom zatvoru, neka posvjedoči ovo pismo, koje sam primio iz sreskog zatvora, te koje pismo glasi ova-ko:

'Pozdrav iz sreskog zatvora. Javljam Vam, da su me uapsili u utorak, kada sam

u bolnicu na liječenje. Čemu to mrcvarenje? Čemu zatvaranje i tuč[njav]a u masama? Ako je tko kriv, lako ga vlast može i bez zlostavljanja pritegnuti na odgovornost.

Kao metropoliti javljaju mi iz senjske biskupije grozne i okrutne događaje, koje moram osuditi ne samo kao biskup, nego i kao čovjek.

Najteži se slučaj dogodio u ličkom kotaru Gospiću. Ljudi iz sela Žitnika i Klanca (u kotaru perušićkom) pošli su k okružnom sudu u Gospic, da podnesu prijavu poradi krađe glasačkih spisa. Neposredno pred Gospićem – oko 200 metara pred općinskom zgradom – susreli su ovi ljudi (njih oko dvije stotine) 2 policajca, koji su im rekli, da ne smiju u samo mjesto Gospic poći u grupi, već da sebi izaberu tri delegata. Ljudi su izabrali trojicu, koji su s redarima pošli k okružnom sudu. No tek što su ovi odmakli 10 metara od ostale grupe ljudi, pali su prvi hitci iza živice od žandara, koji su tamo bili sakriveni. Jedan od tih redara izjavljuje, da su žandari bez razloga napali na ljude pucajući. Svjedočinja Anka Stilinović iz Gospića izjavljuje, da je pokojni Božo Marković (star 76 godina) – već ranjen iz vojničke puške kroz desnu vilicu u zatiljak – zaklinao žandara, d ga ne ubije; ali žandar Petrović mu je opsovaо hrvatsku majku, te je ležećemu Božu Markoviću zabio bajonet u desnu stranu šije. Uz Markovića je tom prigodom poginuo 38 godišnji Martin Starčević, koji je pogoden iz vojničke puške iza lijevog uha, našto mu je žandar kundakom razmrskao lubanju. Kritično je stanje 58 godišnjeg Jozе Lulića, koji je iz vojničke puške ranjen kroz pluća u sredinu desne lopatice. Nikoli Milinkoviću, koji ima 28 godina, smrskana je desna nadlaktica otraga iz vojničke puške. Ivanu Šnjariću, kojemu je 40 godina, prostrijeljene su iz vojničke puške obje ruke, i to desna u laktu, a lijeva u nadlaktici. Iz vojničke je puške otraga u desnu nogu ranjen Ivan Župan, koji ima 30 godina. Jednako je 36 godišnji Stipe Marković iz vojničke uške dobio 4 metka u leđa. Stanje svih spomenutih ranjenika veoma je kritično. Osim navedenih seljaka

Slava Ivanu Rosiću!

Zivila nezavisna hrvatska država!

Ivan Rosić je smaknut

11. srpnja 1931.

ranjeno je jošte 28 ljudi, koji od straha pred žandarima pobjegoše u šume, gdje se skrivaju, te odakle potajno i pojedinačno dolaze u bolnicu na liječenje.

Slična mi nedjela javljaju također iz drugih biskupija. Tako mi izvješćuju, da su iz Adolfovca kod Osijeka uapšeni radnici Luka Vuković, Antun Gurdel i Milan Grgić. Njih su žandari odveli u seosku stražarnicu, gdje su ih bacili na zemlju i tukli do besvjesti (...) S posla se kući vraćao Ivan Krelo iz Kravica (u kotaru osječkom). Putem je od žandara upašen i bezrazložno odveden u oružničku vojaru, gdje su ga isprebijali. (...) Nadalje su

izmalačeni Ilija Kelemen i Josip Gorzan, seljaci iz Laslova u kotaru osječkom, te Janko Šimatić iz Adolfovca (općina Retfala). U Korođu je ispremlaćeno oko 20 seljaka, a među njima najteže: Danijel Požar, Mihalj Miškoci, Janoš Sošaj i Mihalj Marko.

Da je to pravi sistem mrcavarenja, vidi se iz događaja u Dalmaciji. Žandari su u selu Dobranju (općina Metković) navalili na ljudi, koji su išli kući pjevajući, te je žandar Pavić ubio Ivana Deviju, a da mu ovaj nije dao nikakova povoda za to.

U selu Vidu (općina Opuzen u kotaru Metković) su žandari na dan izbora šibali i korbačili djecu. (...) Seljaci, koji su se iz Staroga grada na otoku Hvaru vraćali u Vrbanj, bili su od žandara dočekani i premlaćeni. Najteže je nastradao neki Vladušić, koji baca krv. Drugi je dan do iznemoglosti istučeno 39 seljaka. Izbatinali su ih žandari, koji su u vrbanj došli iz Splita. (...) Vrhunac postupka žandarmijskih organa prema katoličkom svećenstvu bio je sa župnikom Ivanom Condicem iz Raščana (u kotaru Imotskom) splitske biskupije. Condić je u Sinju bio uapšen i doveden u zagvozd. Njemu je podnarednik Ilija Gajić, komandant žandarmijske stanice u svojoj kancelariji psovao 'katoličkoga Boga'; podjedno ga je nazivao svinjom i đukelom i razbojnikom. Gajić je vikao, neka se katolička crkva stidi, što za popa ima takvoga razbojnika, kakav je župnik Condić...» (Rudolf Horvat, *Hrvatska na mučilištu*, Zagreb, 1942., 548.-553.)

André Gide: «U jugoslavenskim tamnicama»

«"O vjerodostojnosti ovog pričanja, nažalost, ne može se sumnjati. Sitni cigaretni papirići, na kojim je to napisano i koji su mi konačno dospjeli u ruke, svjedoče, koliko je opreznosti trebalo, da se ta tužba na umoru protura izvan tamnice, usprkos budne pažnje, i papirići sgužvani, jer bijahu sfrkani u kugljice, izpisani finim i strpljivim pismom, vrlo čitljivim, ali tek pomoću povećala, govore već sami po sebi. U njima se na prvi pogled očituje tvrdokorna strpljivost, odlučnost, hrabrost, koju su htjela slomiti mučenja."

Dr. Mile Budak u bolnici nakon atentata

Ovaj uvod piše Francuz **André Gide** (Andre Žid) članku, koji je izšao pod naslovom »U jugoslavenskim tamnicama« u pariškom književnom i političkom tjedniku "Vendredi" ("Vandrdi" - "Petak") dne 7. veljače 1936. Pisac užasnut nad strahotom veli, da tome ne stavlja nikakve opazke. Mala papirnata krugljica govori sama: "U tri sata u jutro kuća, koju nastavam, i svi susjedni prilazi, bili su opkoljeni sa 15 detektiva (uhoda) sa napernim revolverima. Silom su ušli u moj stan. Odmah, nakon što su provalili u mojoj sobu, počeli su me tući pesnicama i držcima revolvera, zatim su me stavili u lance, dok su neki detektivi otišli da potraže svjedočke. Stajao sam bosih nogu na betoniranom podu moje sobe, jer mi nijesu dozvolili, da se obučem. Nakon što su pretražili čitav stan, dali su mi hlače, kaput i moju kapu (nijesu mi htjeli dati šešir) i bacili su mi čarape i cipele. Na vratima kuće, prije nego što sam izišao, tukli su me ponovno, gledajući desno i lijevo, da se uvjere, da ih nitko ne vidi, i bacili su me u zatvorena policijska kola. U policijskim kolima, **Vujković** i njegovi pomoćnici udarali su me držcima revolvera u slabine, dok konačno ne stigosmo na redarstvo, gdje sam se morao popeti u 4. kat pod neprestanim udarcima policajaca. Zatim sam bio odveden u radnu sobu Vujkovića, "specijaliste" za dobivanje priznanja. Svi detektivi "specijalnog odjeljenja" bili su tu sakupljeni i zajednički su me počeli tući. (Sudjelovali su kod mučenja: Vujković, **Kosmajac**, **Todor Marković**, **Filjak**, **Tomić**, **Jeremić**, **Biren**, **Bjelorus**, **Guberev** i još neki, čija imena ne poznam.) "Majstori" u mučenju, Vujković i Kosmajac, stavili su se na čelo rabote.

Najprije su me čvrsto svezali lancima za stolac (Kosmajac, stavljajući mi između prstiju nekoliko držala, počeo ih je stezati), a Vujković, dok je gledao "posao" svog druga, udarao me je po šiji volovskom žilom, čupajući mi kose. Marković i drugi slijedili su ga, udarajući me pesnicama po šiji; sa protivne strane sobe navaljivali su, da se bace na mene izpruženim pestnicama. Nijesam mogao, a da ne pomislim, da su slični udarci zabranjeni u boksu. Začudio sam se, da je jedan čovjek u stanju podnijeti slične stvari. Iza stonog vremena sličnog neprekidnog djelovanja sa njihove strane skinuli su mi lance, da me postave drugačije: skinuše mi cipele, svezaše mi noge, zatim ruke, da ih ponovno zatim svežu poprečnim

lancem srednje debljine. Dok me je Vujković držao za kose, osjećao sam po sebi kišu udaraca nogom. Poskliznuo sam se, licem prema zemlji. Jedna nogu me još udara. Glava odleti kao balon, a tijelo za njom. Pao sam na stranu, što je još više razbjesnilo organe vlasti. Kunući i prokljinjavajući, derali su se, da će me oni "naučiti", a ja sam se pitao: Što? Zatim su me stavili u osovni položaj, t.j. sa stopalom nogu prema gore, Jedan od detektiva vezao mi je usta s odvratnom krpom, da uguši moja stenjanja. Počeo sam gubiti svijest i nestajao u drugom svijetu.

Strašne боли, prekidane nesvjesticama.

Dr. Milan pl. Šufflay ubijen je u veljači 1931.

Stenjanje, zatim iznova strašne nuke, kao da netko lijeva vodu ili vrelo ulje na moje otvorene rane! Hladnom vodom polijevali su okrvavljenu stopalu mojih nogu, dovadajući tih svijesti te strašne boli. Izlili su i lonac hladne vode na glavu. Zatim je Vujković stao skakati na mene, da me "oživi" malo. Pomoćnici dali su se isto tako na taj posao, da ostave tragove svojih bakandi na mome tijelu, ispruženom na podu. Jutro se pomicalo. Sat, kad činovnici preuzimaju svoju službu. Iza tri ili četiri sata neprekidnih udaraca, razvezali su me. Nijesam mogao staviti ni čarape ni cipele. Nijesam se mogao pače ni pridići. Kosmajac me stavio na svoja leđa poput vreće i odnio me u zatvor, koji se nalazi u gornjem spratu. U hodniku čekali su ljudi, licem okrenutim prema zidu. Kosmajac se stao odmah derati, da nitko nema prava da

se okreće. On me baci u rupu bez prozora. Moje noge i ruke bijahu pokrivene krvlju. Prislonio sam glavu uza zid, uporno gledajući u ništa. Zatim su mi donesli posudu za mokriti. Jedva sam se mogao okrenuti malo na stranu. Krv je tekla sa mokraćom. Ostao sam tako ležeći sa vrčem, jer sam mogao puzati tek sa velikom mukom. U jutro ušli su više puta Vujković i Kosmajac, da mi dozovu udarcima noge mjesto, gdje se nalazim. Poslije podne odnijeli su me dolje.

Mučenja nastavila su se do sutradan ujutro. Ovaj puta udarci nijesu dolazili svi najedamput, nego su bili raspoređeni. Tuklo me se sa volovskom žilom po tabanima nogu i po cijelom tijelu, gazili su me, skakali na mene, udarali me petama po prstima nogu i sa šiljcima svojih cipela udarali su me po cjevanici. Čupali su mi kose, udarali glavom po zemlji, stiskali prste. Mučenja su bila tek prekinuta kad je zovnuo telefon. Kad jedan čovjek leži tako u svojoj krvi, čini mu se zaista nevjerojatno, da može netko na drugom kraju žice razgovarati, a da i ne sluti, što se ovdje događa. Mislio sam na policijske romane, na nedavno umorstvo, o kome sam čitao u beogradskim novinama...

Kad su razriješili lance, sa kojima su me svezali, ležao sam na zemlji kao mačka, koja je pala sa nebodera i koja ne može skupiti svoje udove. Jasno oni su me svi pitali: "Što se pretvaraš?" Kad nakon novih obroka udaraca sa volovskom žilom, pestnicama i nogom ipak nijesam uspio da se maknem, natovarili su me na leđa Kosmajca, koji me, nakon što me je odnio u viši sprat, baci na zemlju u čeliju, potpuno osamljenu na kraju hodnika, da me drugi utamničeni ne bi mogli vidjeti i da budem na dohvat njihove ruke.

Jedan sat zatim Kosmajac i Vujković bace se u čeliju urlajući kletve i stavivši se odmah na svoju strašnu rabotu. Udarci su padali kao kiša. Htjeli su me prisiliti da ustanem, ali ja nijesam mogao. Zatim su me prenesli dolje u radnu sobu i nastavili su me udarati. Kad sam gotovo izgubio svijest, polijali su me hladnom vodom, da produjle moju izdržljivost. To je trajalo cijelo to poslije podne, čitavu večer, do 3 ili 4 sata i noću. Obješen na leđima Kosmajca, koji me je nosio, nasuprot moje čelije video sam zabrinuto lice, obrasio bradom, **Artukovića**. U novoj čeliji, kuda su me bacili, bila je neka vrst ormara, koji je stajao pred prozorom, da mi se zaprijeći, da se popnem do tamo i da se po-

Platni nalog: Ivan Varga obvezan je platiti naboje kojima je ustrijeljen njegov otac

kažem u stanju, u kakvom se nalazim. Treba spomenuti, da se kroz deset prvih dana cijela moja hrana sastojala od jedne jedine šalice čaja i da nijesam spavao ni jedan jedini čas kroz šest ili sedam prvih dana.

U jutro su me prenesli u "dvoranu za operacije", u gornji sprat (sprat, gdje se nalaze ćelije), da olakšaju prevoz. Oko 10 sati, odveli su me na to mjesto. Bio sam tučen i obješen na željeznu šibku do jedan sat poslije podne, po prilici. Vujković se hvalio tom prilikom, da je ubio **Bračana, Bracanovića i Delića** i tvrdio je, da će konično ovu večer dovršiti i sa mnom.

Ponovno doveden u ćeliju vidio sam, da mi krv teče iz ustiju. Moja košulja bila je natopljena krvlju. Tučenje sa volovskom žilom dalo mi je izgled šugave zebre. Moja koža bila je prilijepljena uz košulju zgrušanom krvlju. Noktom zarezao sam u zidu zvijezdu sa pet krakova i napisao sam gore: Revolucija. Zatim sam se odvukao do ormara u nadi, da će naći nešto, da dokrajčim muke. Našao sam staklenu električnu kruglju. Zubima sam iztrgnuo kovni šaraf, zatim sam legao na nju, da ju razbijem. Komadom stakla stao sam rezati krvnu žilu lijeve ruke. To je bilo vrlo teško, jer mi je desna ruka bila potpuno oslabljena od mučenja. S ogromnim naporom uspio sam iza po sata, da zarežem dosta duboko. Nešto slično dugoj, crvenoj uzici počelo je teći iz rane. Krv je počela teći obilno. Gubio sam svijest. Sve oko mene postajalo je mračno. Strijelovi-

tom brzinom utonuo sam u svoj vlastiti život, prema prošlosti.

Jedva što sam se osvijestio, video sam oko sebe žandare, koji su upravo stavljali jod na ranu, da mi zavežu ruku. Malo kasnije stiže redarstveni liječnik **Velimirović**. Ne pogledavši rane, reko je samo: "Čemu se baviš politikom?" Malo zatim došao je upravitelj zatvora **Krstić**, koji je, videć me u stanju, u kojem se nalazim, ostavio jednog detektiva, da me čuva.

Vujković i Kosmajac došli su na večer vičući, da će mi razbiti gubicu za ono, što sam učinio. Doista, uveče, vukli su me iznova iz petog u četvrti kat, usprkos mojih povoja, dajući nalog detektivu, koji me je čuvao, da se ne miče. Ali jedva, što su me svezali lancima za mučenje, kad začuše korake na stubama. Kosmajac izade i vrati se odmah ustanovivši, da je detektiv ipak sišao u 4. kat. Vujković i Kosmajac i svi njihovi pomoćnici počeli su se derati i kleti detektiva, koji se postavio pred vrata prostorije, gdje smo se nalazili. (Mislim, da je dobio nalog, da pazi, da me se ne bi mučilo onu večer.) Psišući me oni su me udarali po glavi i po vratu, i skidajući mi lance, rekli su mi, da imaju slobodne ruke, da me dotuku. To da bi bilo brzo svršeno, i da ne bi trebali više da si umaraju pluća. Zatim su me podigli, da me odnesu u jednu malu osamljenu sobu. Stavili su me na prozor, i nakon što su mi stisnuli ruke iza leđiju, dok ih je Kosmajac pritiskao svojim koljenima, Vujković me je vukao za kosu, udarao mojom glavom po iz-

vanjskoj strani ruba prozora i vikao: "Ovamo će te baciti! Tu je vreća, na Duvan!"

Sutradan započela su ponovno mučenja, ovaj put grozna na novi način: igle. Objesili su me na željeznu šipku, i čvrsto mi stisli ruke u zglobovima. Zatim su mi provukli koljena između ruku, a ispod moje podkoljenice dugu željeznu šipku. Ta šipka bila je postavljena na dva stolca. Teodor Marković mi je začepio usta sa ubrusom, da uguši moja zapomaganja i da me zapriječi, da se otimam. Kosmajac mi je držao noge, a Vujković mi je zario igle ispod nokata na nogama. (Moje ruke bijahu postale bezčitljive, "neuporabive".) Igle su bile duge 6 do 8 centimetara poput onih, koje se upotrebljavaju za šivanje akata sa trobojnim koncima. Probili su mi tako pet nokata. Boli su bile tako grozne, da usprkos svih mojih napora, nijesam mogao usredotočiti moju misao na drugu stvar, što je bio za mene uvijek jedini način obrane protiv boli. Izgubio sam vlast nad samim sobom. Osjećao sam, da sam već blizu granice, da postanem lud. Izgubio sam svijest. Da me se osvijesti, poškropili su me hladnom vodom, udarajući me nogom u slabine.

Iza petnaest dana tučenja i sustavnoga mučenja – kroz to vrijeme čuvali su me dan i noć – slijedilo je drugo razdoblje od 6 do 7 tjedana, u koje vrijeme su me tukli u razmacima. Do zadnjeg dana mučenja nisu prestajali, da nam prijete, da nas udaraju šakama i nogama, sve dok nijesmo bili predani u sudski zatvor, držali su nas u stanju groze i u strahu pred novim mukama."

Mudri latinski duh poviknuo je: Qui tacet, consentire videtur! Tko šuti, čini se, da pristaje. Tko šuti, čini zločin šutnjom!» (*Evolucija*, god. IV./1936., sv. 2-3, Zagreb, 1936., 86.-90.)

Jednodušna politička borba hrvatskog naroda.

(*Izvadak iz izjave predsjednika dra Vladka Mačka od mjeseca siječnja 1936.*)

«U posljednje vrijeme opet su oživjele po režimu favorizirane terorističke bande, u kojima po bezsavjestnoj gospodi zavedeni srbski seljački svijet u krajevima, gdje se nikada nije vodilo računa o »frankovcima«, iz čista mira ubija hrvatske seljake.

Zar su možda onih stotinu pravoslavnih seljaka, oboružani puškama, koji su 8. si-

Sprovod Krešimira Jerbića, ubijenog u zagrebačkim demonstracijama u lipnju 1928.

ječnja ove godine poslije službe Božje navalili na goloruke hrvatske seljake sela Rujani (kotar Livno) i tom prigodom ubili seljaka **Blaža Perića**, a 8 ljudi – što lakše, što teže ranili – zar su to »frankovci«?

Zar su oni pravoslavni seljaci, koji su kod **Imotskoga** iz zasjede ubili 2 hrvatska seljaka, a 3 ranili, te ubijenima natrpali puna usta šljunka i odsjekli im spolovila – zar su to »frankovci«?

Zar su pravoslavni seljaci iz sela Bibrija, občina Skradin, koji su 7. ovog mjeseca navalili na Pirnat, a 12. o. mj. u selu Bičanima težko ranili **Cvitu udovu Punić** i sina joj **Jerka Punića** – zar su to »frankovci«?

Zar su onih 30 pravoslavnih seljaka, koji su 13. o. mj. provalili u Lučincima (občina Vilić selo, kotar Požega) u kuću **Mije Račića**, koji je sam živio sa ženom i 8 godišnjim sinom, pa ga izvukli u dvorište, te ga razapeli i ubili sa 6 puščanih hitaca – zar su to, pitam, »frankovci«?

Zar su oni pravoslavni seljaci, koji su 17. o. mj. navalili oboružani na mirne hrvatske seljake u blizini sela Biškupca – občina Stražeman, kotar Požega – kad su ovi išli na posao, i otvorili na njih puščanu vatrnu jednoga od hrvatskih seljaka uhvatili i prisilili ga, da im vozi drva u selo Svrzigače, občina Vilićselo – zar su to »frankovci«?

Zar su »frankovci« oni pravoslavni seljaci »četnici«, koji su dne 3. o. mj. ubili hrvatskoga seljaka **Šimu Gjurčića** iz Gornje Garešnice, a koji su po savjetu pravoslavnog seljaka **Pane Cvetojevića**

iz sela Podgarić pošli, da budu pratinja i zaštita ubijenom – zar su to, pitam, »frankovci«?

Ne? Nema u hrvatskom seljačkom narodu ni pravih, ni tako zvanih »frankovaca«, ni u obće nikoga, tko bi se izdvajao iz jednodušne političke borbe hrvatskoga naroda, te pravio izpade i nerede, – u koliko ih pod zaštitom vlasti ne učine njezini pristaše. Hrvatski je narod – naglasio je odlučno predsjednik **dr Vladko Maček** – discipliniran i zato miran, ali nitko ne može od njega tražiti, da se dade klati poput janjeta. Protiv ilegalnih izstupa – s koje god strane oni došli – brani se i branit će se hrvatski seljački narod! Dr Vladko Maček.» (*Evolucija*, god. IV./1936., sv. 2-3, Zagreb, 1936., 70.-71.)

«Pismo Vođe hrvatskog naroda u obranu od zvjerstava – Božjem svećeniku Korošcu»

«Gospodine ministre!

Zagrebačka policija poznata je već godinama kao mjesto mučenja i zlostavljanja. Glas naroda dao joj je ime zagrebačke glavnjače, ali po onome, što se zadnjih mjeseci u njoj sbiva, izgleda, da je ona nadmašila i Glavnjaču pa i samu sebe. Muke, koje u posljednje vrijeme tu pretrpiše pritvorenici, a napose oni politički, mogle su se roditi jedino u fantaziji zločinaca. Sigurno je, da među pritvorenicima ima mnogo nevinih, ali kad bi i oni bili svi krivi, bogzna kako groznih zločina, još veći su zločini onih, koji njih izabaraše žrtvama svog ne samo protuzakon-

skog nego upravo, sadističkog, nečovječnog, barbarskog i zvjerskog postupka.

Težke su riječi, koje netom napisasmo, ali one su još uvjek preblagi izraz najopravdavanje ogorčenja i sgražanja, koje je zavladalo, među građanstvom ne samo u Zagrebu, nego i većeg dijela države, jer među mučenim pritvorenicima ima ih mnogo i izvan Zagreba.

Od brojnih slučajeva nasilja zagrebačke policije, koji su mi priobćeni, s uputom na takve dokaze, da ih smatram u najmanju ruku vjerojatnim, navesti ću ovdje samo neke;

U studenomu prošle godine doveden je sa policije na zagrebačku kliniku **Regan Gjuro**, student poljoprivredno-šumarskog fakulteta u Zagrebu. Bio je pokušao samoubijstvo prerezavši si žile na ruci. Liječnicima na klinici izkazao je, da su ga zlostavljalji na policiji i pokazao im je trage mučenja, otekline i modrice; pokušao se ubiti, da izbjegne daljnjemu mučenju. O nalazu na njemu sastavljen je na klinici službeni zapisnik.

Dana 4. prosinca 1935. donesen je mrtav iz policije na kliniku u Draškovićevoj ulici **Vidaković Hubert**, slastičarski (pomoćnik, navodno s prelomljenom hrbtenjačom. Policija tvrdi da je Vidaković počinio samoubojstvo bacivši se s prozora čelije na asfaltni pod. Može to vjerovati onaj, tko ne zna, kako su čelije prenatrpane, i da je nemoguće takova što počiniti. A kad bi to i bilo istina, bilo bi to samo dokaz, da je čovjek volio izabrati smrt, nego život pod strašnim okolnostima u zagrebačkoj policiji. Nad njegovom lješinom izvršena je obdukcija, i kad se bude pročitao zapisnik sastavljen o njoj, bit će jasniji način smrti.

Kroz tri noći za redom, od 22. do 24. siječnja ove godine bio je u sobi broj 19, I. kata policije strahovito zlostavljan **Švob Vinko**. Zlostavljalji su ga referent **Šipinac** i konfidenti **Zwerger** i **Belošević**. Metoda zlostavljanja kao kod drugih; svezaše mu ruke i noge otraga, provukoše kolac izpod ramena i tako objesiše. U tom stavu bio je udaran po dlanovima i tabanima, a po Šoprek nogama u lice sve to uz pratnju najružnijih psovki i prijetnji.

Osim zlostavljanog Švoba Vinka još su ovi svjedoci: **Vidaković Milan**, **Kette Adolf**, **Vlah Germano** i **Ivanjoš Ivan**, svi do nedavna u uzama policije u Zagrebu.

Dne 14. veljače ove godine u noći slično je bio zlostavljan **Žic Franjo**, cipelar-

ski radnik iz Zagreba. Njegov mučitelj bio je Belošević, koji se sav bio uznojio obavljajući taj krvnički posao. Za dokaz neka se presluša **Vanić Mirko**.

Dne 30. siječnja bio je ne prvi puta zlostavljan i spomenuti Vanić Mirko. Konfident Zwerger Branko, dok ga je vezana udarao šakom u rebra, govorio mu je »P....ti m....., priznaj, jer su svi priznali. Dobili smo naređenje, da svakome bubrege odbijemo i skratimo život za 20 godina«.

Nekako u isto vrijeme bio je podvrgnut jednakoj torturi **Svetličić**, činovnik gradske električne centrale, čiju su ženu također pritvorili i tukli. Još nedavno bio je viđen okovan, sa kvrgom i modricom oko oka, krvavih ustiju, ruku strahovito natečenih.

Uz suprugu Svetličića bila je tučena i profesorica **Berus** iz Splita, supruga tamošnjega profesora **Beresa** i kći knjižara **Žnidarčića** iz Splita.

Vrhunac zvjerstva postiglo je mučenje **Budak Franjice**, rođene Istranke, bivše učiteljice u Karlobagu, majke četvero djece, supruge **Budaka Divku**. Upravo ovaj posljednji slučaj potaknuo me je, da izpitam i one slučajeve, koji su gore navedeni i za koje sam bio čuo, ali nisam – priznajem – u istinitost glasova vjeroval. Muž Franjice Budak, tražen od policije, pobegao je. Policija je silom od nje htjela doznati njegovo skrovište, i ako je princip krivičnog postupka, da žena smije nekažnjeno skrivati svoga muža i da je ovlaštena uzkratiti iskazivanje pred vlastima proti njemu. Prelazimo preko svih šikana, kojima je bila podvrgнутa ta žena od policije, i ogranicujemo se na ono najužasnije, što se njom sbilo u noći od 8. veljače ove godine. Te noći odveli su je od njezine četvero djece (5-14 godina) na policiju u sobu broj 20, II. kat. Kad je ušla u sobu, ova bi zaključana, i sad je počeše izpitivati referenti Šapinec i Šoprek te konfident Belošević. Kad izpitivanje nije donijelo željenog rezultata, narediše gospodi Budak neka skine cipele i čarape, a kad je to učinila, svezaše joj noge i ruke otraga lancem, što je opet bilo spojeno s drugim lancem, izpod ruku provukoše četverobridnu željeznu motku, koju postaviše s jedne strane na stol, a s druge strane na stolac tako, da je visjela svezana na motci u zraku između stola i stolice s tabanima prema gore. Usta joj začepiše starom krpom i nato ju stadoše tući: Belošević uglastim pendrekom po tabanima, a Šapi-

nac po rukama i trbuhi. Osim toga Španić ju je golom rukom čuškao po obrazu i vučao za kosu, pritisnau motku i ljaljao ju, i u takvome ju stanju držahu oko sat i po uz jedini prekid, da bi joj tu i tamo odčepili usta, da dođe do daha. Nakon od prilike 1 i pol sata takvoga (mučenja čula je iz pokrajnje sobe glas ženskog djeteta (inscenirano): »Mama, mama, priznaj, ubiše me!« Njoj se činilo, da je to glas njezine male kćeri **Volge**, i sad iz nje progovori očaj majke: »Odvežite me, sve će priznati!« Tek sada je skinuše sa motke i malo kas-

zakoni ne dozvoljavaju ovakav način izvida i iztraživanja, nego pitam Vas, ne kao ministra, nego kao čovjeka i katoličkog svećenika, koji bi morao svakda i u svakoj prilici služiti nauci gospodina našega Isusa Krista, koji je rekao: »Čuli ste, kako je kazano starima: ne ubij; jer tko ubije, bit će kriv sudu. A ja vam kažem, da će svaki, tko se ljuti na brata svoga ni zašto, biti kriv sudu, a tko mu reče, budalo, da će biti kriv paklu ognjenom.« Mat. V. 21, 22.

Pitam Vas, velim, kako možete opravdati, ne pred javnošću, nego pred savješću svojom i pred Bogom, u koga znam, da vjerujete, a da ništa sa svoje strane ne učinite protiv ovakvoga postupanja s ljudima stvorenima na sliku i priliku Božju?

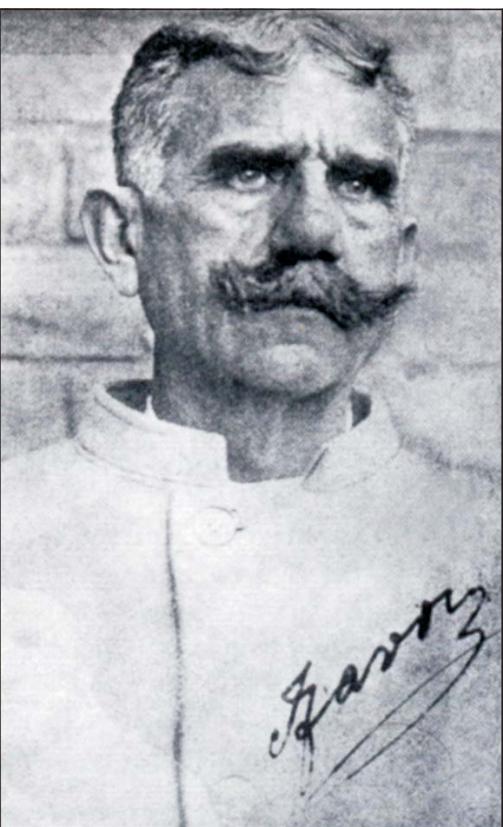
Jest, komunistički marksizam je zabluda, a boljševističke metode su zlo, ali zar mislite, da se zlo može pobiti drugim po mogućnosti većim zlom? Varate se! Svaka ideja, bila ona izpravna ili neizpravna, ima svoju snagu! I nikada se ne može ideja suzbiti nasiljem, nego samo jačom idejom. Ne može se ni ideja komunizma ubiti ni batinama, ni zatvorima, ni ubijanjima, nego drugom jačom kršćanskom idejom pravednosti i ljubavi prema bližnjemu. Razumije se ali, da kršćanska ideja ne smije biti nošena samo riječima, nego djelima. To treba da zna svatko, a naročito ljudi, koji su došli u položaj, da vladaju s drugim ljudima. Veliki svečovječanski i slavenski misilac **Lav Tolstoj** veli: »Bez ljubavi može se raditi samo sa stvarima; bez ljubavi mogu da se sijeku drva, da se pravi cigla, da se kuje gvožđe; ali s ljudima se ne može raditi bez ljubavi, kao što se s pčelama ne može raditi bez opreznosti. Pčele su tako stvorene, da će naškoditi i njima i sebi, ako će raditi bez opreznosti. Tako i s ljudima. Ako ne osjećaš ljubavi prema njima, sjedi s mirom! Bavi se sobom ili stvarima – čim hoćeš, samo ne s ljudima, a čim pokušaš, da s ljudima občiš bez ljubavi, postat ćeš, dok se okreneš, zvijer, a ne čovjek. Ljudima ćeš naškoditi i sebe namučiti.«

Gospodine ministre!
Pišem Vam ovo za to, jer mi to nalaže moja ljudska i moja kršćanska savjest. Napisah radi spaša svoje duše.

U Zagrebu, dne 7. ožujka 1936.

Dr Vladko Maček.»

(Evolucija, god. IV./1936., sv. 2-3, Zagreb, 1936., 67.-70.)

Stjepan Javor u mitrovičkoj kaznionici

nije odvezaše. Još su ju oko tri sata izpitivali, a onda negdje oko dva sata po noći odvedoše je u celiju. Pustiše ju drugi dan oko 11 sati prije podne kući, nakon što joj zaprijetiše, da ne smije nikome ništa reći. Nekih osam dana ležala je kod kuće, a onda je pošla liječniku, koji ju je pregledao. Njezine rane vidješe i drugi, a još i danas ostadoše jasni tragovi.

Sve ovo, što sam naveo gore, događalo se, a događa se jamačno i sada zato, da se uspješno provedu izvidi o obstanku nekih komunističkih organizacija. Ne marim izpitivati, u koliko pojedini ljudi, koji su mučeni, doista jesu komunisti ili nijesu, jer to ovdje nije važno. Neću ovaj čas upozoravati ni na to, da pozitivni državni

DUHOVNA I POLITIČKA PREVIRANJA U HRVATSKOJ 1935.-1945.

(U povodu knjige *Dragutin Gjurić – Životnim putem Hrvatske*)

Slom diktatorskog režima nakon atentata u Marseilleu (1934.) otvorio je novu stranicu u političkoj i kulturnoj povijesti Hrvatske. Istodobno je to vrijeme snažnih političkih i ideoloških previranja u Europi i u svijetu. Od sredine tridesetih godina XX. stoljeća, u svjetlu novih prilika u domovini, u hrvatski javni život ulazi naraštaj mladih, izobraženih i ideološki izgrađenih pojedinaca, koji će svojom odlučnošću i dinamizmom izazvati pravu duhovnu revoluciju. Mnogi od njih imat će zapažene uloge u doba Drugoga svjetskog rata, a većina će 1945. biti nasiljem izbrisana: manji dio će spasiti goli život odlaskom u emigraciju, a pretežan broj past će ili na povlačenju, ili u mjesecima koji su slijedili, smaknut bez ikakva suđenja ili nakon montiranih procesa, na temelju fiktivnih osuda jugoslavenskih komunističkih «sudova».

Jedan od njih, danas potpuno nepoznat i onomu djelu javnosti koji se smatra upućenjem u tadašnja zbijanja, jest **Dragutin Gjurić**. Gjurić je rođen 28. ožujka 1910. u Novoj Gradiški. Roditelji mu, **Karlo** i **Helena rođ. Spitzer**, potječu iz Černika. U rodnome je gradu Gjurić završio osnovnu školu i gimnaziju, nakon čega je u Zagrebu studirao i 1937. završio pravo. Vježbeničku je i sudačku karijeru započeo u Vukovaru, odakle je 1939. premješten u Požegu, gdje je postao sudcem kotarskoga, kasnije i okružnog suda. Već od gimnazijskih dana bavi se glazbom i drugim oblicima društvenog djelovanja, pa nastupa kao glazbenik i zborovođa hrvatskih

Piše:

Tomislav JONJIĆ

pjevačkih društava *Tomislav* i *Graničar*, od 1924. djelatno sudjeluje u radu *Hrvatskoga skautskog saveza*, a u tridesetima ima istaknuto ulogu u Velikome križarskom bratstvu i u Hrvatskome kulturnom društvu *Napredak*. U Požegi 1939. osniva udrugu *Hrvatski junak* i do ljeta 1941. djeluje kao stjegovođa društva. U trećem desetljeću svog života bio je i knjižničarem *Hrvatske čitaonice* u Novoj Gradiški, tajnikom *Hrvatske čitaonice* u Vukovaru, odbornikom *Hrvatske čitaonice* u Požegi, članom utemeljiteljem Matice

hrvatske i osnivačem te odbornikom Matičina pododbora u Vukovaru kao i članom pododbora u Požegi.

Usporedno s tim bavi se novinarskim i publicističkim radom. Surađuje u Pramatičinoj *Omladini*, javlja se u *Posavskoj Hrvatskoj* i u **Budakovu Hrvatskom narodu** te u *Hrvatskoj smotri* braće **Oršanić**. Novinar je i član uredništva osječkoga *Hrvatskog lista* kojemu je na čelu **Matija Kovačić** (jedan od prvaka ustaškog pokreta u istočnoj Hrvatskoj i kasniji istaknuti dužnosnik Nezavisne Države Hrvatske), potom dopisnik tog lista iz Nove Gradiške. Od ukupno tri knjige, prvu je, pod naslovom *Temelji hrvatske kulture*, objelodanio 1939. u Vukovaru, a u doba

NDH svjetlo su dana ugledale još dvije: *Životnim putom Hrvatske: članci i rasprave* (Požega, 1941.) i *Kroz Hrvatsku i strane zemlje: putne uspomene i utisci* (Požega, 1944.). Njegovi su tekstovi pisani lijepim jezikom i jedrim stilom, a iz svakoga redka izbjiga auktorovo rodoljublje i odlučno zalaganje za hrvatsku državnu neovisnost. Unatoč tomu (ili baš zbog toga!) zaobiše su ga sve enciklopedije objavljene u Hrvatskoj do danas (pa i *Hrvatski biografski leksikon*, čijemu uredništvu, dakako, *na ponos zemlje i naroda*, nije promaknuto životopis legendarnog **Boška Buhe**).

Želeći vratiti dug ocu i otgnuti ga od zaborava, njegov sin **Tomislav Đurić** (1938.), novinar, publicist i hrvatski politički uznik, osuđen 1956. ujetno kao pripadnik *Hrvatskoga nacionalnog pokreta* (1954.-1956.), ilegalne organizacije slavonskobrodske i novogradiške gimnazijalaca, a danas i

Dragutin Gjurić – Životnim putem Hrvatske

Tomislav Đurić

predsjednik varaždinske podružnice Hrvatskog društva političkih zatvorenika, prije nekoliko je mjeseci objavio knjigu **Dragutin Gjurić – Životnim putem Hrvatske** (Meridijani, Samobor, 2007., 143 str.). U njoj je na pedesetak stranica pokušao dokumentirano prikazati očev životopis, donoseći u drugome dijelu (str. 57.-132.) izbor Gjurićevih tekstova.

Hrvatski nacionalizam i židovsko pitanje

Nema nikakve dvojbe, da će se knjiga T. Đurića duboko dojmiti i nezajažljiva čitača. Nije tomu razlog samo činjenica, da je u nju uvršteno nekoliko dramatičnih, potresnih pisama njegova oca, napisanih iz jugoslavenske komunističke tamnice, nego još više činjenica, da knjiga nameće razmišljanje o složenim prilikama u tadašnjoj Hrvatskoj. Kad bi u nas, naime, doista postojala želja da se hladno i nepristrano, *sine ira et studio*, rašlane i ispitaju duhovne i političke silnice koje su oblikovale hrvatsko društvo uoči Drugoga svjetskog rata, a time uvelike predodredile i zbivanja u hrvatskim zemljama tijekom rata, tekstovi Dragutina Gjurića (ali i način na koji je njegov sin Tomislav knjigu priredio i opremio!) mogli bi biti izvrstan poticaj, da ne kažemo povod, kakovomu znanstvenom simpoziju: nakon čitanja ove knjige, naime, nije moguće ne postaviti niz važnih pitanja i suočiti se s našim predodžbama i našim predrasudama o tome hrvatskom naraštaju i o njegovoj tadašnjoj, ratnoj državi.

U svibnju 1945. Dragutin je Gjurić, ostavivši suprugu i sina jedinca, kanio krenuti u povlačenje, ali se u posljednji trenutak predomislio. Kako 7. svibnja 1945. piše u kratkom pismu supruzi: «*Ostao sam u Zagrebu, nisam imao snage otiti iz domovine, pa što Bog da.*» U idućim redcima dodaje kako znade da nikomu nije učinio nikakva zla, ali ipak sa zebnjom napominje kako noćas ili sutra jugoslavenska vojska ulazi u grad. Sluteći zlo i otvoreno priznajući vlastitu slabost, pismo potpisuje s «*Vaš nesretni Drago*». I doista, zle su se slutnje obistinile: nakon svega nekoliko dana, kad je možda već pomislio da ga je ubilački žrvan mimošao, na Jelačićevu je trgu 15. svibnja na-

basao na poznanika iz Gradiške, visokoga partizanskog dužnosnika koji i u ovoj knjizi ostaje neimenovan, pošteđen zasluzene stigme (iako bi se možda moglo zaključiti, da je posrijedi **Josip Krajačić Prika**, komesar 12. slavonske divizije Jugoslavenske armije). Ovaj ga odmah poziva i vodi u Petrinjsku, da «*regulira svoj status*». Tamo je Gjurić uhićen. U srpnju 1945. osuđen je na smrt, nemajući pravo na obranu, na odvjetnika niti na priziv. Odanost ideji neovisne Hrvatske, pripadnost ustaškom pokretu i sudjelovanje u pravosudnom aparatu NDH pokazali su se grijehom koji zavrjeđuje smrtnu kaznu. Uzaludne su bile molbe i predstavke Požežana, mahom Srba, komunista i partizana: zadnja poruka koja je od Gjurića došla obitelji, glasila je: «*Prozvan na streljanje 30. X. 45. Bog Vas čuva. Drago*». Smaknut je vjerojatno idućeg jutra negdje u zagrebačkoj okolici. Ni za njegov grob se nikad nije doznalo.

Desetci su i desetci tisuća Hrvata stradali u to doba na isti ili sličan način, po kratkom postupku i bez milosti, tipično za jugoslavenski komunistički režim u tzv. Federalnoj Hrvatskoj. A ipak, Gjurićeva sudbina, i način na koji ju je opisao i za javnost priredio njegov sin Tomislav, zaslužuju posebnu pozornost.

Zašto je tako?

Čini mi se, naime, da se je teško oteti dojmu, kako se ključni doprinos priređivača – koji je i sâm bio protivnikom i žrtvom komunističkog režima – sastoji ne toliko u razotkrivanju zločinačke naravi jugoslavenskoga komunističkog sustava, koji mu je ubio nedužna oca i majku mu učinio udovicom, a njega nepočudnom srotom (i u ranoj mladosti političkim osuđenikom), koliko u obračunu s ustaštvom i u osudi ustaškog režima, kojemu je njegov otac pripadao. Ne znači to, da priređivač ne osuđuje komunistički totalitarizam, naprotiv. No, osuda je komunizma, makar i bila *načelna i apsolutna*, ostala posve uopćena, dok je obračun s ustaškom vladavinom začinjen nizom autobiografskih pojedinosti. Budući da su opisi pojedinačnih sudbina uvijek dojmljiviji od općenitih naznaka o usudu bezimenih skupina, to je negativna slika ustaškog režima reljefnija i pamtljivija.

Pogledaju li se činjenice, postaje bjelodano da je iz perspektive priređivača takav pristup jasno motiviran. Je li i u kojoj je mjeri opravdan, vrijedi vidjeti (ne samo radi sudbine pojedinca, Dragutina Gjurića, nego zbog egzemplarne složenosti i paradigmatske važnosti njegova «slučaja»).

Naime, majka Dragutina Gjurića bila je židovskog podrijetla. Gjurića, kao i tolike druge hrvatske Židove koji su desetljećima simpatizirali s političkom misli i borbom **dr. Ante Starčevića** i nasljednika mu **dr. Josipa Franka**, to nije priječilo da stasa u borbenoga hrvatskog nacionalista, koji će se u svojim tekstovima hrabro obračunavati ne samo s jugoslavenskim unutarizmom i velikosrpstvom, nego i sa sporazumaškim «seljakovanjem» i uskogrudnom, strančarskom «seljačkom ideologijom» **Mačekove** Hrvatske seljačke stranke. Majčino židovstvo nije, dakle, bilo nikakva zapreka za istaknuto Gjurićovo sudjelovanje u onome dijelu političkog spektra, koji je – i onda kad su pristaše o njemu znale malo ili ništa – personificirao tadašnji emigrant i utemeljitelj ustaškog pokreta, **dr. Ante Pavelić**.

Nije to bilo radi toga što tada u Hrvatskoj, kako se i danas iz hrvatskih nacionalističkih redova znade čuti, «*nije bilo fašizma ni nacionalsocijalizma*».

Te su dvije totalitarne ideologije, suprotstavljene demokraciji i oprečne komunizmu, u to doba tako snažno polarizirale europsku javnost, da je posve nemoguće i nelogičan zaključak, da su u cijelosti zabišle Hrvatsku. Naprotiv, i one su, baš kao i komunizam, i u Hrvatskoj imale svojih pristaša. Bilo je u Hrvatskoj (i uoči rata, i tijekom njega) pojedinaca i skupina, koje su simpatizirale s njima, više s njemačkim nacionalsocijalizmom, negoli s talijanskim fašizmom, budući da je potonji uključivao imperialističke aspiracije na hrvatsku jadransku obalu. Bilo je tih pojedinaca i skupina i u HSS-u i u redovima nationalističkog pokreta. No, kako je Hrvate tada zaokupljala u prvom redu težnja da se oslobole ropstva i uspostave vlastitu državu, a ne težnja da postoji državu (pre)urede u skladu s kojekavim ideoškim postavkama, ti su pojedinci i skupine trajno ostali na margini, ne uspevši nikad nametnuti svoje poglede i

volju pretežnim, središnjim dijelovima tih političkih pokreta.

Do koje je mjere težnja za uspostavom vlastite države prožela široke narodne slojeve, izvrsno pokazuje najnovija, netom objavljena studija **dr. Zdravka Dizdara** o bjelovarskom ustanku 7.-10. travnja 1941. Spontanoj pobuni hrvatskih vojnika u jugoslavenskoj vojsci masovno se pridružilo mjesno pučanstvo, pa je za dan-dva broj sudionika ustanka narastao na deset do dvadeset tisuća. (I njih je dakle, uzgred budi kazano, aktualni predsjednik Republike **Stipe Mesić**, u nedavnom napadaju za nj poslovične političke mudrosti i historiografske prosvijećenosti, svjesno nazvao spodobama, izdajicama, stranim plaćenicima i zločincima!) A kad je taj ustank i proglašenje neovisne Hrvatske pokušao najprije apelima, a onda i oružjem sprječiti i ugušiti sâm Vladko Maček, podpredsjednik jugoslavenske vlade, pozivajući se na to da je on «vođa hrvatskog naroda» i da ima legitimitet s prosinačkim izbora 1938., hrvatski su mu vojnici i seljaci iz bjelovarske okolice okrenuli leđa, odlučno i složno kao jedan. Time su pokazali kako se zapravo tumači izborni legitimitet; pokazali su mu posve jasno i nedvoumno, da su u prosincu 1938. glasovali za Hrvatsku, a ne za pojedinca, «vođu», stranku i ideologiju.

U takvim je prilikama, dakle, i u ustaškom pokretu od samih početaka prevladala državotvorna misao, koja je zabacivala raspravu o svim ideo-loškim prijeporima. Trajna, središnja i zapravo jedina važna tema kako programskih i propagandnih spisa, tako i ustaškoga političkog djelovanja jest hrvatska državna neovisnost, a ne raspre o ideo-loškim maglama: i onda je i sada, naime, bilo nemoguće i proturječno, pozivati se na Starčevićevu baštinu i istodobno kao posebno važne isticati rasne, staleške ili vjerske razlike. Slijedom toga je i za Gju-

rićevo političko opredjeljenje bilo posve irelevantno, da su sudbinu sličnu njegovo imali sâm Pavelić, budući ministar **Zanić**, Ivan Oršanić i drugi.

No, okolnosti u kojima je hrvatska država uspostavljena 1941. (i u kojima je jedino mogla biti uspostavljena, jer je protivni vojnopolitički i ideološki tabor bezuvjetno zagovarao Jugoslaviju, pa ma-

ključivalo iz određenih područja društvenog života. Iako su, kako se danas može sa sigurnošću kazati, oni doneseni pod presudnim pritiskom nacionalsocijalističke Njemačke i u sklopu pokušaja vlasti NDH da se, približavanjem Njemačkoj, odhrvu talijanskim imperijalističkim presizanjima, posve je jasno da su ti propisi kao cjelina predstavljeni, kako sam zabilježio u knjizi *Hrvatska vanjska politika 1939.-1942.* (Zagreb, 2000.), «pravni okvir za tragičnu sudbinu Židova u NDH».

Ti su propisi i njihova primjena izravno utjecali na život Dragutina Gjurića i njegove obitelji. Pišući o sudbini vlastitog oca u posebnu poglavju pod naslovom «Židovski rod», Đurić napominje kako je trinestero njegovih rođaka s majčine strane već krajem 1941. uhićeno zbog svoga židovstva (49.), te su potom izgubili život, iako je samo jedno od njih pripadalo organiziranom komunističkom pokretu, dok su ostali bili lojalni hrvatskoj domovini. U tome je priredivač vrlo vjerojatno u pravu, ali nije u pravu, kad neispravno tvrdi kako su oni «na osnovu (sic!) 'Rasnog zakona' (sic!) uhićeni i strijeljani u ustaškim logorima Jasenovac, Stara Gradiška, Đakovo i Jadovno» (52.).

Naime, već i površnim čitanjem tih propisa (koji nisu bili doneseni u obliku zaka-

na, nego u obliku Poglavnikovih *zakonskih odredbi* i drugih prisilnih propisa nižeg ranga!) lako je ustanoviti, da «rasno zakonodavstvo» nije sadržavalo nikakve norme o uhićenju, odvođenju u sabirne logore ili o strijeljanju. Primjerice, *Zakonska odredba o rasnoj pripadnosti* (Narodne novine, br. 16 od 30. travnja 1941.) propisivala je tko je arijskog podrijetla, tko se ima smatrati Ciganinom, a tko Židovom, pri čemu je u toč. 6. predviđala mogućnost da se i «nearijcima» dodijele

Plakat Gjurićeva predavanja 1940.

kar njome vladala brutalna i krvava diktatura), dovele su položaj hrvatskih Židova u prvi plan.

Iako ne postoji nešto što se zvalo «*Rasnizakon*», kako to pogrešno tvrdi priredivač (na str. 52.), u proljeće i ljeto 1941. u Hrvatskoj je donesen veliki broj protužidovskih propisa. Nekima od njih udaralo se na gospodarski položaj Židova koji su, prema istraživanjima **Holma Sundhausa-sena**, držali oko 75 posto kapitala u Kraljevini Jugoslaviji, drugima ih se is-

sva državljanska prava, dakle, ono što se kolokvijalno nazivalo «počasnim arijstvom». *Zakonska odredba o zaštiti ariske krvi i časti hrvatskog naroda*, objavljena na istome mjestu, zadirala je u statutne odnose i u bračno pravo, te je nearijcima i državnim pripadnicima (koje se razlikovalo od državljan!) zabranjivala isticanje hrvatskog znakovlja i zastava. *Zakonska odredba o zaštiti narodne i ariske kulture hrvatskog naroda* (Narodne novine, br. 43 od 4. lipnja 1941.) zabranjivala je Židovima sudjelovanje u organizacijama i udrugama društvenoga, omladinskog, sportskog i kulturnog života.

Baš ni u jednom od tih propisa ne regulira se niti se spominje ni uhićenje, ni odvođenje u sabirne logore, ni suđenje, pa ni smaknuće.

Hrvatski su Židovi privođeni, odvođeni u sabirne logore, pa i suđeni na smrt na temelju općih propisa o postupanju s nepočudnim osobama ili prijestupnicima (dakle, propisa koji su se jednako odnosili na Židove i na nežidove!) ili, još gore, nerijetko i bez neposrednog osloanca na ikakve propise, prekoračenjem ovlasti od strane državnih tijela ili protupravnim postupanjem pojedinaca i skupina, pod izravnim ili neizravnim njemačkim pritiskom odnosno u antijudaističkoj klimi stvorenoj propagandnim pamfletima, koja se jednim dijelom naslanjala i na tradicionalne antijudaističke motive i predrasude, koje su dijelili svi europski narodi.

Nema, dakle, i ne može biti spora o nekoliko ključnih činjenica skopčanih s ovim problemom. Prvo, bez obzira na njemački pritisak i tadašnje političke okolnosti, nema nikakve dvojbe da su hrvatske vlasti donijele propise i poduzimale mjere, kojima su Židovi i Cigani pretvoreni u građane drugog reda. Drugo, nema nikakve dvojbe, da su ti propisi i te mjere duboko kršili i tadašnje, a kamoli sadašnje standarde individualnih i kolektivnih ljudskih prava. Treće, nema nikakve dvojbe, da su ti propisi i te mjere stvarali stanje pravne i osobne nesigurnosti, pa su bili u teškom neskladu s etičkim naukom «priznatih vjeroispovijedi», dakle, kako etičkim naukom zapadnoga kršćanstva tako i onim islamskim. Četvrto, nema nikakve dvojbe da je veliki

broj Židova u hrvatskim zemljama ubijen ili nestao, a da je većina tih ljudi stradala bez vlastite krivice, samo zbog činjenice da su bili Židovi. I peto, nema nikakve dvojbe, da ta sudbina hrvatskih Židova teško optereće i tadašnji i kasniji hrvatski politički i društveni život, koliko zbog obespravljanja i stradanja nedužnih ljudi, toliko i zbog tužne činjenice, da u širokim dijelovima tadašnje hrvatske javnosti zbog stradanja Židova nije bilo negodovanja, bar ne previše glasnoga.

Suočavanje s time naša je neminovna obveza. No, ona nas istodobno ne smije priječiti, da težimo objektivnom i znanstvenom utvrđivanju svih, a ne samo nekih razloga tih događanja, njihovih povijavnih oblika i njihovih posljedica. (O nekim je mogućim psihološkim i političkim uzrocima spomenute šutnje hrvatske javnosti, kao i o još uvijek neverificiranim brojevima stradalih, u svome podlistku o nadbiskupu **Stepincu**, objavljenom u *Političkom zatvoreniku*, a sad već tiskanom u obliku knjige, nedavno pisao **Ivan Gabelica**.)

Pritom valja imati na umu onu poznatu, da predrasude nisu ništa manji neprijatelj istine od otvorene laži. A jedna od predrasude jest i ta, da je «rasno zakonodavstvo» samo po sebi uzrok i razlog tragične sudbine Židova u NDH.

Kako ne podleći predrasudama?

Priređivač ove knjige, T. Đurić, u nju uvršćuje ne samo tekst, nego i faksimil svoga polemičkog pisma zagrebačkom *Vjesniku*, objavljenog 5. ožujka 1998. pod naslovom «*U Nezavisnoj Državi Hrvatskoj 'rasni zakoni' provođeni su dosljedno, a 'ne na papiru'*». Ostavljajući naslov istim, pisac potvrđuje da je uredništvo *Vjesnika* poštivalo njegovu volju, odnosno da je upravo on tako naslovio svoj članak. Uvršćujući taj tekst skoro deset godina kasnije u svoju knjigu, pisac pokazuje koliko mu je važan i koliko ga istinitim drži. No, moglo bi se reći, da ni u toj ocjeni nije bio dovoljno oprezan. Bilo bi suvišno opet cijepilačiti podsjećanjem da rasno zakonodavstvo u legislativnome i u nomotehničkom smislu nije bilo uobličeno ni u kakvim zakonima (ponajmanje u jednome «*Rasnom zaku-*

nu», kao što pisac krivo misli). Ali, teško je ne primjetiti, da T. Đurić – kad tvrdi kako je rasno zakonodavstvo primjenjivano bez iznimki – previđa da ima veliki broj dokaza da nije tako. A nešto o tome govori i sudbina njegova oca. Iako je majka Dragutina Gjurića bila, kako rekoso, Židovka, Gjurić je u doba NDH bio predsjednik Kotarskog suda u Požegi. Kad su partizani zauzeli Požegu, za njega se našlo mesta sudca u Novoj Gradiški, odakle se pred kraj 1944. povukao pred partizanima i bio namješten na Kotarskome sudu u Zagrebu. Budući da je od 1941. do 1944. bio logornikom Ustaške mladeži u Požegi, može se mirne duše kazati, da je i u ustaškome pokretu (shvaćenome u stranačkom smislu), bio prilično visoko pozicioniran. Usprkos tomu, što mu je majka bila Židovka (pa i usprkos tomu, da su brojni njegovi rođaci s majčine strane stradali!).

A nije to jedina priređivačeva preuranjena ocjena, da ne kažemo predrasuda.

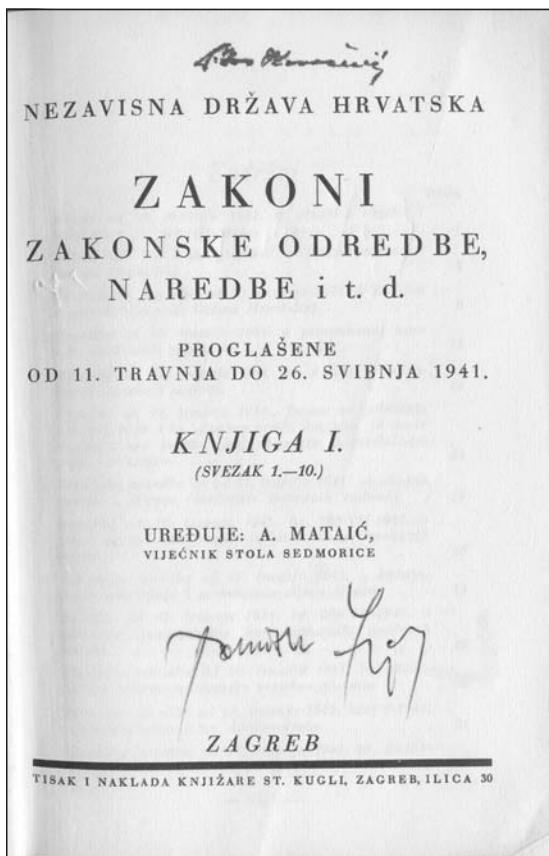
Priopovijeda on u knjizi, kako mu se otac nakon proglašenja hrvatske države, za koju se borio čitavu svoju mladost, zapravo htio ubiti (12., 39.-40.). Kao svjedoka poziva svoga krsnog i očeva vjenčanoga kuma, **Franju Dujmoviću** (1904.-2000.), istaknutoga predratnog nacionalista i utjecajnog novinara u doba NDH. Naime, Dujmović je u svojoj knjizi «*Hrvatska na putu oslobođenja*» (Rim – Chicago, 1976., 114.) objavio, da po nizu važnih i karakterističnih pojedinosti pamti kako je sredinom travnja 1941. u Zagrebu susreo Gjurića, i da mu je ovaj tada izjavio kako razmišlja o samoubojstvu zbog progona Židova. Ničim ga ne dovodeći u pitanje, Đurić pokazuje da to svjedočenje smatra pouzdanim od Evandželja. A važnost tog svjedočenja potencijalno je iznimno velika.

Jer doista, teško je zamisliti težu optužbu ustaškog režima od izjave jednoga vatrenoga hrvatskog rodoljuba i neprijepornoga zagovornika hrvatske državne neovisnosti, da razmišlja o samoubojstvu već u prvim danima nakon stvaranja države. Radi toga to svjedočenje treba *izbliza pogledati*.

Može se bez ikakva oklijevanja prepostaviti, da su protužidovski propisi u duši mladoga hrvatskog rodoljuba Gjuri-

ća, čiji lik na koricama knjige odaje profinjena i tankočutna intelektualca, izazvali snažan potres i negativnu reakciju. No ipak, može li se to Dujmovićevu svjedočenje uzeti «pod gotov groš», kako je to požurio učiniti T. Đurić? Dujmović je, naime, jedini svjedok tako teške Gjurićeve duševne borbe. Sin mu se Tomislav ne poziva čak ni na majku, koja je sve te nevolje nadživjela, pa je mogla posvjedočiti i o toj mori svoga po-kojnog supruga, ako je on kroz nju prolazio. A kako se njezina potvrda te more nigdje ne spominje, očito je, da ona o tome ništa nije ni rekla ni znala. Dujmović je, dakle, *testis unus*. Za takvoga se svjedoka u antičko doba, ne bez razloga, znalo kazati da je i – *testis nullus*. Dujmović je, pored toga, imao i svojih računa, radi kojih se mogao htjeti distancirati od onih tužnih i mračnih ratnih stranica. Memoarsko štivo ni inače nije osobito pouzdano vrelo, pa ni uspomene bivših ustaških dužnosnika počesto nisu iznimka od tog pravila. No, ako bismo Dujmovićevu svjedočenje za prvu ruku i prihvatali kao pouzdanije od Evanđelja, kao što to čini T. Đurić, onda moramo imati na umu, da je - prema njemu - do tog susreta dvojice kumova i prijatelja, prigodom kojega je Gjurić govorio o samoubojstvu, došlo sredinom travnja 1941. Tada postaje jasno, da je «smrtni grijeh» toga Đurićeva evanđelja činjenica, da u to doba, sredinom travnja, još nitko nije znao hoće li «rasnoga zakonodavstva» biti ni kako će ono izgledati. Nije se zapravo znalo ni kakva je stvarno sudbina Židova u Trećem Reichu, a još se manje znalo, kakva će sudbina zadesiti hrvatske Židove.

Nije, dakle, bilo nikakva stvarnog razloga da Gjurić sredinom travnja 1941. posmišli na tako drastičan odgovor na (buduću) društvenu nepravdu. A povrh toga, krajnje je neobično, da se ni Dujmoviću ni Đuriću nije učinilo potrebnim postaviti pitanje: ako je D. Gjurić bio toliko ogorčen politikom novoga hrvatskog režima, zašto se nije odlučio na ostavku i pasivizaciju, dakle, na povlačenje iz društvenoga i političkog života? Zašto nije po-

čeо razmišljati o odlasku u emigraciju ili bar u anektirani dio primorske Hrvatske? Zar nije logičnije, da bi mladi intelektualac i savjestan otac obitelji – kakav je Gjurić nedvoumno bio – puno radije pomišljao na to, negoli na samoubojstvo? Ali ni Dujmović ni Đurić to logično pitanje ne postavljaju.

Ne postavljaju ga radi toga, što odgovor ne pruža sliku kakvu se hoće stvoriti.

Gjurić, naime, ni ne pomišlja na ostavku, ne povlači se iz javnosti, niti se politički pasivizira.

Naprotiv, on postaje logornikom Ustaške mladeži i predsjednikom suda, i onda u toj mračnoj, zločinačkoj Hrvatskoj koja ga tobože nagoni na razmišljanje o samoubojstvu, objavljuje dvije knjige punе ljubavi i zanosa za tu Hrvatsku. Štoviše, ni nakon što je «*krajem 1941.*» došlo do uhićenja trinaest njegovih rođaka s majčine strane, Gjurić ne podnosi ostavku niti se povlači iz javnog života: on je i dalje na visokim upravnim i političkim dužnostima. Čak i onda kad se tim rođacima s majčine strane gubi svaki trag, on nastavlja sudjelovati na izgradnji NDH, koliko mu sposobnosti i snaga dopuštaju.

Dakle, unutarnja logika i kronologija tih događaja sama za sebe govori, koliko je pouzdano Dujmovićevu svjedočenje.

Budući da Gjurićev sin T. Đurić u pristupnoj napomeni spominje da su ga u radu na njoj često oblike suze i shrvalo ganuće, jasno je da on kao priredivač ove knjige nije mogao biti nepristran. Radi toga njega ne treba prestrogo suditi. Ali iz ovoga njegova postupka valja izvući pouku: onaj tko hoće zauzeti konačan moralni i politički stav o jednome dobu i o jednom političkom pokretu, mora biti kadar postaviti bar ona pitanja koja nameće elementarna logika.

Umjesto toga, priredivač ide korak dalje. Kad piše o očevu «*židovskom rodu*», on opisuje kako je u srpnju 1941. došlo do predaje stijega udruge *Hrvatski junak* i pristupa te udruge u Ustašku mladež. Usporedno s tim, T. Đurić donosi faksimil nekoga novinskog članka iz nepoznatih novina, s naslovom «*Novosti iz Požege*». Na tome je članku anonimna ruka dvaput spomenuto ime «Gjurić» precrtala i umjesto toga nespretno naškrabala «*Židov*», domećući još i redke: «*Dole Židovi*» i «*Krv se ne krsti*» (51.).

Rukopis pisca tog pamfleta ne odaje osobitu pismenost, a on sâm je ostao zauvijek anoniman. Unatoč tomu, Đurić bez ikakva krvzmanja zaključuje kako je to odvratno i uvredljivo pismo - djelo «*anonimne ustaške osobe*» (50.).

Upravo tako, bez kondicionala i ograde!

Doista, može to biti djelo «*anonimne ustaške osobe*». Ta se mogućnost niti može, niti smije isključiti. Ali, i studente logike i kriminaliste bi, bez ikakve sumnje, živo zanimalo: ako je pismo anonimno, kako bilo tko (pa bio to i T. Đurić!) može sa sigurnošću znati, tko ga je i iz kojega društvenoga kruga napisao?

Pitali bi se, naime, ti studenti (ili bi bar dopustili mogućnost!), nije li Gjurića možda htio uvrijediti i uz nemiriti netko koga uopće nisu vodili nikakvi «rasni» ni politički motivi? Mogao je to, recimo, biti netko tko je bio nezadovoljan kojom od-

lukom koju je donio D. Gjurić, sudac Kotarskoga suda (kao što je bar jedna stranka u svakom postupku redovito nezadovoljna sudcem). Mogao je pisac te odvratne i uvredljive bilješke biti i koji provokator, zar ne? Mogao je taj provokator, ako se baš hoće, biti i «*anonimna partizanska osoba*». Gjurića su, naime, višekratno pozivali u partizane, ali se on na te pozive oglušivao (17.). A ako su partizani, kao što je poznato, svojim akcijama svjesno provocirali državnu represiju kako bi potakli ljudi da bježe u šumu (pa je *antifašistički drug Kardelj* 2. kolovoza 1941. predlagao partijskomu i partizanskom vodstvu, da se u tu svrhu masovno ubijaju ljudi, pale mirna sela i inspiriraju napadaji na Hrvate, Mačkove pristaše, navodeći: «...*Kod nekih drugova postoji bojazan od represalija (ne u rukovodstvu), od uništavanja sela i ljudi itd. Baš taj strah najviše koči odlučnije pristupanje mobilizaciji hrv. sela. A ja držim da će baš represalije prebaciti hrv. selo na stranu srpskog sela. Teror će bezuslovno dovesti do oružane akcije. - U tom duhu smo i donijeli sada naše konkretne zaključke... Treba izazvati njihovu akciju. Teror protiv mačkova [aca] podići će čitavu Hrvatsku...*»), kojom je logikom moguće unaprijed i apsolutno isključiti mogućnost, da poruku Gjuriću ipak nije napisala i poslala «*anonimna ustaška osoba*», nego netko, tko ga je želio navesti da u strahu pobegne u šumu?

Nevjerojatno je, da nijednu od tih mogućnosti Đurić u svojoj knjizi ni ne dopušta! Zbog čega? Očito je, naime, da jedina tobožnja potkrjepa toj njegovoj predrasudi jest njegovo sjećanje, da mu se otac jednom u šetnji potužio kako se boji da ga ne ubiju – ustaše (49.-50.).

Nema razloga piscu ne vjerovati na riječ i sumnjati, da je to svjedočanstvo autentično, i da se njegov otac nekih ustaša bojao. Ne znamo, je li ih se bojao radi toga što su sudjelovali u bezakonju i u nasilju, ili možda i zbog nekih drugih razloga. Možda, recimo, radi toga što su ti ustaše popriješko gledali na činjenicu da je D. Gjurić kao sudac študio i time objektivno potpomagao srpske pobunjenike i komuniste, koji su se četiri godine kasnije, u ljeto 1945., u velikoj mjeri odazvali pozici-

vu da mu svjedoče u prilog i (uzalud, nažalost) traže milost za nj.

Ne znamo, dakle, jesu li ustaše kojih se Gjurić možda bojao obični rabijatni razbojnici, ili možda tek ljudi koji su – s potpunim nepravom – mislili da je njima dano pravo određivati što je dobro za narod i za državu.

Jer, treba se sjetiti da postoji mogućnost kako su upravo tako možda mislili oni koji su 1991. ubili **Antu Paradžika** ili oni koji su u ljeto 1992. isplanirali i izvršili smaknuće **Blaža Kraljevića** s brojnom pratnjom. I oni su možda mislili, da postupaju «u nacionalnom interesu». No, bez obzira na to što su razmjeri stradanja nedužnih ljudi u devedesetima, srećom, neusporedivo manji, treba se pitati, određuje li današnju Hrvatsku smrt Ante Paradžika i Blaža Kraljevića, možda «slučaj selotejp», Pakračka Poljana i Gospić, ili možda i nešto drugo?

Jednako tako, što je ono što daje cjelovitu i konačnu sliku ustaškog pokreta i države kojoj je on bio na čelu: taj ustaša ili te ustaše kojih se D. Gjurić bojao, ili onaj ustaša i one ustaše, koji su toga istoga «Židova» Gjurića, u jednome strogo centraliziranome i hijerarhiziranom, autorativnom poredku i usred krvavoga rata postavili na mjesto ustaškog logornika i predsjednika suda? A znalo se, ako ništa drugo, da je s tog mesta Gjurić mogao pomagati ugroženima, između ostalog i tako, da im predlaže osobe odvjetnika, branitelja pred ustaškim prijekim sudovima (41.), dok on sâm – kako spomenu njegov sin i priređivač ove knjige – pred jugoslavenskim komunističkim sudom, i to pred redovitim mirnodopskim sudom, prava na branitelja nije imao. (Neka, dakle, bude zabilježena i ta razlika u sudjenju i u sudovanju.)

Tko i što, dakle, daje cjelovitu sliku tog vremena i njegovih aktera? I život i povijest su, očito, puno složeniji od naših predrasuda.

Jer, nepristran bi promatrač bio svjestan, da u tu istu sliku koju nudi jedan unakaženi novinski članak s viješću iz Požege i fragment Đurićevih uspomena, treba ukomponirati, recimo, i svjedočenje **Jovana Raškovića**, izrečeno u razgovoru za *Start* od 28. travnja 1990. Iako je u to

vrijeme raspirivao velikosrpsku hajku protiv Hrvata, bio je Rašković dovoljno pošten da prizna kako se njegov otac, predratni kninski odvjetnik, koji je nakon proglašenja NDH pobjegao najprije u Kistanje, a onda u *talijanski* Zadar, više bojao «*svojih Srba nego nekog ustaše koji bi došao da ga sredi*», dodajući da je taj njegov otac, taj bjegunac, politički emigrant i otvoreni protivnik hrvatske državnosti, godinu i pol kasnije, 1943., prihvatio poziv hrvatskih vlasti i postao, ni manje ni više nego – «*predsjednikom jednog paveličevskog suda*» u Drnišu.

Otkud i kako sad to? Đurić misli kako je Gjurić spasilo to, što ga je štitio «*Paveličev ministar Žanić*», njegov *duhovni otac* i nesuđeni punac (54.-55.). Ne objašnjava pritom, ima li kontradikcije u tvrdnji, da je Gjurić zbog «*rasnog zakonodavstva*» htio izvršiti samoubojstvo, a ipak **dr. Milovana Žanića**, inače supotpisnika niza ključnih odredaba iz kompleksa toga zakonodavstva, i on i njegov sin Tomislav i dalje smatraju Gjurićevim «*duhovnim ocem*». (Ili se tom *samorazumljivom nelogičnošću* sugeriraju zanimljivi zaključci, zaključci koje bi bilo *politički nekorektno* izreći?) Još manje Đurić objašnjava to, kako je Žanić mogao Gjurića štititi nakon studenoga 1943., kad je i sâm napustio državnu službu i svaku političku udjelbu, stupivši u svojevrsnu oporbu prema Paveliću. Jer, Gjurić ostaje visoko pozicioniran i dugo nakon Žanića, do zadnjeg dana NDH. Tko ga je tada štitio? A *čika Jova Rašković* se, kako vidjemos, u opisu očeve sudačke karijere u tadašnjoj hrvatskoj državi nije pozivao na zaštitu nikakvog Žanića. Izgleda, da mu nije ni trebala.

Napokon valja dometnuti, budući da se taj protužidovski pamflet u obliku novinskog izresa posланog na Gjurićevu adresu, u knjizi spominje u kontekstu utrnuća udruge *Hrvatski junak*, mogao bi neuputen i površan čitatelj – možda i protiv Đurićeve volje – pomisliti kako je to u nekakvoj uzročno-posljedičnoj svezi s Gjurićevim podrijetлом. A i to bi bilo krivo.

Naime, dijelom zbog vanjskopolitičkih, a dijelom zbog unutarnjopolitičkih razloga, Pavelić je u drugoj polovici lipnja 1941. objavio *Odredbu o političkim druš-*

tvima koja rade na istim ciljevima kao i Hrvatski Ustaški Pokret. Tom su odredbom raspuštene političke stranke i njihove organizacije, kao i druge organizacije i udruge, odnosno naloženo im je "unići u Ustaški pokret, a njihovo članstvo ima se svrстатi u Ustašku organizaciju". Izuzetak je napravljen jedino kod Hrvatskoga radničkog saveza, koji je nastavio djelovati. Na prvi se pogled čini kako je ova odredba logična i neminovna posljedica prestrojavanja Ustaškog pokreta odnosno «fašizacije NDH», kako se vrlo nespretno i vrlo netočno izrazio T. Đurić (19.).

No, i za njezino se razumijevanje i tumačenje hoće poznavati prilike u kojima je donesena.

Naime, u razgovoru s Pavelićem, njemački se ministar vanjskih poslova **Joachim von Ribbentrop** 6. lipnja 1941. vrlo znatno raspitivao o unutarnjem uređenju hrvatske države. Svjestan da Ribbentropa to ne zanima iz politoloških pobuda niti radi opće naobrazbe, nego radi nekih drugih, puno prozaičnijih i puno važnijih razloga, Pavelić je tada najavio raspuštanje svih političkih stranaka, osim Ustaškog pokreta. Zanimljivo je, da je ta odredba službeno daturana u Glavnome ustaškom stanu 9. lipnja, dok je, protivno tadašnjim običajima i praksi, objavljena nakon više od dva tjedna, tek dva dana po njemačkom napadu na SSSR, u *Hrvatskome narodu*, god. 3./1941., br. 130 od 24. lipnja 1941.

Je li ona donesena doista 9. lipnja ili kasnije, i jesu li njemački napadaj na SSSR i njezino objavljivanje u uzročno-posljedičnoj svezi, još nije moguće sa sigurnošću reći. A trebat će ustanoviti i to, je li na donošenje ove odredbe kakva utjecaja imala činjenica da je u svibnju i lipnju 1941., uz obilnu pomoć njemačkih vojnih i obavještajnih tijela, intenzivirano djelovanja **Govedićeve Hrvatske nacional-socijalističke stranke**, koja se **Hitlerovu** Berlinu nudila kao neusporedivo lojalniji saveznik od ustaštva, i kojoj je daljnje djelovanje *onemogućeno* upravo na temelju ove odredbe.

O svemu tome znademo malo ili ništa, ali ipak, i ove dvojbe, ovdje tek ovlaš načene, pokazuju kako se hoće truda da se i u manje ideologiziranoj historiografiji od hrvatske razazna, koja je prava svrha i

Zlokobna poruka na novinskom izresku

pozadina naizgled jednostavnih događaja. No, ako ocjene predsjednika Mesića i sadašnja ustavna preambula zadovoljavaju sve naše intelektualne i ljudske želje i prohtjeve, onda nas ništa više ne treba zanimati, jer onda – znademo sve...

Rimski ugovori: žrtva dijela za cjinu

Na nekoliko mjesta Đurić vrlo autorativno govori o očevim političkim pogledima. On, primjerice, tvrdi da je njegov otac Rimske ugovore iz svibnja 1941. smatrao «*dodjeljivanjem hrvatskih zemalja Italiji*» (107.), što je za ozbiljna čovjeka inače neshvatljivo i historiografski potpuno neobranjivo. Budući da kao trogodišnji, a bogme ni kao sedmogodišnji ili osmogodišnji dječačić, s ocem, zbog razumljivih razloga, nije mogao voditi nikakve političke rasprave, o njegovu stajalištu prema Rimskim ugovorima Đurić može zaklju-

pred vratima muzeja iskazana je zastava posljednja bočast, pri čemu je stjegovoda g. Ž. [illegible] još jednom pozvao omladinu, da bude uvijek spremna za Boga i Hrvatsku. Tom prilikom priredene su odusevljene invocije Poglavniku dru Anti Paveliću. Zastavu je preuzeo u muzeju kustos g. Ladislav Beršek, koji je tom prilikom istaknuo velike zasluge stjegoga Ibrašimović pod. vodstvom agilnog stjegovode g. G. [illegible]. Zastava je postavljena među zastave bivšeg hrvatskog sokola. Ovoj svečanosti prisustvovao je velik broj građana.

Za vijećnike sudbenog stola u Požegi imenovani su dr. Iva Novosel, predstojnik kotarskog suda u Požegi; dr. Milan Dvoržak, predstojnik kotarskog suda u Samoboru; dr. Zvonimir Milčetić, predstojnik kotarskog suda u Varaždinu i dr. Ivan Jelavić, predstojnik kotarskog suda u Brodu na Savi. Predstojnikom kotarskog suda u Požegi imenovan je Feliks Veselovski, dosadanji sudac istoga suda.

Jučer je HPD »Vijenac« priredio vrtni koncert na »Gradanskoj streliči«. Koncert je otvoren ustaškom imnom. Na rasporedu su bila brojni djela hrvatskih skladatelja. Koncert je bio vrlo dobro posjećen.

čivati samo posredno. U Gjurićevim tekstovima o tome nema niti slova, pa se mora prepostaviti, da Đurić izriče zapravo svoje stajalište, vjerujući da su ti ugovori i njegova oca, kao i svakoga hrvatskog rodoljuba, teško pogodili. Ta je prepostavka o širokom nezadovoljstvu posve osnovana: i sâm je državni poglavari javno i otvoreno, na Markovu trgu, već 21. svibnja 1941., te ugovore nazvao žrtvom dijela za cjinu.

No, zašto Đurić pritom zaboravlja, da to nije jedina teritorijalna žrtva koju su Hrvati u XX. stoljeću moralni prinijeti.

Kako bi prva Jugoslavija (Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca) mogla živjeti i okončati dugotrajnu talijansku okupaciju, dr. Ante Trumbić je – u ime i za račun Jugoslavije – potpisao 1920. Rapaljski ugovor, kojim se talijansko vrhovništvo proširilo na Istru, Zadar, Cres, Lastovo i niz

drugih jadranskih otoka, a «Riječka država» je odcijepljena od Hrvatske, kako bi svega nekoliko godina kasnije lakše ušla u sastav Kraljevine Italije. Sve je to bilo u vrijeme, kad je Jugoslavija imala snažne saveznike (Francuska, pa i Velika Britanija), ali ništa nije pomoglo. No, ta žrtva na jugoslavenskom oltaru kao da nije bila «*dodjeljivanje hrvatskih zemalja Italiji?*

Kad je Vladko Maček, potaknut anglofrancuskim pritiskom i težnjom da sačuva Jugoslaviju, u kasno ljetu 1939. potpisao sporazum s **Dragišom Cvetkovićem**, velikim je dijelovima Bosne i Hercegovine, istočnoga Srijema i Boke namijenjen ostanak u tzv. Srpskim zemljama. No, ni ta žrtva na jugoslavenskom oltaru za priređivača ne zaslužuje atribut: «*dodjeljivanje hrvatskih zemalja* Srbiji? (A takva je njegova šutnja tim problematičnija kad imamo na umu, da mu otac piše o rjeci Drini kao o istočnoj granici hrvatstva i buduće hrvatske države!)

Kad je **Josip Broz**, skupa s **Bakarićem**, **Hebrangom** i čitavom svitom tzv. hrvatskih komunista (onih koji se «u rukovodstvu» – kako reče Kardelj u spomenutom pismu – nisu ustezali od primjene masovnog terora nad nedužnim!), obnovio Jugoslaviju i odredio granice federalnih jedinica na način, da je BiH definitivno isječena iz Hrvatske, da je Hrvatska ostala bez istočnoga Srijema i Boke (ali je BiH pritom zadržala pristup Jadranu kod Kleka i Neuma, izgubivši ga u Sutorini!), ni ta žrtva na jugoslavenskome oltaru nije za priređivača spomena vrijedna kao «*dodjeljivanje hrvatskih zemalja* Srbiji? Ni kad je nekoliko godina kasnije nekoliko hrvatskih sela u Istri darovano *bratskoj socijalističkoj Sloveniji*, to nije bilo «*dodjeljivanje hrvatskih zemalja*» našemu zapadnom susjedu? Ni kad je Hrvatska 1990./91. inzistirala na «avnojskim» granicama, također nije «*dodjeljivala hrvatske zemlje*» Srbiji, Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini. A kad je **Tuđman** početkom 1992. pristao na raspoređivanje «plavih kaciga» u «zaštićena područja» (UNPA), izlučujući tako iz hrvatskoga pravnopolitičkog sustava nemali dio Hrvatske za razdoblje koje je, uostalom, trajalo osjetno dulje od važenja Rimskih ugovora, je li time «*dodijelio*» hrvatske

zemlje Ujedinjenim Narodima, «Republici Srpskoj Krajini», ili je tek teška srca platio cijenu međunarodnog priznanja Republike Hrvatske?

Hrvatski slučaj nije jedini: kad su grof **Cavour** i drugi ideolozi i borci za ujedinjenje Italije svoj životni cilj plaćali teškim gubitkom Savoje i Nizze, nitko ih nije zvao izdajicama. Kad su **Eamon De Valera** i **Michael Collins** odlučivali o sudbini Irske, nisu li stisnuli zube i za slobodu pretežnog dijela svoje domovine žrtvovali njezin sjeverni dio? Kad su u naše dane **Kohl** i **Genscher** kovali planove o ujedinjenju rascijepljene Njemačke, nisu li bili prisiljeni svečano potpisati, da istočnu granicu ujedinjene njemačke države smatraju nepromjenljivom, iako su istočno od nje ostale stotine tisuća kilometara plodne zemlje, Istočne Pruske, koja je stoljećima bila nastanjena Nijemcima i činila u neku ruku srce Njemačkoga carstva? Jesu li svi oni, i stotine drugih, time nešto «*dodijelili*» tuđinu, ili su možda tom i sličnom žrtvom iz tuđinskih pandži istrgnuli bar veći dio svoje domovine?

Samo u slučaju Nezavisne Države Hrvatske postoji to «*dodjeljivanje*» hrvatskih zemalja tuđinu?!?

Takva interpretacija po svojoj dosljednosti zaslužuje pozornost i onih kojima je do logike, i onih kojima je do etike: svaka žrtva u interesu Jugoslavije mora naći opravdanje, a svaka je žrtva u korist Hrvatske izdaja i zločin! Ili, drugim riječima, Pavelić je 1941. morao sa svih par stotina pušaka, i sa svim onim štapovima Mačkovih *zaštitara*, navaliti na Italiju, Njemačku i Japan, oslanjajući se, tradicionalno, na pomoć koju mu jedva čeka pružiti preostala, osakaćena Francuska, **Churchillova** Velika Britanija i **Rooseveltove** Sjedinjene Američke Države, sve zdušni zagovornici osamostaljenja hrvatske države!

O demokraciji i totalitarizmu

Ne manja važna i inspirativna je i Đurićeva ocjena, nabačena naizgled mi mogredce, da je njegov otac, unatoč usataškoj prisezi i svomu logorničkom i suđačkom djelovanju, zapravo bio makar tih protivnik Nezavisne Države Hrvatske

(ili bar njezina režima!), jer je želio da neovisna Hrvatska bude «demokratska» (49.), pa bi njegova demokratska orijentacija («demokracija») bila ne samo razlog što je 1941. razmišljao o samoubojstvu, nego i jedan od razloga njegova stradanja od partizanske ruke (12.).

I to je potrebno razmotriti potanje, jer nas potiče na raspravu o općim pogledima tadašnjih hrvatskih nacionalista.

Budući da, kako rekoso, Dragutin Gjurić svomu sedmogodišnjem sinu nije mogao izlagati tako složene političke i ideološke probleme, o njegovu stajalištu prema demokraciji Đurić može zaključivati samo posredno. No, nijedan od svjedoka na koje se u knjizi poziva, pa tako ni Srbi, Židovi i drugi «*sudionici antifašističkog pokreta i NOB-e*», kako Đurić tepe bar jednomu neodređenom dijelu partizana (5.), koji su svjedočili u prilog njegovu ocu, pokušavajući ga spasiti od partizanskog linča, o Gjurićevu odnosu prema demokraciji ne govore ništa.

Gdje je onda pisac i priređivač našao potvrdu za tu svoju apodiktiku tvrdnju, koja odgovara više današnjemu nego tadašnjem poimanju društvene stvarnosti i koja, zbog svoje *političke korektnosti*, predstavlja nužnu podlogu podjednakoga priređivačeva odmaka od ustaštva i komunizma (ne od partizanstva, kao što ćemo vidjeti!). Možda u očevim tekstovima?

Gjurić je pisao i objavljivao. Dosta, i o raznim temama. No, nije sačuvan nijedan tekst i nijedan redak, u kojem on govori o demokraciji. Nema ni redka, kojim se on ograđuje od ustaštva. Očito je, da se čak ni u svojoj obrani pred «sudom», a ni u svojim robijaškim pismima supruzi i roditeljima, nigdje nije upustio u osudu ustaštva. Takoder, nigdje nije iskazao ni svoju «*demokratsku orientaciju*». A ni izabrani i u knjigu uvršteni fragmenti Gjurićevih članaka i knjiga ne daju potvrdu za sinoljevu tezu, da mu se otac zalagao za «demokratsku Hrvatsku».

Naprotiv, Gjurić posve u duhu svog vremena, govori o potrebi «*vraćanja hrvatske zemlje hrvatskom narodu*» (61.), o «*hrvatskoj narodnoj duši*» (62.), «*hrvatskoj narodnoj snazi i svijesti*» (62.), o «*nutarnjoj snazi hrvatskog naroda*»

(62.), o «*državi kao idealu svakog naroda*» (63.), o «*hrvatskoj svijesti*» (79.), o **Budaku** koji je svojim *Ognjištem* «*zahvatio u srž ovoga procesa stapanja čovjeka i zemlje*» (91.), o «*vjekovnom shvaćanju ognjišta*» (93.), o «*svetosti praga i obitelji*» (93.), o «*upravo mističnome, duhovnom, nevidljivom stoljetnom spoju hrvatskog čovjeka s hrvatskom zemljom*» (96.), o «*veličajnoj misli čistoga hrvatsva*» (96.), o tuđinu koji htjede «*u srdce hrvatskog prostora između Une i Vrbasa zarinuti nož u živo tijelo hrvatsko*» (103.) i tu «*izgristi srž i jezgru narodnu i otrovanati, srušiti deblo hrvatskoga narodnog života, izsisi mu životne sokove, razrovati ga i oboriti za uviek*» (103.), o veličanstvenom osjećaju i činjenici da «*nitko ne zna što znači vidjeti hrvatsku strazu na hrvatskoj granici, tko još nije otišao daleko od domovine*» (109.), o «*dokazu zdravog narodnog organizma*» (114.), o tome da je narod «*veječan samo onda, ako ima toliko životne snage, da se sam u sebi vječno pomlađuje, da živi iz svojih soka-va, vezan sa svojom zemljom*» (114.), o «*rastakanju hrvatske krvi i narodne jezgre*» (117.), o «*narodnoj duši*» (118.) i «*duhu hrvatskog naroda*» (119.), o «*svetosti obiteljskog praga, svetosti doma, radu i samoprijegoru za dobro obitelji*» (126.), o «*odrazu hrvatske narodne duše*» (129.), «*psihi narodnoj*» (129.), «*narodnoj duši hrvatskoj*» (129.), o «*legiji borbene mladeži*» (131.) i slično.

Mogao bi zlobni čitatelj iz te Gjurićeve mladenačke nacionalne patetike i mističnog obraćanja «*hrvatskoj narodnoj duši*» i sraslosti «*hrvatskog čovjeka s hrvatskom zemljom*» prije primijetiti, da njihov pisac pojmovno i ideološki korespondira više s ideologijom krv i tla (*Blut-und-Boden*, kako se to u Njemačkoj govorilo osobito nakon siječnja 1933.), negoli s demokracijom, koja u njegovim tekstovima nije spomenuta ni jednom jedinom riječju!

Tim prije što Gjurić, kako smo vidjeli, jadikuje nad «*rastakanjem hrvatske krvi i narodne jezgre*», pa u svojim člancima bez ikakve samilosti objašnjava da najpoznatiji Budakov roman, u konačnici, pokazuje kako postoji «*pravo ljudskog društva da ukloni iz svoje sredine pojedince koji žele razoriti izgrađena i posvećena njegova dobra*». Što je sve ta sirova i možda osvete žedna «*neimenovana ustaška osobu*», ljeta Gospodnjega 1941., pod dojmom tih zapaljivih riječi i, recimo, pod dojmom slika svećenika nabijenih na ražanj i ispečenih na tihoj vatri, poklane djece i hodočasnika, spaljenih sela i uništenih crkava, mogla učiniti!?

većena njegova dobra» (93.), kako ledena Drina hrli, «*kao da hoće izbrisati krv onu prolivenu što se ovdje proli i još će se proliti po neumoljivim zakonima sudbine*» (98.), kako je «*život naroda u suštini prirodni proces, analogan životnom procesu svih živih bića, i u tom procesu nema nikavih sentimentalnosti. Svatko nastoji ostvariti svoje, ne obazirući se na tuđe, pa jedino narod koji posjeduje dovoljno fizičke i duhovne snage može se uzdržati*» (114., sva isticanja T. J.), a u tom nastojanju «*može se narod s potpunom sigurnošću osloniti samo na sebe samog, svoje težnje ostvariti će samo u onom opsegu koliko si bude mogao sam uzeti. Narod, koji ne će da zna za pravilo, da se narodni zahtijevi (sic!) moraju ostvariti uzimanjem, borborom, a ne primanjem iz milosti od drugoga, takav narod pokazuje posvemašnju životnu nesposobnost i vrijedan je da nestane*» (115., ist. T. J.).

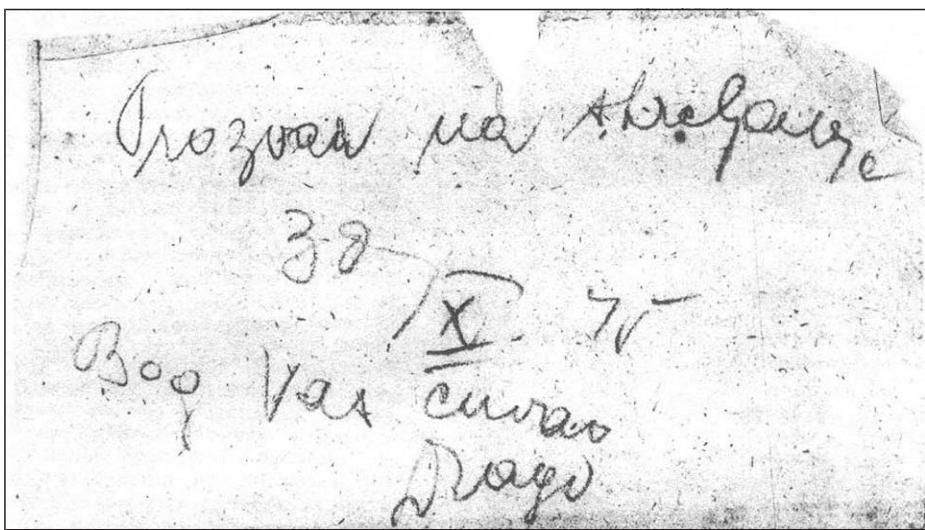
Ti tekstovi prikazuju Gjurića kao snažnog i očito ambicioznoga političkog agitatora, koji se koristi frazama i krilatcama uobičajenima u to doba, a ne – kako bi se to htjelo u današnjemu hagiografskom prikazu – zagovornika neke demokratske Arkadije.

Verba volant... A kad želimo uljepšati vlastitu prošlost i prilagoditi je današnjem trenutku, ne smijemo smetnuti s uma ni to, **kakav je utjecaj na neku «neimenovanu ustašku osobu»** (osobito ako je ta «osoba» bila sirova i neuka, i ako je više od dva desetljeća trpjela jugoslavenske žandarske bićeve, volovske žile i kundake!) moglo imati Gjurićevo stajalište, da u životu naroda «*nema sentimentalnosti*», da će se krv i u budućnosti proljevit «*po neumoljivim zakonima sudbine*», i da u krajnjoj liniji, postoji «*pravo ljudskog društva da ukloni iz svoje sredine pojedince koji žele razoriti izgrađena i posvećena njegova dobra*». Što je sve ta sirova i možda osvete žedna «*neimenovana ustaška osobu*», ljeta Gospodnjega 1941., pod dojmom tih zapaljivih riječi i, recimo, pod dojmom slika svećenika nabijenih na ražanj i ispečenih na tihoj vatri, poklane djece i hodočasnika, spaljenih sela i uništenih crkava, mogla učiniti!?

I dalje, ne valja u suvremenome, politički korektnome demokratskom zanosu smetnuti s uma, da Gjurić i kao školovani pravnik, pače profesionalni sudac, na svome uskostručnom polju, nabacuje ideje koje su priličnije tadašnjim nedemokratskim poredcima, bili oni crvene, crne ili smeđe boje, negoli demokratskomu odgoju. On naime, uočava duboki nesklad «*između pravnog i socijalnog uređenja i narodnog shvaćanja o tom*» odnosno «*sukob pisanog i nepisanog prava*», pa predlaže pravnicima, sociologima i ekonomistima da se time pozabave (130.). Ta ideja nije nova, niti je Gjurićeva, ali je karakteristično da su nju promicali ideolozi i apologeti «mladih dinamičnih režima», koji su se zalagali za uvođenje «narodnih sudova» i suđenje po «narodnom osjećanju pravde». Povijest Sovjetskog Saveza i nacionalsocijalističke Njemačke prepuna je primjera, što u praksi znači takvo «sudovanje» kad njebove instrumente prigrabi jedna politička stranka ili pokret (a i sâm je Gjurić, nažlost, pao žrtvom jednoga takvog «suda»).

Šteta je, što priređivač ove zanimljive fragmente nije uočio, jer da jest, ne bi se upuštao u nepotrebne natege niti bi podlegao predrasudama, koje od savjesna čitača zahtijevaju da ih primijeti.

A kad hoću pokazati s kakvim je predrasudama i propustima T. Đurić priredio knjigu o vlastitom ocu, želim sugerirati kako svi mi lako podlijezemo osjećajima i predrasudama, a ne to, da iz Gjurićevih tekstova proizlazi kako je on simpatizirao fašizam ili nacionalsocijalizam. Ne! Polemizirajući s tzv. seljačkom ideologijom, on iskreno govori o «*ideji slobode i pravde*» koja daje «*posebnu značajku hrvatskoj narodnoj duši*», on ističe da «*hrvatski narod ne želi samo slobodu i pravdu za sebe, nego pravo na slobodu i pravicu priznaje svakome*» (124.) i napominje da je – protivno nekim danas tako rado i tako sustavno prešućivanim tezama iz radićevsko-mačekovskoga ideološkoga klobuka – upravo kršćanstvo ono, koje je «*oplemenilo narodni duh, profinilo osjećaje naroda, udarivši solidne temelje moralnim zasadama i savršenom naukom vjećite istine i dobra, obratilo hrvatski*

Zadnja poruka Dragutina Gjurića 30. listopada 1945.

narod od poganstva i uvelo ga u veliku obitelj Kristove Crkve» (125.).

Krajnje je simptomatično, da ovu Gjurićevu polemičku crtu, njegovu kritiku radičevsko-mačekovskih fantazmagorija o «seljačkoj ideologiji» koja je duboko prožeta nekršćanskim, neopoganskim motivima, Đurić propušta uočiti! Treba željeti, da razlog tomu nije nezgodna okolnost, da danas nije politički korektno podsjećati na takve ideološke tendencije u vodstvu Radićeve stranke (a još manje na neke bizarne i problematične političke korake tog vodstva). Međutim, ta je kritika i te su misli višekratno varirane ne samo u **Lukasovoj** i u lukasovskoj školi mišljenja, nego i u ustaškoj predratnoj i ratnoj publicistici, pa je Gjurić i po tome prije naranjan izdanak toga intelektualnog kruga, negoli njegova negacija.

Nisu, dakle, ni Gjurić ni velika većina tadašnjih hrvatskih nacionalista («ustaša») simpatizirali s totalitarnim ideologijama, nego su i one – u svjetlu tadašnje duboke ideološke polarizacije Europe – i na njegovu intelektualnom habitusu ostavile traga, oblikujući toga hrvatskog intelektualca, kao i dobar dio njegova načinjaka, kao eklektika razapeta između težnje njegova naroda da se oslobodi stega nametnutih poratnim duhovnim i političkim diktatom, agresivnih totalitarnih ideologija s lijeva i s desna, koje su prijetile rastakanjem europske kršćanske baštine te svijesti da se i kao pojedinac i kao pripadnik kolektiva, hrvatskog naroda, nalazi u procjepu između staroga koje

symbolizira ropstvo i novoga, koje možda i nudi oslobođenje, ali ne obećava slobodu. On, dakle, kao i njegovi istomišljenici, priželjuje slobodu, jednakost i pravdu (kao temeljne demokratske vrijednosti, što znači, da samim time, u konačnici, priželjuje i demokraciju), ali je jednako tako svjestan, da vanjske okolnosti i sile jače od naših nerijetko uvjetuju i diktiraju naše postupke.

Upravo radi toga je moguće shvatiti Gjurićevo ponašanje i njegovo duševno stanje u svibnju 1945.

Iza njega je ostalo, navodi T. Đurić, «dvadesetak» kratkih pisama (18.). Ne objašnjavajući razloge svog postupka, Đurić ih objavljuje samo devet, od čega je pet (ili šest, ako se uračuna redak na margini novinskog lista) doneseno i u faksimilu. Preostalih desetak, koji nažalost nisu objavljeni, nesumnjivo bi nam omogućili bolji uvid u zadnji čin Gjurićeve životne drame. No, i malobrojna pisma objavljena u knjizi otkrivaju teške bure u Gjurićevoj duši i njegovo očajničko nastojanje, da spasi goli život. Ta pisma pokazuju da se on ne junači, nego priznaje vlastitu slabost. Njegova potresne riječi upućene supruzi i roditeljima, sile nas promišljati o patnjama stotina tisuća, koje su se našle u njegovu položaju.

U određenoj mjeri, ta pisma pokazuju i kakva su njegova politička stajališta u zadnjim danima života. Različito od njegova sina, koji bez ikakve ironije govori o antifašistima i narodnooslobodilačkoj borbi (5.) te koji piše kako su partizani

Požegu oslobodili (27.), Gjurić ulazak partizanske vojske u Zagreb ne naziva oslobođenjem, nego trenutkom u kojem će biti završeno razdoblje neizvjesnosti. U tim trenutcima on ne govori ni o slomu države, ni o uništenoj i desetkovanoj vojsci, ni o pobijenim civilima, nego o sinu jedincu i o neizvjesnoj sudbini obitelji (19.). O njegovo teškoj demoraliziranosti govore i kratki opisi zatvora i zatvorskih supatnika: on zna da je nedužan i da je lažno optužen (22.). Kad je osuđen na smrt, on sav u očaju piše kako je 1. rujna 1945. predao molbu za pomilovanje. Iz dna duše vapi da mu se pomogne, da se prikupe potpisi potpore što više partizana, komunista i Srba, da se potegnu i moguće židovske veze sve do **Moše Pijade** i **Ivana Ribara** (22.).

Kad su se izjalovili apeli i predstavke Požežana, koji su svjedočili da se je Gjurić ne samo zauzimao za ugrožene, nego je znao i «zabašuriti i tužbu i istragu», pomazući protivnike režima, pa i partizanske ilegalce, očajni Gjurić supruzi i sinu piše oproštajno pismo. Ponavlja da nije zločinac i da mirno umire, ali istodobno žali što je «*izgubio sreću koju nije znao čuvati*» i sinu poručuje, da bude «*obrtnik ili slično i ništa više*» (22.), kao da mu hoće kazati da su društveni angažman i politička borba siguran put u nesreću.

Iako je očito da se nigdje ne obračunava s vlastitim prošlošću, Gjurić je slomljen osobnom i obiteljskom tragedijom. Bi li drugaćijim odnosom i drskijim prijezicom vlastita života sebi podigao *spomenik trajniji od mjedi*, teško je reći. No, nešto mu predbaciti smije samo onaj, tko se je našao u sličnome položaju, pred vješalima ili pred strjeljačkim vodom, dakle, u situaciji u kojoj su samo rijetki kadri hladno pogledati smrti u oči. Zato je njegova tragedija, koja je, za razliku od mnogih drugih, bar dijelom dokumentirana, pravi poticaj za naše razmišljanje o lomovima u ljudskoj duši i o sudbini pojedinca u nacionalnome i svjetskom vrtlogu. Ujedno je ona poticaj za raspravu o našim znanjima, predodžbama i predrasudama o tome teškom i tragičnom dobu. •

POVIJESNO NEZAPAMĆENO!

(N. Piskač – *Haag protiv Hrvatske*, Zagreb, studeni 2007.)

Prva u nizu publicističkih knjiga **Nenad Piskača**, u kojoj se ukazivalo na promašaje novije hrvatske politike, bila je *Poražena Hrvatska* (CC Marketing, Zagreb 2002.). Knjiga je izazvala veliku pozornost na predstavljanju u Zagrebu 29. studenog 2002., no izazvala je i neke prijepore zbog naslova – *Poražena Hrvatska*. Neki tada nisu mogli prihvati takav naslov. Nažalost, politička vjerodostojnost toga šokantnog naslova, iz godine u godinu, sve se više potvrđivala. Piskač je zatim u svome publicističkom opusu objavio knjigu *Između Hrvata i Hrvatske* (SlovoM, Zagreb 2003.), pa dokumentarnu posebnu hit-knjigu *Nebeska Srbija u Hrvatskoj* (Grafički studio, Zaprešić 2005.), koja sadrži cijeli niz originalnih akata tzv. RSK, uz autorovu detaljnu analizu srpskih zločinačkih ciljeva. Piskač nastavlja s knjigom *Eurodresura* (K. Krešimir, Zagreb 2007.), koja sadrži tekstove njegovih uvodnika u tjedniku *Hrvatsko slovo* iz najnovijeg razdoblja hrvatske podložne politike oko ulaska u EU. Slijedi najnovija Piskačeva knjiga *Haag protiv Hrvatske* (Ekološki glasnik, Zagreb, studeni 2007.), koja izlazi u prigodi 2. obljetnice uhićenja generala **Ante Gotovine** i obećanog mu “brzoga i pravednog” suđenja. Autor to navodi u posveti knjige, uz nabranjanje još nekoliko neslavnih obljetnica.

Knjiga *Haag protiv Hrvatske* najnovije je upozorenje na sve veći poraz istine o obrani Hrvatske, kao i poraz pravde nad zločinima srbočetničkog agresora. Ono što zabrinjava, jest to da je taj poraz iz godine u godinu sve veći. Poslije obrambenoga Domovinskog rata sustavno su gažene istina i pravda, pravo na nevinost prije nego se dokaže krivnja, kao i pravo na poštenu, brzo i pravedno suđenje. Odnos se to na sve zatočene branitelje, a posebno na vrh pobjedničke hrvatske vojske i generala Antu Gotovinu, o čemu je u ovoj knjizi riječ. Hoćemo li se i od toga smišljenog zaplotnjačkog rastakanja hrvatske pobjede i nacionalne opstojnosti uspjeti obraniti? Gdje su uzroci i kakve će biti posljedice tog sistematskog rastakanja?

Piše:

Damir BOROVČAK

To su pitanja kojima se bavi Piskač u svojoj najnovijoj knjizi. Ona muče svakoga hrvatskog poštenog i domoljubnog čovjeka, a trebala bi se ticati i analitičara i povjesničara u svijetu. Knjiga *Haag protiv Hrvatske* nastavak je stalnoga Piskačeva ukazivanja na taj zakulisni rat protiv Hrvata i Hrvatske, na sve vrste protuhrvatskih klopki i zaplotnjačkih podmetanja, koja za krajnji cilj imaju ponovni gubitak hrvatske države, koliko god to nekome suludo zvučalo.

Naslovna stranica Piskačeve knjige

Knjiga *Haag protiv Hrvatske* podjeljena je na tri poglavlja: *Hrvatska gledišta*, *Inozemna gledišta* i *Braniteljsko gledište*.

U prvome poglavlju *Hrvatska gledišta*, autor podstavlja čitatelju originalne hrvatske vijesti o uhićenju generala Ante Gotovine, a zatim prenosi pisanje hrvatskih dnevних listova – *Jutarnji list*, *Večernji list*, *Vjesnik*, *Glas Istre*, *Novi list*, o uhićenju kroz šest dana. U domaćem tisku nailazi i na istraživanje agencije Puls, u kojem 61 posto ispitanika smatra uhićenje Gotovine lošom viješću, a samo 14 posto građana smatraju taj događaj kao

dobru vijest. Mediji nastoje zaobići tu istinu i podmetnuti nešto drugo. *Vjesnik* 9. prosinca 2005. pod naslovom »Nema više političkih prepreka za EU« piše kako se Hrvatska »riješila (sic!) velikog političkog tereta i sada se može nesmetano koncentrirati na sadržaj integracija koje su pred njom«. A *Jutarnji list* od 9. prosinca 2005. piše: »U Haagu se za Vukovar sudi Veselinu Šljivančaninu, Miroslavu Radiću i Mili Mrkšiću i valja očekivati da će i oni biti drastično kažnjeni. Ako je uopće moguće govoriti o zadovoljštini kod ovakvih zločina, Vukovar će određenu satisfakciju na kraju dobiti ovim presudama.« Sva glupost ovakvih pisanja dolazi u sadašnje vrijeme do punog izražaja, iako su to Piskač i njemu slični znali i ranije. No to je tada bilo političko-medijsko opravdanje nasuprut uvjerenja većine hrvatskog naroda.

U drugom poglavlju (*Inozemna gledišta*) Piskač ukazuje na pisanje inozemnih medija u istom vremenu. Pažljivom čitatelju upada u oči nekoliko činjenica:

Prije svega hrvatofobija britanskog tiska. *The Independent* 9. prosinca 2005., ničim utemeljeno, piše doslovno: »Gotovina je naložio svojim postrojbama da produzmu nehumana djela (sic!). Desetine tisuća (sic!) srpskih domova zapaljeno je u operaciji koja se zvala 'Oluja'«. Londonski *Guardian* istog dana piše: »Britanska vlada je bila istaknuti predvodnik EU strategije da se Hrvatskoj odbiju pregovori o članstvu s Unijom...«. Zatim u nastavku ovako opisuje hrvatskog generala Gotovinu: »Vojni avanturist, bio je također optužen od strane francuskih sudova za pljačku, otmicu i iznudživanje« (sic!), a u svezi njegova nestanka: »...zaklon su mu pružali odmetnički hrvatski časnici i mafiozi.« (sic!). *The Times Online* piše ono što proširuju i drugi listovi: »Uhićenje bivšeg hrvatskog generala Ante Gotovine, optuženog za ubojstvo 150 i progon 200.000 Srba (sic!), pozdravljen je kao veliki napredak prema pomirbi (sic!) nakon završetka civilnog rata na Balkanu.« Samo iz ovih par naznaka vidljivo je kako se iz Britanije manipulira s istinom na štetu Hrvatske, što kasnije šire i druga europska glasila.

Druga je uočljiva činjenica širenje takvog pisanja od strane srpskih novinara koji djeluju u inozemstvu, poput **Vesne Perić Zimonjić** (*Inter Press Service* i *The Independent*, London) ali i nekih zlobnih pisaca iz Hrvatske – **Predrag Matvejević** (za *Il Piccolo*, Trst), **Nino Đula** (posredstvom *Jutarnjeg lista za Le Temps*), te **Slavenka Drakulić** (*News*, Beč). Drakulić u svom intervjuu 15. prosinca 2005. zlomljeno izjavljuje: »Moguće je da je etničko čišćenje krajinskih Srba isplaniрано i dopustio sam **Franjo Tuđman**. Stoga će postupak protiv Gotovine promjeniti sliku Hrvata koju oni imaju o sebi. Postupak bi mogao iznijeti na vidjelo vrlo neugodne istine.«

I treća činjenica: kako strani novinari koriste podatke i vjeruju internetskim stranicama srpskog (dez)informacijskog centra *Veritas Save Šrbca*, o čemu izravno piše novinar **Claus Kragh Berlingske Tidende** (Kopenhagen).

Piskač navodi samo karakterističan izvjestiteljski dio onoga kako su domaća i strana glasila, uz pomoć Srba i domaćih plaćenika, pretvorila razaranja i genocidna stradanja Hrvatske u Domovinskom ratu u sramotnu protuhrvatsku kampanju. Veličanstvena obrana i pobjeda nad agresorom, koji je četiri godine razarao, haračio i mrevario Hrvatsku, desetak godina poslije pretvorena su pred svijetom u hrvatsku ljudu i javnu sramotu. Tome se nažalost uopće nisu suprotstavili hrvatski mediji, a posebno se tomu nije suprotstavila hrvatska diplomacija, kao ni institucije i jednog mandata hrvatske vlasti. A o dodvornom pristupu svjetskim elitama, pokornim postupcima i izjavama vodećih hrvatskih političara da i ne govorimo.

S druge strane, tragično je koliku je štetu Hrvatskoj počinio samo jedan jugokosovac, bivši tajnik vlade samoproglašene RSK, tzv. prijatelj suda u Haagu i voditelj *Veritasa* u Banja Luci i Beogradu, bivši zadarski općinski sudac i četnički zapovjednik ratnog 'štaba srpske opštine' Benkovac, Savo Šrbac. Nažalost od strane hrvatske vlasti i institucija nitko ništa nije učinio da se zaustavi to zločinačko Šrbcevo djelovanje i dociranje svjetskim centrima moći s lažnim podacima o 'nehumanim i genocidnim' Hrvatima.

Nenad Piskač u knjizi *Haag protiv Hrvatske* treće poglavje naziva *Brani-*

Hrvatski generali u haškoj sudnici

teljsko gledište. Već u prvom tekstu *Vješanje Hrvatske* ukazuje na opasnosti djelovanja tog Save Šraca. Piskač piše: »'Prijatelji suda' sada dolaze u prvi plan. Paradigmatični Savo Šrbac efikasan je 'prijatelj suda' u međunarodnom izjednačavanju agresora i žrtve, vjerodostojan Načertaniju, Kovčići i Londonu.« i zaključuje tekst opomenom: »Vraćeni smo vlastitim nedoraslim elitama u 1989. Poslije nje dolazi 1990. ili ćemo u 21. stoljeću ispasti iz povijesti.« Piskač u svojim uvodnicima, od prvog pod naslovom *Vješanje Hrvatske* (16. prosinca 2005.) pa do posljednjeg *Prozirna delpontistica* (16. studenog 2007.), razložno i činjenično ukazuje na podmetanja domaće i strane politike. Iznosi svoje stavove hrvatskog branitelja, književnika i glavnog urednika glasila *Hrvatsko slovo*. Kako poručiti hrvatskim političkim elitama da hrvatski branitelji i domoljubi nisu idioci, koji su znali samo svoju krv proljevati? Braniteljima se sustavno oduzelo pravo sudjelovanja u razvoju države i politike, čak i pravo na logično razmišljanje i kritiku te poltronske politike. Piskač se tome suprotstavlja na svoj osebujan način – istančan u prosudbi, često ironičan, ponkad ciničan i sarkastičan, ali uvjek s posve ozbiljnim i snažnim porukama u interesu opstanka Hrvatske!

Pod naslovom *Proizvodnja pristanka* piše: »Godinama smo pod glasnogovorničkim presingom proizvodnje zaborava. Moramo zaboraviti tko je agresor, tko žrtva, kako bi se ostvario cilj – izbaciti iz kolektivnog pamćenja cjelevitu istinu i stvoriti prostor kolektivnog pamćenja za istinu Tužiteljstva. (...) Njihov je posao nametnuti mišljenje da je MKSJ – instrument mira, a ne klica budućih nemira 'na prostoru bivše države.' Glasnogovornici nas uvjeravaju proizvodnjom laži ka-

ko je ratni zločin isto što i zločin u ratu.« Pod naslovom *Mesićevo – pa što?* stoji opomena svim političkim podilašcima: »Nedostojanstvena politika nikad nikome nije vratila dostoјanstvo!« (str. 218). To je ključna i središnja poruka ove knjige!

U tekstu *Braniteljski savjeti* branitelj Piskač kaže: »Dok su se hrvatski branitelji držali Tuđmanove političke sinteze, bili su nepobjedivi subjekt. Otakad su tretirani kao 'znani i neznani', postali su objekt razgraditelja hrvatske države.« U tekstu *Nepravedno i okrutno* Piskač činjenicama ukazuje na dvojilnost Londona, na dvoličnost britanskog pravosuđa i britanske politike, na primjeru protuzakonitog uskraćivanja prava Hrvatskoj na isporuku srpskog ratnog zločinca **Milana Španovića** hrvatskom tužiteljstvu. U posljednja dva teksta *Haaška agresija* i *Prozirna delpontistica* Piskač u sebi svojstvenom stilu do kraja provjetrava sav politički smrad Haaškog suda i međunarodne zajednice.

Povijest u svijetu ne pamti poraz tako snažno naoružanog neprijatelja, u akciji tako širokih razmjera poput 'Oluje', da bi za samo 48 sati najviši zapovjednici pobjednika ušli u neprijateljski ratni stožer i izvjesili zastavu slobode. To se upravo ostvarilo pod zapovjedništvom generala Ante Gotovine ulaskom u Knin. Postao je simbol pobjede hrvatske vojske za sva vremena i zato su svjetski zidari laži, uz pomoć domaćih zlonamjernih slugu i mutikaša, odlučili da takav simbol slobode treba uništiti. Povijesno je nezapamćeno da se nakon takve blistave pobjede ikada i ikome sudilo, a nikada i nigdje se nije sudilo desetcima generala pobjedničke vojske! Povijesno je nezapamćeno da je ikoja država ikada sudila onima koji su je stvarali i obranili, a napose ne u tako zamornim i beskrajno dugim procesima. Povijesno je nezapamćeno da se nakon takve obrane, tako drsko pokušava zamjeniti laž za istinu, žrtve proglašiti napadačima, agresore abolirati za genocid, a desetke tisuća stradalih prešutjeti i zaboraviti!

Na to nas svojom knjigom podsjeća i upozorava Nenad Piskač. On ustaje svojom knjigom protiv takvog izobličavanja prirodne pravde. Piskač je hrvatski dragovoljac, koji u sadašnjem vremenu hladnog rata protiv Hrvatske, oštrinom pera i logikom zaključaka, ne posustaje braniti Hrvatsku. Piskač ne posustaje u bitkama

tog rata koji se još uvijek neprekidno vodi protiv istine, u konačnici protiv hrvatske državne i nacionalne opstojnosti! Piskačeva knjiga *Haag protiv Hrvatske* jest knjiga suprotstavljanja zločinačkoj genizi prekravanja povijesti i sotonskom likovanju nad uhićenjem Ante Gotovine, simbola svih hrvatskih junaka, simbola svih suđenja hrvatskim braniteljima, umjesto suđenja onima koji su zločine protiv Hrvatske genocidno osmislili, proveli i počinili.

Feral Tribune žali što
Tuđman nije u Haagu

Haag protiv Hrvatske jest knjiga koju je potrebno imati u svakom hrvatskom domu, kako bismo se prisjetili, što su sve pisali i kakvim su se blatom nabacivali oni s kojima bi sutra trebali biti u zajedničkom NATO savezu ili u zajednici EU-naroda. Pitanje je, radi li se doista o zajednici uljuđenih europskih naroda ili o projektu zidara s vrha piramide moći, kojim je predviđeno staromu hrvatskom katoličkom narodu opet navući luđačku košulju (zapadnog) Balkana? Kad se takva ideo-logija zlopravde godinama sve više nameće, kad takvom zloumlju povlađuju domaći šegrti i razne dodvorice bezbožne i nepravedne zapadne politike, kakva nas sudbina tek sutra očekuje?

Vrijedi se zato još jednom podsjetiti na Piskačeve riječi: »Nedostojanstvena politika nikad nikome nije vratila dostoanstvo!« Upravo zato upozoravajuću Piskačevu knjigu *Haag protiv Hrvatske* treba svima preporučiti na pomno proučavanje!•

U SPOMEN STIPANU MIJIĆU

Uslijed teške bolesti 24. veljače 2008. godine preminuo je **Stipan Mijić**, hrvatski politički uznik i pripadnik hrvatske vojske u Drugome svjetskom ratu. Rođen je 9. studenoga 1927. u Lišanima (kod Benkovca), u obitelji Vida i Stane r. Mamić. Stipanov otac Vid, također hrvatski vojnik, tragične 1945. nije položio oružje neprijatelju, već je sa skupinom suboraca na ravnokotarskom području pružao otpor komunistima i bio izvan njihova dohvata sve do 1948., kad je poginuo.

"Ustaško-križarsku organizaciju" - kako ju je komunistička vlast nazivala - pomagali su hrvatski žitelji na tom području, zbog čega su mnogi bili zatvarani i progonjeni. Skupina tzv. jataka iz Vrane je uhićena i osuđena, kao i neki mještani Lišana. U nemogućnosti da se dokopaju samog Vida Mijića, kao i iz puke mržnje, komunisti su pozavarali cijelu njegovu obitelj, ne imajući milosti ni prema nejakoj djeci i ženama.

Divizijski vojni sud u Splitu, osudom Sud br. 120/46, od 5. lipnja 1946., Stipana je osudio na 2 godine i 6 mjeseci zatvora te na gubitak političkih i građanskih prava. Prema osudi, Stipan je u prvoj polovici mjeseca prosinca 1945. "dobrovoljno stupio u ustaško-križarsku organizaciju

omogućivši da se u njegovoj kući 6. XII 1945 god. održi sastanak i to u svrhu pomaganja odmetnika te je spismenim aktom od odmetnika Bašića postavljen za povjerenika i rukovodioca svih suradnika naoružanih bandita u tom kraju, a drugi je dan prebacio preko okr. Mamić Marije za Gudaću križare **Bogića, Bašića, Grbušića** (**Grubišić**, nap. B.Z.) i **Marka Mamića** koji su bili prisutni na pomenutom sastanku u njegovoj kući." Ostali optuženi i osuđeni u tom sudskom progonu bili su: Šime Mijić, Mate Mamić i Marija Mamić.

Kaznu je S. Mijić robijao u zatvorima u Lepoglavi i Zenici, od 8 siječnja 1946. (pritvor) do 27 travnja 1948.

Da je Stipan Mijić bio istinski hrvatski rodoljub, zorno se moglo vidjeti i na samom pogrebu. Uz pokojnikov odar bila su položena i njegova odličja, zaslужena službom u hrvatskoj vojsci tijekom Drugoga svjetskog rata. Tim se odličjima, svojim životnim putem i svojom obitelji uvijek ponosio, i pri samom kraju života kao da se želio od svojega hrvatskog naroda oprostiti ovim mislima: "Borio sam se za Domovinu i stradao zbog nje, znam tko sam i što sam bio!"

Neka mu je laka hrvatska zemlja!

Prof. Bruno ZORIĆ

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Tijekom veljače i ožujka 2008. svojim su dragovoljnim prilozima daljnje izlaženje Političkog zatvorenika omogućili:

Marija	Đurčević-Biondić	Virovitica	320,00
Bogoljub	Wollitz	Dubrovnik	220,00
Ljubomir	Vlašić	Zagreb	100,00
Stjepan	Hudoletnjak	Zagreb	500,00
Marija	Ivančić	Davor	300,00
Marija	Pučaj	Zagreb	500,00
u k u p n o		1.940,00 Kn	

Zahvaljujemo se darovateljima, te se i ubuduće preporučujemo njihovoj susretljivosti. (Ur.)

OPROŠTAJNO SLOVO GORLJIVOM DOMOLJUBU I PRIJATELJU BOŽI JELIĆU

(15. svibnja 1919. - 2. ožujka 2008.)

Poslije kratke bolesti, 2. ožujka 2008., primivši sakrament posljedne pomasti, preminuo je blago u Gospodinu korjeniti hrvatski domoljub i perjanica starčevičanstva u Hercegovini, odlični hrvatski muž te moći veliki prijatelj i domoljubni učitelj, Bože Jelić, kojemu je Hrvatska, tijekom cijelog života, bila prva, posljedna i najveća ljubav. Uzornim, čestitim i dosljednim domoljubnim životom Bože je uistinu potvrdio poučne stihove A. Hikmeta: "Ako želiš dići se visoko, na jednomu stanovištu budi, i tu stani poput čvrste stijene / Znaj da nije običaj kod ljudi, mijenjati svoje uvjerenje." Isto tako Jelić je životom nedvojbeno potvrdio pobudne riječi pjesme D. Lokina: "I kad zadnju zapale mi svijeću, ja Hrvatsku zaboravit neću!"

Bože Jelić, rođen 1919. na Širokom Brigu, odgojen je u zdravom hrvatskom i katoličkom duhu. Stoga se od rane mlađosti nije mogao pomiriti s velikosrbsko-četničkim tlačenjem hrvatskog naroda, pa je u kolovozu 1936. pristupio hrvatskomu ustaškom nacionalno-oslobodilačkom pokretu. Skupinu mladih ustaša sa Širokog Briga, u kojoj se Jelić navlastito isticao razoružavajući srpske oružnike dlijem zapadne Hercegovine, zdušno i nesebično podupirao je i mudrim savjetima usmjeravao dr. fra Mladen Barbarić.

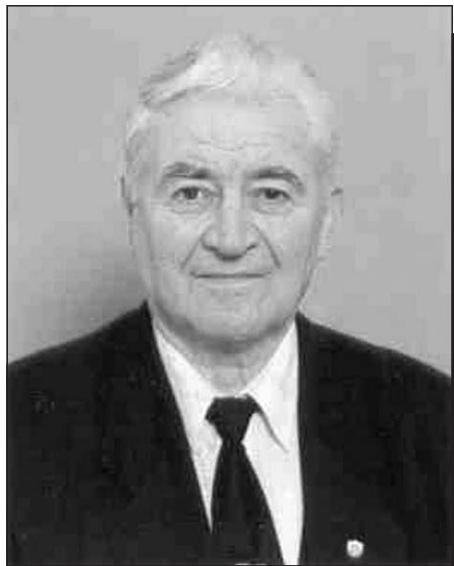
Uspostavu Nezavisne Države Hrvatske, 10. travanj 1941., Bože nije dočekao skrštenih ruku. Dapače, djelatno je sudjelovao u Desetotravanjskom ustanku i u konačnoj propasti omražene četničke kreature - protuhrvatske Jadnoslavije -iza koje se krila Velika Srbija. U rečenom smislu, bez okolišanja, mladi Jelić daje se predano i zauzeto u službu našem rodu i dragoj Hrvatskoj, stupajući dragovoljno u ustaški zdrug, u vojarnu "Ban Jelačić", u Karlovcu.

Jelićev ratni put bio je buran. O njemu će podrobno pisati u zasebnoj knjigi o Boži Jeliću. Nakon služenja domovini u Karlovcu, Jelić se priključuje Dragovoljačkoj legiji, u sklopu koje odvažno vojuje, u krvavim bitkama, na Istočnoj bojišnici. Poslije trećega teškoga ranjavanja, među rijedkim sretno je zrakoplovom, među posljednjima iz Staljingrada, pre-

Piše:

Ivica KARAMATIĆ

bačen na liječenje u Krakov, odakle na dalji oporavak odlazi u Stockerau kod Beča. Nu, domoljubni zov mu nije dao mira, pa još podpuno neizlječen, osobnom odlukom, sa skupinom zakletih ustaša, vraća se ratovati u voljenu Hrvatsku. Priključuje se odmah Vražjoj diviziji u Višegradu, s kojom 1943. sud-

Božo Jelić

jeluje u borbama na Sutjesci te potom vojuje diljem Bosne protiv neprijatelja NDH - partizana i četnika. Na Novu godinu 1945., ponovno je teško ranjen na Vraniću kod Posušja, a posljednje mjesec NDH provodi na liječenju u Jasenovcu, kojega među posljednjima napušta 7. svibnja 1945., uoči sloma NDH i krvavoga partizansko-četničkogира na Bleiburgu, to jest grozomornoga Križnog puta hrvatskog naroda.

Od dvanaest ratnih odličja koja je zasluzio, najdraže mu je bilo odličje za hrabrost, što mu ga je osobno uručio poglavnik NDH Ante Pavelić. Nu, ni Jelić dr. Pavelića nije iznevjerio, jer mu je zauzvrat predao sačuvanu hrvatsku ratnu zastavu s bojišnice u Staljingradu. Križni put trnovito je prošao pješice od Bleiburga do

Mostara u ustaškoj odori, a u studenom 1945. bježi neustrašivo sa strijeljanja i živu glavu spašava skokom s Carinskog mosta u Neretu. S križarima se skriva u šumi do svršetka 1947., kada biva izdan, uhićen i upućen na dugogodišnju robiju. Od 1965. borbu protiv omraženog protuhrvatskog srbojugoslavenskog komunističkog sustava nastavlja u emigraciji, surađujući tjesno s dr. Brankom Jelićem, pjesnikom Antonom Vukićem, fra Vjekoslavom Lasićem, velečasnim Vilimom Cecešnjem te drugim domoljubima i hrvatskim organizacijama diljem Europe i svijeta. Bio je rdoniti sudionik mnogih protuhrvatskih javnih prosvjeda u Njemačkoj, obnašajući dužnost dopredsjednika europskih ustaša, tijekom višedesetljetne emigracije.

Pripravno je dočekao početak raspada nenaravne avnojevske komunističke tvorbe Jugoslavije i dramatične godine hrvatskoga obrambenog, pravednog i oslobođiteljskog Domovinskog rata, nesebično i obilato pomažući novčano i na ine načine domovinu Hrvatsku. Tri dana poslije međunarodnog priznanja Republike Hrvatske, 18. siječnja 1992., vraća se iz tegobne emigracije, u tuzemstvo, u zavičajni Trn na Širokom Brigu, na rodno tlo kršne, ponosne, hrvatske Hercegovine. Za neprijeporne zasluge u Domovinskom ratu odlikovan je Spomenicom Domovinskog rata i drugim značajnim Priznanjima Republike Hrvatske. Niz godina, na Širokom Brigu, vodio je udrugu živućih hrvatskih vojnika NDH, a doslovno do posljednjeg daha revno se zauzimao za narodna prava i boljitet našeg napačenog i izvaranog hrvatskog naroda.

Neka Ti je, dragi prijatelju Bože, neu-morni bojovničić za vječnu Hrvatsku, laka domoljubnom krvlju hrvatskih mučenika natopljena - kamenita, škrta, ponosna, ali duhom hrvatskim vazda bogata zemlja. U soje toplo majčinsko krilo primila Te je uz zvuke hrvatske himne, 3. ožujka 2008., na groblju u Trnu, da ubuduće budeš sudionikom onostrane, duhovne, neprolazne Hrvatske - u blaženom spokoju kraljevstva nebeskog! •

U SPOMEN

SLOBODAN PRIMORAC zv. JURIĆ

1921. - 2008.

Neka mu je laka hrvatska zemlja!

HDPZ - Podružnica Zagreb

U SPOMEN

BOŽE JELIĆ

15. svibnja 1919. - 2. ožujka 2008.

Neka mu je laka hrvatska zemlja!

U SPOMEN

PAVAO JAPUNČIĆ

6. siječnja 1926. - 26. siječnja 2008.

Neka mu je laka hrvatska zemlja!

HDPZ - Podružnica Gospic

U SPOMEN

JOSIPA JAPUNČIĆ

23. siječnja 1927. - 25. veljače 2008.

Neka joj je laka hrvatska zemlja!

HDPZ - Podružnica Gospic

U SPOMEN

MATE PAVLAKOVIĆ

rođen 29. travnja 1922. u Božavi (Dugi otok),
preminuo 24. studenog 2007.

Presudom Vojnog suda Odreda JA na Slob. teritoriju Trsta u Protozu, sud broj 8/47, od 7.8.1947. osuđen je na 2 godine zatvora s prisilnim radom. Optužen je po čl. 15 UVS za "širenje neprijateljske propagande i razaranje unutrašnjeg jedinstva i borbene sposobnosti JA".

Kaznu je izdržavao od 19. svibnja 1947. do 24. svibnja 1948. kad je iz zatvora u Mariboru uvjetno pušten.

Neka mu je laka hrvatska zemlja!

HDPZ - Podružnica Zadar

U SPOMEN

ANTUN KUNOVIĆ

umro 24. siječnja 2008. u 87. godini života.

Neka mu je laka hrvatska zemlja!

IN DIESEM HEFT

Das Problem mit Kennzeichnung der Massengräber des kommunistischen Regimes in Kroatien ist noch immer unlöst. Es existiert kein Staatsorgan der die Aufgabe hätte sich um das zu kümmern. Im täglichen Leben spürt man das Fehlen der politischen Wille, dass man mit ernsthaften Forschung und wissenschaftlichen Aufarbeitung der Opfer und Bedingungen in denen sie verfolgt und umgebracht wurden, beginnt. Alles ist der guten Willen und Initiativen Einzelnen und einigen kleinen NGO-Vereinen, denen der Staat die Unterstützung ständig verweigert, überlassen. Gerade wegen der Lösung dieses Problems, wandte sich Kroatischer Verein ehemaliger politischer Häftlinge (HDPZ) an die kroatische Regierung.

In dem Schreiben an den Präsidenten der Regierung **Ivo Sanader**, weist der Präsident des HDPZ **Alfred Obranić**, auf das Problem hin und lenkt die Aufmerksamkeit auf das Nachbarland Slowenien das diese Frage völlig anders und unvergleichbar qualitativer gelöst hat. Paradox ist dabei, dass in überwiegendem Teil der Gräber in Slowenien gerade die Kroaten, die Titos Jugoslawische Armee im Frühjahr 1945 umgebracht hat, begraben sind. Mit anderen Worten, der slowenische Staat hat heute politischen Wille und Mittel um die Feststellung und Kennzeichnung der Hinrichtungsorte an denen Zehntausende Kroaten hingerichtet wurden während ihr Vaterstaat, die Republik Kroatien, das Problem im Gänze ignoriert.

Es scheint, dass man auch aus diese Tatsache ganz klar ablesen kann, dass in Kroatien eine Bereitschaft besteht, den kommunistischen Verbrechern durch die Finger schauen und dass ihre Ideologie und ihre Verbrechen weder verurteilt noch bestraft bleiben. Wenn man daran denkt, dass es in Kroatien sehr wenig Fa-

milien gibt, die von der jugoslawischen kommunistischen Repression gänzlich geschont blieben, kann man sich von tiefen Spaltung in der kroatischen Gesellschaft leicht überzeugen.

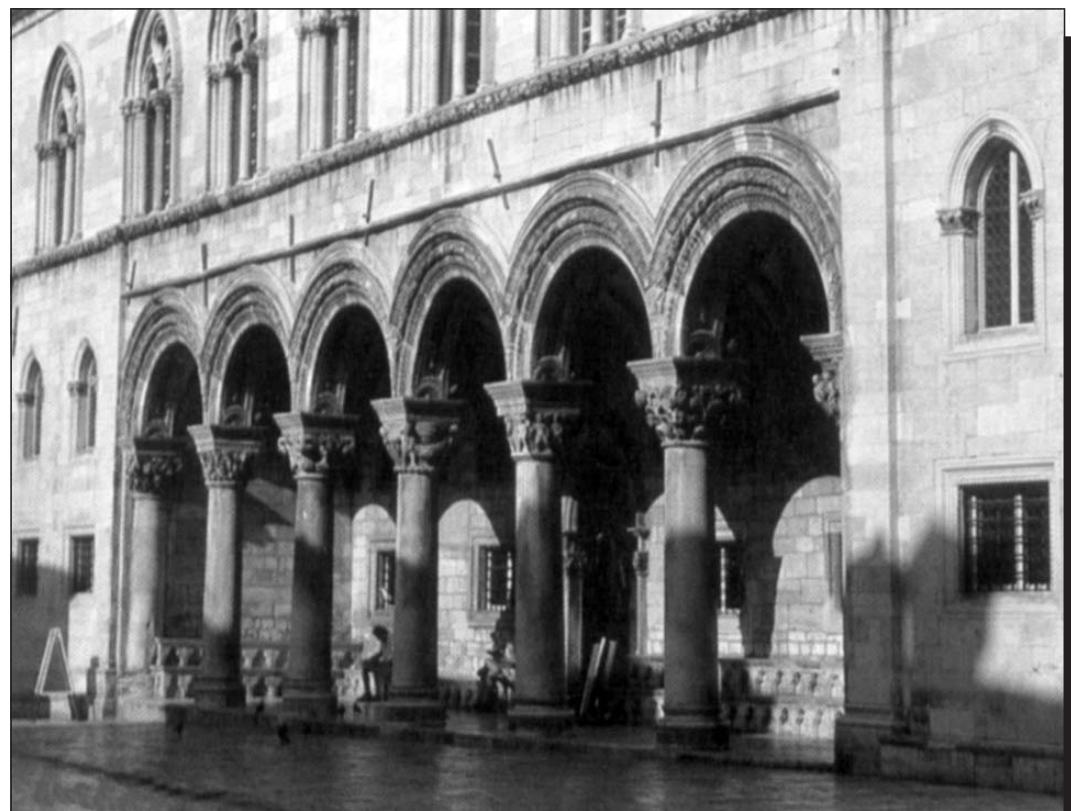
* * *

Unter dem biblischen Namen Mene Tekel fand zum Ende Februar 2008 in Prag das internationale Festival gegen Totalitarismus. Über die Erfolge dieser Manifestation schreibt **Mag. Renata Knežović**. In Gefüge einer Reihe von Veranstaltungen traten namhafte Persönlichkeiten aus dem tschechischen politischen und kulturellen Leben auf und der Vizepräsident des HDPZ und Präsident der Internationalen Assoziation ehemaliger politischer Gefangener und Opfer des Kommunismus (Inter-Asso) **Jure Knežović** hielt eine beachtliche Rede. Durch das Festival Meine Tekel will man die Öffentlichkeit auf die Verbrechen der totalitären Ideologien und Regime, wie faschistischen und nationalsozialistischen als auch kommunistischen, erinnern. Auch wird erinnert, dass die kommunistische Ideologie – im

Unterschied von anderen zwei genannten – blieb in der gegenwärtigen Welt einer allgemeiner Verurteilung geschont, obwohl sie für Tod an mehr als hundert Millionen Menschen verantwortlich ist. Vielmehr, in eine Reihe von Staaten in denen die Kommunisten an der Macht waren, sind sie heute wichtiger, manchmal sogar entscheidender Faktor, wobei sie unter dem Namen „Sozialdemokraten“ oder Anhänger anderen Demokratischen Parteien, auftreten. Über ihre wahre Natur spricht klar die Tatsache, dass sie sich konsequent und scharf der Verurteilung des Kommunismus widersetzen.

* * *

In einigen verschiedenen Texten und Rezensionen der Dokumente bzw. Bücher, analysiert der Chefredakteur **Tomislav Jonjić**, geistige und politische Strömungen in Kroatien im Vorabend des Zweiten Weltkrieges, die in großem Maße die tragischen Kriegsereignissen vorbestimmen, was auch heute noch tiefe Spaltungen in der kroatischen Gesellschaft hervorruft. •

Dubrovnik

IN THIS ISSUE

The problem of marking of execution sites of mass victims of the communist regime in Croatia is still unsolved. There is no state administration body in place to deal with that issue. Also, there is no political will in daily life to start a serious research and the scientific analysis of victims and circumstances in which they were persecuted and killed. The matter is left to the good will and initiative of individuals and several small non-governmental associations, which have been systematically deprived of any kind of state support. In order to solve that problem, the Croatian Association of Political Prisoners (HDPZ) sent a letter to the Croatian Government.

In the letter addressed to the President of the Government **Ivo Sanader**, President of HDPZ **Alfred Obranić** points to this problem and draws his attention to the fact that in the neighbouring Slovenia this issue has been solved differently and in a much better way. Paradoxically, in most of the gravesites in Slovenia Croats were buried, who were killed by Tito's Yugoslav Army in spring 1945. In other

words, the Slovenian state today has the political will and means to identify and mark the sites of execution of dozens of thousands of Croats, while their homeland, the Republic of Croatia, is ignoring the problem.

It seems that the fact clearly indicates the readiness in Croatia to turn a blind eye to communist criminals and to leave their ideology and their crimes unpunished. The fact that there are few families in Croatia which were not affected by the Yugoslav communist repression clearly shows the deep divisions within the Croatian society.

* * *

In late February 2008 in Prague, an international anti-totalitarian festival with a biblical title *Mene Tekel* took place. **Mr. Renata Knezović** writes about the success of the festival. Some prominent persons from Czech political and cultural circles took part in a number of events, and noteworthy was the speech of Vice-President of HDPZ and President of the International Association of Political Prisoners and Victims of Communism (Inter-Asso), **Jure Knezović**. Festival

Mene Tekel was to remind the public of the crimes of totalitarian ideologies and regimes, fascist, national-socialist and communist. It also indicates that the communist ideology – unlike the other two – has been saved from general condemnation, although it was responsible for death of more than hundred million people. Moreover, in a number of states where Communists were in power, they are still an important, sometimes even decisive factor, where they call themselves "social democrats" or members of other democratic parties. Still, their real nature is visible in their determined and consistent condemnation of communism.

* * *

In several texts and reviews to documents and books, editor-in-chief **Tomislav Jonjić** analyses the spiritual and political phenomena in Croatia on the eve of the Second World War, which to a large extent predetermined the tragic war events and which are still causing deep divisions within Croatian society. •

Mrkopalj (Gorski kotar)

Narodna Republika: HRVATSKA

Uprava kazneno-popravnog doma u: Jepoglavi

KARTON OSUĐENIKA

6081. M

Za

MIJIĆ STIPE / VIDA / Molimo pustiti se

LIČNI OPIS

Zenice

Stus:	174	Lice:	crveno puno
Kosa:	kestenjava	Nos:	mali šiljast
Oči:	kestenjave	Usta:	velika
Brada:	okrugla	Zubi:	
Brkovi:	nema	Osobeni znaci:	ožiljak nabradi
Nadimak:		Lažno ime:	
Prezime i ime oca:	Mijić Vid	Dev. prez. i ime majke:	Mamić Stana
Dan, mjesec, god. i mesto rođenja (srez, okrug, N. R.)		9.XI.1927 Lišanj, Benkovac	
Narodnost:	Hrvat	Državljanstvo:	NRH
Stalan boravak (mesto, srez, okrug, N. R.)		Lišanj Benkovac	
Zanimanje:	ratar	Školska spremam:	6. raz osnoven
Koje strane jezike govori:			
Bračno stanje:	oženjen	Imovno stanje:	bez imetka
Vojna obaveza:		Krivično delo:	čl.11 z o k d p n i d.
Imena saučesnika: Mamić Marija, Mijić Sime			
Način izvršenja dela i sredstva kojima je delo izvršeno: pomagao odmetnike			
Iz kojih je pobuda delo počinio: mržnja prema postojaćem poretku			
Od koga je uhapšen: Nar obrana		Ko je vodio istragu: Okruž. sud Šibenik	
Kazna na koju je osuden: 2.g, i 6 mjes.liš.slob. sa prin dad.l.g.gub.pol.i gradj.p			
Sud prvog stepena koji je izrekao kaznu, broj i datum prvostepene presude: Div.v.s. Split Sud Br.120/46 od 5.VI.1946			
Sud višeg stepena koji je izrekao kaznu, datum i broj presude višeg stepena:			
Od kada mu se računa početak izdržavanja kazne (sat, dan, mjesec i god.): 8.I.1946			
Kada je doveden u dom (dan, mjesec i godina): 21.IX.1946			
Kada mu kazna ističe (sat, dan, mjesec i godina): 8.VII.1948			
Izmens presude povodom zahteva za zaštitu zakonitosti ili obnove postupka:			
Uslovni otpust (dan, mjesec i god.):			

Jedno pismo

Dr. Leonidu Pitamicu, Washington.

Gospodine,

Vijesti u američkim i inozemnim novinama kroz nekoli
ko godina javljale su, da se sa političkim kažnjenicima u Jugoslaviji
postupa nečovjечно. Ovaj odbor na temelju tih vijesti u raznim zgodama
poduzeo je korake, da po mogućnosti pomogne pojedinom od tih političkih
kažnjenika. To su isto učinila mnoga društva i pojedinci u ostalom svi-
jetu, kojima je bilo do toga, da se prestane sa progonima za politička
mišljenja i rad. Nedavno smo dobili sa dokazima podkrepljeni materijal
jednog od naših drugova Louis Adamića, američkog spisatelja, Jugoslavena
po rodu, koji se je nedavno vratio iz svoje rodne zemlje, gdje je boravi
godinu dana kao nagradjenik Guggenheimove fundacije.

Glas je g. Adamića kao pisca izvan svake sumnje osobit
što se tiče njegove točnosti. Mi smo s naše strane posvetili svu pažnju
tome, da se uvjerimo o izpravnosti podaštrtoga nam materijala, koji se od-
nosi na zlostavljenje političkih uhapšenika. Po vijestima, koje smo dobi-
li i po informacijama g. Adamića, mi podpisani protestiramo preko Vas kon-
tra Vaše vlade protiv sistema političkog proganjanja, koji danas provodi vla-
da Jugoslavije, naročito protiv nevjerojatnih i strašnih mučenja, kojima
su podvrgnuti politički kažnjeniци po Vašoj vlasti. Vijesti, koje smo do-
bili, podkrepljene sa dokazima, uvjerile su nas u mučenjima, koja se pro-
vadaju u Beogradu, u Zagrebu, u Ljubljani, u Skoplju, u Novom Sadu, u Sarajevo i u drugim gradovima, kao što i u raznim državnim kaznionama. Ta se
mučenja vrše na grupama i pojedincima, koji su protivnici današnje vlade
bez obzira da li su Hrvati, Slovenci, Muslimani ili makedonski nacionalisti
kao što i socijalisti, zemljoradnici, komunisti.

Izvještaj, koji smo dobili, dokazuje izvan svake sumnje
da su desetke i stotine ovih političkih kažnjenika tučeni i mučeni pri-
je nego dodju pred sud. Iz ovih se dokazanih podataka vidi, da je oko 120
osoba bilo na ovaj način izvršeno mukama, uslijed kojih su ili umrle,
ili su bile izravno ubijene.

Medju strašna mučenja, kojima su podvrgniuti uhapšenici
pri likom izpitivanju, jesu zabadanja igala pod nokte, postavljanja žive
vatre pod pazuh, batinjanje po tabanima, bodenje s oštrim predmetima i
živinsko natezanje spolnih organa. Sve se to čini, da se uhapšenike prisi-
li, da obtuže sebe same ili druge muževe i žene, za koje se znade, da su
protivnici vlade. Ova mučenja ne izvadaju se samo za vrijeme trajanja
izražnog zatvora, nego se nastavljaju u zatvorima poslije proglašenja
osude. Kažnjenići, koji su osudjeni radi neznatnih prekršaja, kao na prim-
jer širenje zabranjenih knjiga i novina, izvrženi su gladovanju i mučenju
imeđu slučajeva, gdje se kažnjenicima ucjepljuju razne bolesti, dok se
drugima oko glave kroz mjesecce pričvršćuju željezne obruče.

Prilike u ovakvim zatvorima tako su strašne, da mnogi
kažnjenići moraju ležati na golim podovima studenih i mokrih celija.
Protiv ovakovih nepodnosivih prilika i muka 248 muževa i žena u tamnici
u Srijemskoj Mitrovici straju gladi. Politički se kažnjenići zatva-
raju u osamjene celije. Tako smo dobili vijesti i o Dru Vladku Mačeku,
vodji Hrvatske Seljačke Stranke, koji je i inače slabog zdravlja, a sada
je utamničen i držan u nezdravim prostorijama, tako da bi to moglo pospi-
ješiti njegovu smrt. Dovozjemo i to, da je veliki broj uhapšenika, osobito
intelektualaca protjeran u krajeve Makedonije, koji su zaraženi malarijom
i pošto da su podvrgniuti policijskoj pazci, tako da se moraju prija-
vljavati i danju i noću svakih nekoliko sati.

Vaša vlada morala bi znati, da takova divljačtva po-
budjuju zgražanje čitavog svijeta, te i mi u ime onog dijela američkog
naroda, koji je protivan takovoj strogosti protiv političkih protivnika,
protestiramo protiv ovakovih čina Vaše vlade. Tako dugo, dok dvije tisu-
će i jedna stotina protivnika vaše vlade budu u zatvoru pod ova-
kovim prilikama, vaša vlada nema prava da si prisvaja priznanje u cí-
liziranom svijetu.

Ako i mi znademo, da ni u našim tamnicama nisu prilike
kakove bi morale da budu i da se i ovdje, kao i drugdje, dogadjaju poli-
tička progonstva, što ne niječemo, nego u svakoj prilici osudjujemo. Medju
tim od svijetovih protivnika, koje smo primili zadnjih nekoliko godina, oni
iz Jugoslavije spadaju u red najstrašnijih i najbarbarskih.

Za odbor Roger B. Baldwin, predsjednik.

Ovjerovljeni podpisi:

William Allen White, pisac, izdavač Emporia Kan. Gazette

Theodore Dreiser, pisac, pjesnik, dramatičar, New York

Arthur Garfield Hays, pisac, odvjetnik, New York

Sherwood Anderson, pisac, pjesnik, New York

John Don Passos, pisac, dramskičar, New York

Rman Thomas, pisac, političar i odvjetnik New York